रयत शिक्षण संस्थेचे,

लोकनेते रामशेठ ठाकूर कला, विज्ञान व वाणिज्य महाविद्यालय, मोखाडा

ता. मोखाडा, जि. पालघर

नॅक पुनर्मूल्यांकन A+ Grade (3.43 CGPA)

संस्कृती

२०२२-२३

इमारतीचे उद्‌घाटन करताना रयत शिक्षण संस्थेचे अध्यक्ष पद्मविभूषण
डॉ. शरदचंद्रजी पवार साहेब व इतर मान्यवर

रयत शिक्षण संस्थेचे अध्यक्ष पद्मविभूषण डॉ. शरदचंद्रजी पवार साहेब यांचा
सत्कार करताना संस्थेचे चेअरमन डॉ. अनिल पाटील

इमारतीचे उद्‌घाटन व नामकरण सोहळ्यानिमित्त मनोगत व्यक्त करताना
पद्मविभूषण डॉ. शरदचंद्रजी पवार साहेब

संस्थापक

रयत शिक्षण संस्था, सातारा

पद्मभूषण डॉ. कर्मवीर भाऊराव पाटील

डी.लिट्.

आमचे आधारस्तंभ

पद्मविभूषण मा. शरदचंद्रजी पवार

अध्यक्ष, रयत शिक्षण संस्था, सातारा

आमचे प्रेरणास्थान

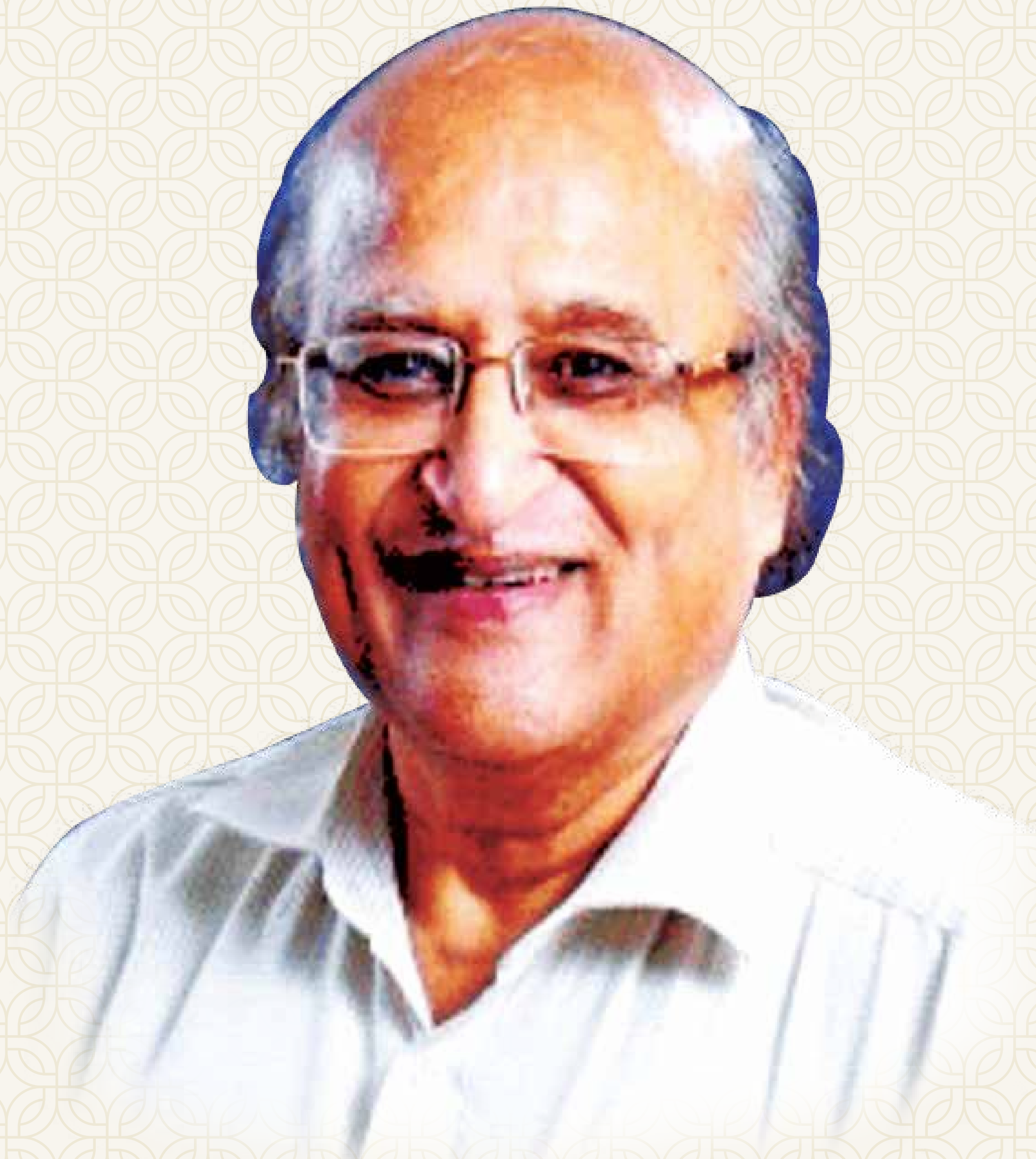

मा. डॉ. अनिल पाटील

चेअरमन, रयत शिक्षण संस्था, सातारा

आमचे आदर्श

मा. रामशेठ ठाकूर

सदस्य, मॅनेजिंग कौन्सिल,
रयत शिक्षण संस्था, सातारा

संस्था पदाधिकारी

मा. शरदचंद्रजी पवार

अध्यक्ष, रयत शिक्षण संस्था, सातारा

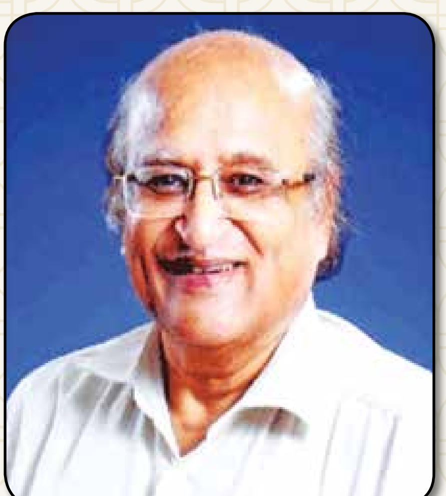

मा.डॉ. अनिल पाटील

चेअरमन, रयत शिक्षण संस्था, सातारा

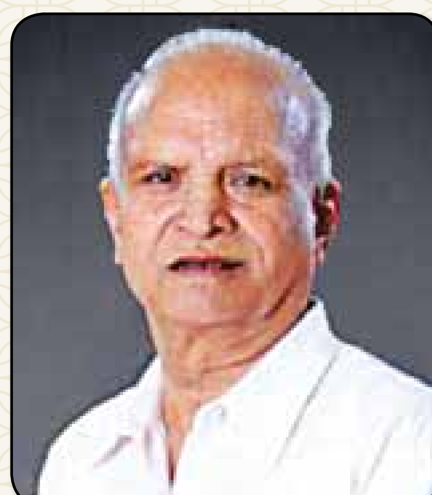

मा. ॲड. भगीरथ शिंदे

व्हा. चेअरमन, रयत शिक्षण संस्था, सातारा

संस्था पदाधिकारी

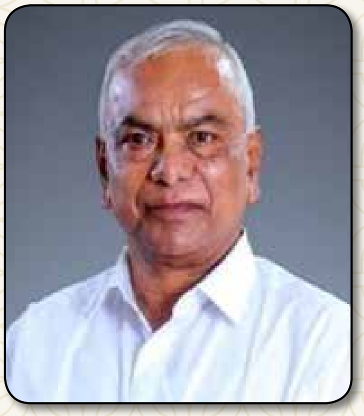

मा. रामशेठ ठाकूर
सदस्य, मॅनेजिंग कौन्सिल,
रयत शिक्षण संस्था, सातारा

मा. बाळाराम पाटील
चेअरमन, रायगड विभाग,
रयत शिक्षण संस्था, सातारा

मा.प्रिं.डॉ. विठ्ठल शिवणकर
सचिव, रयत शिक्षण संस्था, सातारा

मा.प्रिं.डॉ. शिवलिंग मेनकुदळे
ऑडीटर, रयत शिक्षण संस्था, सातारा
सहसचिव, उच्च शिक्षण

मा. राजेंद्र साळुंखे
सहसचिव, माध्य.,
रयत शिक्षण संस्था, सातारा

कुशल नेतृत्व

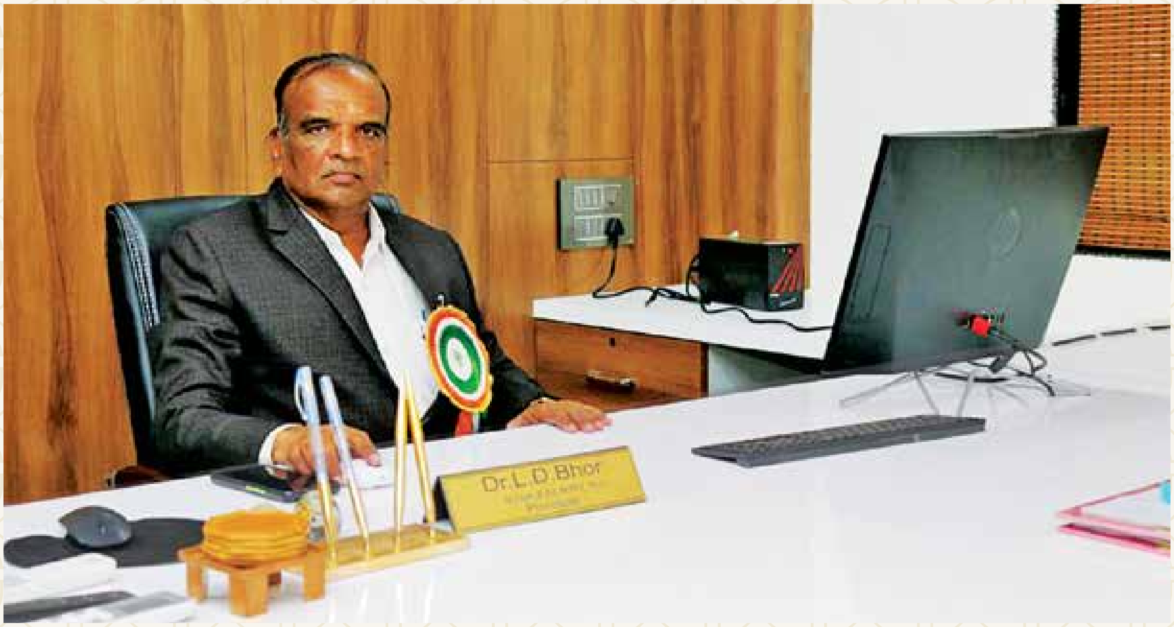

मा. प्राचार्य डॉ. एल. डी. भोर

नॅक पुनर्मूल्यांकनात महाविद्यालयास A + श्रेणी मिळाल्याबद्दल सन्मानित करताना
पद्मविभूषण शरदचंद्रजी पवार साहेब

विद्यार्थी परिषद

कु. ईश्वर मौळे
सचिव, विद्यार्थी परिषद

अर्चना थेतले
एफ.वाय. बी.एस्सी.

धिरेश जाधव
एस.वाय. बी.एस्सी.

कल्पना गावित
एफ.वाय. बी. ए.

चंचला पाटेकर
एस.वाय. बी. ए.

कुणाल गोडे
टी. वाय. बी. ए.

युवराज बुरबुडे
एफ.वाय. बी.कॉम.

चेतन गाटे
एस.वाय. बी. कॉम.

सूरज गोविंद
टी. वाय. बी. कॉम.

किशोर मौळे
एम. ए. (I)

निखिल पाटील
एम. ए. (II)

मनोज वारघडे
क्रीडा प्रतिनिधी

सुनयना जाधव
सांस्कृतिक प्रतिनिधी

अमोल थाळेकर
रा.से.यो. प्रतिनिधी

विशाल माळी
प्राचार्य नियुक्त

हर्षला गवळी
प्राचार्य नियुक्त

नॅक समितीची महाविद्यालयास भेट

(चेअरमन- डॉ. विजयालक्ष्मी मुव्वा, समन्वयक- डॉ. बी. एच. सुरेश, सदस्य- प्रिं. डॉ. हौध मोहिद्दीन एम.)

नॅक समितीचे महाविद्यालयात आगमन

सायटेक सोयामेट प्रकल्पास भेट

महिला सबलीकरण विभागास भेट

आदिवासी संस्कृती दालनास भेट

मत्स्यपालन प्रशिक्षण केंद्रास भेट

नॅक अहवाल सादर करताना

इतिहास विभाग

नॅक समितीची इतिहास विभागास भेट

दुर्गा रघुनाथ महाले या विद्यार्थिनीची महाराष्ट्र पोलिसमध्ये निवड झाल्याबद्दल सत्कार करताना मान्यवर

दिपक नडगे हा विद्यार्थी गांधी विचार संस्कार परिक्षेत पालघर जिल्ह्यात प्रथम आला. त्याचा सत्कार करताना महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ. एल. डी. भोर

इतिहास विभाग आयोजित 'इतिहास विषयातील करिअरच्या संधी' या विषयावर राज्यस्तरीय कार्यशाळेत मार्गदर्शन करताना प्र. प्राचार्य डॉ. व्ही. एस. सोनवणे

रयत शिक्षण संस्थेचे, कला, विज्ञान व वाणिज्य महाविद्यालय मोखाडा व एस. जी. व्ही. कला, वाणिज्य व विज्ञान महाविद्यालय ओंदे, ता. विक्रमगड यांच्या संयुक्त विद्यमाने इतिहास विभाग आयोजित 'वास्तुसंग्रहालयशास्त्रातून रोजगार निर्मिती' या विषयावरील एकदिवशीय ऑनलाईन कार्यशाळेचे आयोजन

इतिहास विभागातील विद्यार्थ्यांची अभ्यास सहल (त्रिरश्मी लेणी, नाशिक)

मराठी विभाग

एक दिवसीय राज्यस्तरीय कार्यशाळेत 'मराठी भाषेचे स्वरूप व कार्य' या विषयावर मार्गदर्शन करताना डॉ. चंद्रशेखर घुगे

'प्रसारमाध्यमांमधील करिअरच्या संधी' या विषयावर मार्गदर्शन करताना पत्रकार श्री. मनोज कामडी

'मराठी भाषा गौरव दिन' सोहळ्या निमित्त मार्गदर्शन करताना प्रा. भीमराज पगारे

श्रावणी कवी संमेलनामध्ये कविता सादर करताना कवी, मा. हनीफ शेख

मराठी भाषा संवर्धन पंधरवडा शुभारंभप्रसंगी मनोगत व्यक्त करताना मा. एस. एस. पारखे

आदिवासी संस्कृतीतील लोप पावत चाललेल्या लोकगीतांची ओळख करून देताना श्री. भास्कर पांडुरंग राऊत

सांस्कृतिक विभाग

मुंबई विद्यापीठ आयोजित ५५ व्या युवा महोत्सवामध्ये यशस्वी झालेल्या विद्यार्थ्यांचा सन्मान करताना विद्यापीठाचे मान्यवर

आदिवासी संस्कृती दर्शन लोकनृत्य सादर करताना महाविद्यालयातील विद्यार्थिनी

तारपा नृत्य सादर करताना महाविद्यालयातील विद्यार्थी

कोळीगीत सादर करताना टी. वाय. बी.ए. चे विद्यार्थी

'स्टॉल डे' चे उद्घाटन करताना महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ. एल. डी. भोर व प्राध्यापक

'संस्कृती दर्शन' या कार्यक्रमातील सांघिक छायाचित्र

वाणिज्य विभाग

नॅक समितीची वाणिज्य विभागास भेट

राज्यस्तरीय उद्योजकता विकास कार्यशाळेत मार्गदर्शन करताना प्रमुख पाहुणे प्राचार्य डॉ. रुपेंद्र गायकवाड, प्राचार्य डॉ. एल. डी. भोर, प्रा. एस. जी. मेंगाळ व इतर

राज्यस्तरीय उद्योजकता विकास कार्यशाळेत मार्गदर्शन करताना डॉ. माहेश्वरी झिरपे, प्रा. रीट थुले, प्राचार्य डॉ. एल. डी. भोर, प्रा. एस. जी. मेंगाळ व डॉ. ए. एन. चांदोरे

वाणिज्य मंडळ अंतर्गत ग्राहक संरक्षण या विषयावर मार्गदर्शन करताना प्रा. बी. जी. शिद, प्रा. एस. जी. मेंगाळ, प्रा. जे. ए. कुंभार, प्रा. एस. के. डामसे व प्रा. डी. आर. भोये

वाणिज्य मंडळ उद्घाटनप्रसंगी मार्गदर्शन करताना प्रा. बी. जी. शिद, प्राचार्य डॉ. एल. डी. भोर, प्रा. एस. जी. मेंगाळ व प्रा. एस. के. डामसे

ट्रेड फेअर अंतर्गत स्टॉलची पाहणी करताना प्रमुख पाहुणे श्री. के. एन. जगदाळे, प्राचार्य डॉ. एल. डी. भोर व सहकारी

जिमखाना विभाग

नॅक समितीची जिमखाना विभागास भेट

नॅक पुनर्मूल्यांकन भेटीपूर्वी सदिच्छा देण्यासाठी मॅनेजिंग कौन्सिल सदस्य आदरणीय रामशेठ ठाकूर साहेब, व्हाईस चेअरमन मा. भगीरथ शिंदे साहेब व महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ एल . डी . भोर

दादा पाटील महाविद्यालय कर्जत जिल्हा अहमदनगर यांच्याशी जिमखाना विभाग सामंजस्य करार

मा. शरदचंद्रजी पवार साहेब यांच्या वाढदिवसानिमित्त व्हॉलीबॉल स्पर्धेचे आयोजन

वीर वाजेकर महाविद्यालय फुंडे येथे आंतरमहाविद्यालयीन मॅरेथॉन स्पर्धेत चौथा क्रमांक प्राप्त करणारा मनोज लक्ष्मण हिलीम याला सन्मानीत करताना मान्यवर

मा. शरदचंद्रजी पवार साहेब यांच्या वाढदिवसानिमित्त रनिंग स्पर्धेत सहभागी विद्यार्थिनी

राष्ट्रीय सेवा योजना नियमित उपक्रम

महाविद्यालय परिसरात वृक्षारोपण करताना मा. खा. रामशेठ ठाकूर, ॲड. भगीरथ शिंदे, जि. प. अध्यक्ष श्री. प्रकाश निकम व प्राचार्य डॉ. एल. डी. भोर

नशेरा गावातील गरीब आदिवासी विद्यार्थ्यांना जीवनावश्यक वस्तूंचे वाटप करताना प्राचार्य डॉ. एल. डी. भोर, डॉ. आर. एस. डूबल, डॉ. ए. एन. चांदोरे व सहकारी प्राध्यापक

महाविद्यालय परिसरात श्रमदान करताना रा. से. यो. स्वयंसेवक

आपत्ती व्यवस्थापन प्रशिक्षणांतर्गत प्रात्यक्षिके दाखविताना कार्यक्रम अधिकारी प्रा. एस. जी. मेंगाळ

राष्ट्रीय मतदार दिनानिमित्त मार्गदर्शन करताना प्रा. सुभाष सैंदनशिव

मा. शरदचंद्रजी पवार साहेब यांच्या वाढदिवस सप्ताहानिमित्त पतंग शाह कुटीर रुग्णालय यांच्या सहकार्याने आयोजित रक्तदान शिबिर

राष्ट्रीय सेवा योजना नियमित उपक्रम

एड्स जाणीव जागृती कार्यक्रमात विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन करताना सौ. सुवर्णा पाटील, डॉ. अयाज शेख, डॉ. अरुण चांदोरे व इतर मान्यवर

नशेरा येथे पथनाट्य सादर करताना राष्ट्रीय सेवा योजनेचे स्वयंसेवक

आंतरराष्ट्रीय युवा दिनानिमित्त मार्गदर्शन करताना श्री. श्रीकांत चौधरी

भेंडीचा पाडा येथे श्रमदान करताना रा. से. यो. स्वयंसेवक

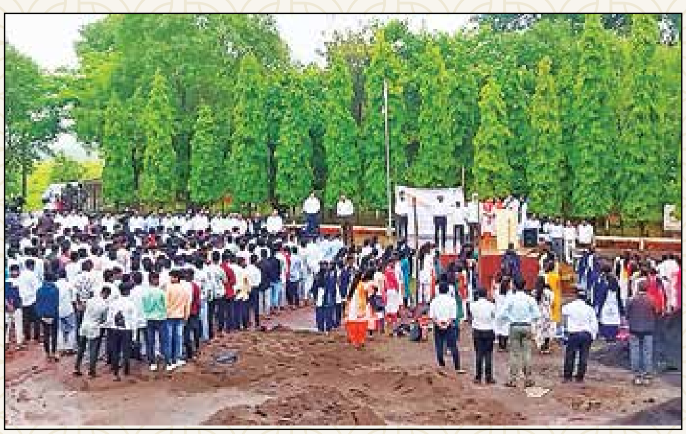

हर घर तिरंगा कार्यक्रमात सहभागी विद्यार्थी

प्रजासत्ताक दिनानिमित्त झेंडावंदन

राष्ट्रीय सेवा योजना (विशेष श्रमसंस्कार शिबीर)

राष्ट्रीय सेवा योजना शिबीर उद्घाटन समारंभ प्रसंगी श्री. संतोष मते, श्री. रवी भागवत, सौ. प्रमीला वांगड, श्री. लक्ष्मण शिंगाडे प्राचार्य डॉ. एल. डी. भोर व सहकारी

राष्ट्रीय सेवा योजना शिबीर समारोप समारंभ प्रसंगी श्री. मकरंद बात्रे, श्री. लक्ष्मण शिंगाडे, श्री. गंगाराम वांगड व प्राचार्य डॉ. एल. डी. भोर

नवीवाडी येथील शाळेची रंगरंगोटी करताना रा.से.यो.चे स्वयंसेवक

शिबीर कालावधीत दीपक फाऊंडेशनच्या सहकार्याने राबविलेले मोफत आरोग्य तपासणी शिबीर व मोफत औषध वाटप

शिबीर कालावधीत स्वच्छता केलेला पाणवठा

शिबीर कालावधीत नवीवाडी शाळेसाठी मैदान तयार करताना स्वयंसेवक

कृतज्ञता सप्ताह मा. शरदरावजी पवार साहेब

मा. शरदरावजी पवार साहेब यांच्या ८२ व्या वाढदिवसानिमित्त महिला आरोग्य तपसणी शिबिरात प्रमुख पाहुणे मा. प्रदीप खैर यांचा सत्कार करताना महाविद्यालाचे प्राचार्य. डॉ . एल. डी. भोर

बचत गटाविषयी महिलांना मार्गदर्शन करताना जि.प.सदस्या, श्रीमती. सारिकाताई निकम

मा. शरदरावजी पवार साहेब यांच्या ८२ व्या वाढदिवस सप्ताह निमित्त धावण्याच्या स्पर्धेचे उद्घाटन करताना श्री. अर्जुन शेळके, श्री. फारुक पिंजारी, महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ. एल. डी. भोर व सहभागी विद्यार्थी

टाकपाडा या गावात 'अंधश्रद्धा निर्मुलन' या विषयावर पथनाट्य सादर करताना महाविद्यालयातील विद्यार्थी व उपस्थित मान्यवर

पुस्तक प्रदर्शनाची पाहणी करताना मा. संजयकुमार ब्राम्हणे (PSI), उल्हास धारणे व महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ.एल. डी. भोर

वृक्षारोपण करताना मा. श्री. संतोष मते, श्री. रवी भागवत, महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ.एल. डी. भोर व इतर मान्यवर

प्राणिशास्त्र विभाग

नॅक समितीची प्राणिशास्त्र विभागास भेट

प्राणिशास्त्र विभागांतर्गत जागतिक वन्यजीव सप्ताह आयोजन

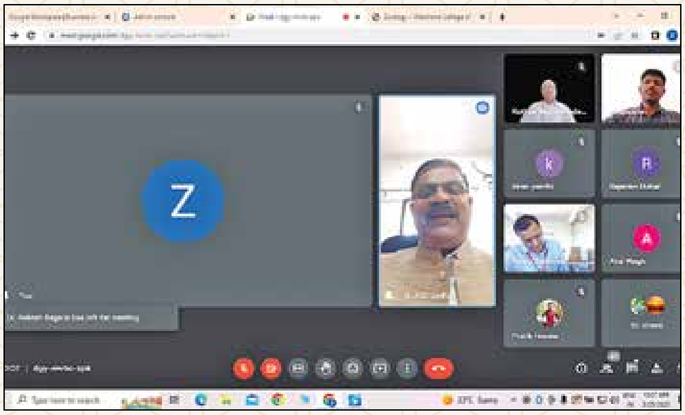

प्राणिशास्त्र विभागांतर्गत आंतरराष्ट्रीय परिषदेचे आयोजन

प्राणिशास्त्र विभागांतर्गत ग्लास अक्वेरिअम कन्स्ट्रक्शन ट्रेनिंग प्रोग्राम आयोजन

नशेरा, ता. मोखाडा येथे पोस्टर प्रदर्शनाच्या माध्यमातून जनजागृती कार्यक्रम

नॅक समितीची सेंद्रिय खत युनिटला भेट

रसायनशास्त्र विभाग

नॅक समितीची रसायनशास्त्र विभागास भेट

सायन्स असोसिएशनचे उद्घाटनात मार्गदर्शन करताना डॉ. शरद कांबळे

संशोधन समिती आणि रसायनशास्त्र विभागातर्फे आयोजित NEP-2020 या विषयावरील कार्यशाळेत द न्यू कॉलेज, कोल्हापूर येथील डॉ. एन. व्ही. पवार मार्गदर्शन करताना

रसायनशास्त्र विभागांतर्गत नाविन्यपूर्ण उपक्रम पाण्याच्या गुणवत्तेच्या मापदंडांचे परीक्षण करताना पत्रकार श्री. मनोज कामडी, प्राचार्य एल. डी. भोर व विद्यार्थी

महाविद्यालयातील रसायनशास्त्र विभागातील क्लीनिंग एजंट्सच्या तयारीसाठी हँड्स-ऑन ट्रेनिंग आणि परफ्यूम तयार करताना डॉ. व्ही. बी. गाडे व विद्यार्थी

BC बुक बँक अंतर्गत गॅस क्रोमॅटोग्राफी ॲण्ड इट्स ॲप्लिकेशन्स या विषयी विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन करताना प्रा. मनोहर जोपळे, ACS कॉलेज, त्र्यंबकेश्वर

वार्षिक पारितोषिक वितरण समारंभ

वार्षिक पारितोषिक वितरण समारंभात प्रमुख पाहुणे मा. राजेंद्र कटीलकर यांचे स्वागत करताना महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ. एल. डी. भोर

मा. भास्कर राऊत यांच्या शुभहस्ते सन्मानचिन्ह स्वीकारताना कु. अक्षय जाधव

डॉ. संतोष जाधव यांच्या शुभ हस्ते सन्मानचिन्ह स्वीकारताना कु. शिवाजी वळवी

वार्षिक पारितोषिक वितरण समारंभात मार्गदर्शन करताना मा. राजेंद्र कटीलकर

प्राचार्य डॉ. एल. डी. भोर यांच्या शुभ हस्ते सन्मानचिन्ह स्वीकारताना कु. मित्तल वारघडे

प्रमुख पाहुणे मा. राजेंद्र कटीलकर यांच्या शुभ हस्ते आदर्श विद्यार्थी पुरस्कार स्वीकारताना कु. देवराज बारात

वनस्पतीशास्त्र विभाग

वनस्पतीशास्त्र विभाग आयोजित भरडधान्य प्रदर्शन कार्यशाळा क्षणचित्र

नॅक समितीची बोटॅनिकल गार्डनला भेट

नॅक समितीची वनस्पतीशास्त्र विभागास भेट

'वृक्ष दत्तक योजना' अंतर्गत मोफत फळझाड रोपेवाटप करताना वन विभागाचे अधिकारी मा. श्री. आर. एम. निकम

पालक शिक्षक मेळाव्यात सहभागी विद्यार्थी

वृक्षारोपण करताना महाविद्यालयातील प्राध्यापक

अर्थशास्त्र विभाग

अर्थशास्त्र विभागांतर्गत आयोजित 'लाइव्ह बजेट कार्यक्रम-२०२३'चे थेट प्रक्षेपण क्षणचित्र

अर्थशास्त्र विभागांतर्गत राष्ट्रीय पातळीवरील कार्यशाळेत 'राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण-2020: वैशिष्ट्ये आणि आव्हाने' या विषयासंबंधी मार्गदर्शन करताना डॉ. वीरेंद्र सिंह मत्सानिया

नॅक समितीची अर्थशास्त्र विभागास भेट

अर्थशास्त्र विभागातील प्राध्यापक व विद्यार्थी मोखाड्यातील 'राईस मिल'ला दिलेल्या भेटीचे क्षणचित्र

अर्थशास्त्र विभागातील विद्यार्थ्यांनी पवारपाडा गावातील लोकांना 'दैनंदिन जीवनातील आर्थिक नियोजनाचे महत्त्व' पटवून देण्यासाठी दिलेल्या भेटीचे क्षणचित्र

अर्थशास्त्र विभागातील विद्यार्थी पवारपाडा गावाचे सर्व्हेक्षण करताना

गणित विभाग

नॅक समितीची गणित विभागास भेट

गणित विभागांतर्गत महान भारतीय गणिततज्ञ श्रीनिवास रामानुजन यांच्या जयंतीनिमित्त कार्यशाळा आयोजन

MOU अंतर्गत मार्गदर्शन करताना श्री. वैभव जगताप

गणित विभागांतर्गत रयत शिक्षण संस्थेचे अध्यक्ष मा. शरदचंद्रजी पवार यांच्या वाढदिवसानिमित्त प्रश्नमंजुषा स्पर्धा आयोजन

प्रजासत्ताक दिनानिमित्त वॉलपेपर स्पर्धेत सहभागी विद्यार्थी

गणित विभागांतर्गत विद्यार्थी सेमिनार

भौतिकशास्त्र विभाग

नॅक समितीची भौतिकशास्त्र विभागास भेट

भौतिकशास्त्र विभागांतर्गत उर्जा संवर्धन व सौर उर्जेचा उपयोग यावरील एकदिवशीय कार्यशाळा आयोजन

भौतिकशास्त्र विभागातील विद्यार्थी परिसर भेट ग्रामीण रुग्णालय मोखाडा वैद्यकीय अधिकारी समवेत

प्रयोगशाळेमध्ये प्रात्यक्षिक करताना टी. वाय. बी.एस्सी.विद्यार्थी

भौतिकशास्त्र प्रयोगशाळा

आय. सी. टी. टूल्सचा वापर करून शिकवताना भौतिकशास्त्र विभागातील प्राध्यापक

जयंती व पुण्यतिथी

पद्मभूषण कर्मवीर भाऊराव पाटील जयंती निमित्त मनोगत व्यक्त करताना महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ. एल. डी. भोर व उपस्थित डॉ. निलेश पवार

बाळासाहेब ठाकरे व सुभाषचंद्र बोस जयंती निमित्त प्रतिमापूजन करताना महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ. एल. डी .भोर व इतर मान्यवर

राजर्षी शाहू महाराज जयंतीनिमित्त प्रतिमापूजन करताना महाविद्यालयाचे उपप्राचार्य प्रा. एस. ई. सैंदनशिव व इतर मान्यवर

क्रांतीसूर्य महात्मा ज्योतीराव फुले जयंतीनिमित्त प्रतिमापूजन करताना महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ. एल. डी. भोर व इतर मान्यवर

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर जयंतीनिमित्त प्रतिमापूजन करताना महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ. एल. डी. भोर व इतर मान्यवर

महात्मा गांधी जयंती व लाल बहादूर शास्त्री जयंतीनिमित्त प्रतिमापूजन करताना महाविद्यालयातील सेवक

जमले आजी-माजी विद्यार्थी

नॅकच्या पार्श्वभूमीवर पार पडला मेळावा

मोखाडा महाविद्यालयात बायोफ्लॉक प्रशिक्षण केंद्र सुरु

मोखाडा : पालघर जिल्ह्यामधील ग्रामीण समाजाला उदरनिर्वाहाची संधी उपलब्ध व्हावी यासाठी मटेरीफ या सामाजिक संस्थेच्या माध्यमातून कला विज्ञान व वाणिज्य महाविद्यालय मोखाडा येथे बायोफ्लोक प्रशिक्षण केंद्र सुरू करण्यात आलेले आहे सदर प्रकल्पाचे उद्घाटन महाविद्यालय विकास समितीचे अध्यक्ष रामशेठ ठाकूर यांच्या हस्ते आणि रयत शिक्षण संस्थेचे व्हा. चेअरमन आ. भगीरथ काका शिंदे यांच्या उपस्थितीत पार पडला.

बायोफ्लोक प्रशिक्षण केंद्राच्या उद्घाटनप्रसंगी घेतलेले छायाचित्र.

बायोफ्लोक मत्स्यपालन केंद्राच्या माध्यमातून प्रशिक्षण घेतल्यानंतर बायोफ्लोक फिश फार्मिंगचा प्रकल्प आपल्या शेतामध्ये तयार करून त्यातून मत्स्योत्पादन उत्पन्न मिळवले जाऊ शकते. शेतीला जोडधंदा म्हणून मत्स्यबायोफ्लोक फिश फार्मिंग प्रकल्प नक्कीच फायदेशीर ठरू शकतो असे प्रतिपादन रामशेठ ठाकूर साहेब यांनी केले. तसेच बारकाईने चौकशी करून नवीन उपक्रमासाठी शुभेच्छादेखील दिल्या.

या मत्स्यपालन केंद्राचा मोखाडा-जव्हार आदिवासी परिसरातील जास्तीत जास्त शेतकऱ्यांनी लाभ घ्यावा, असे आवाहन आदरणीय भगीरथ काका शिंदे यांनी केले आहे. या प्रसंगी महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ. एल. डी. भोर, वरिष्ठ प्राध्यापक डॉ. आर. एस. डुबल, बायोफ्लोक प्रशिक्षण केंद्र प्रमुख प्रा. डॉ. ए. एस. शेख, व कमिटीतील सदस्य उपस्थित होते.

विद्यार्थ्यांनो, तुम्ही उद्याचे शास्त्रज्ञ आहात - डॉ. कांबळे

मोखाडा : रयत शिक्षण संस्थेचे, कला, विज्ञान व वाणिज्य महाविद्यालयात राष्ट्रीय विज्ञान दिनाचे औचित्य साधून विज्ञान मंडळाचे उद्घाटन व विज्ञान प्रदर्शनाचे आयोजन करण्यात आले होते. या कार्यक्रमाचे प्रमुख पाहुणे डॉ. शरद कांबळे यांनी विद्यार्थ्यांना प्रत्येक घटकामध्ये विज्ञान आहे व ते मानले पाहिजे, तसेच वेगवेगळ्या माध्यमातून विज्ञानाचे महत्त्व पटून दिले व विद्यार्थ्यांना तुम्ही उद्याचे शास्त्रज्ञ आहात असे उद्गार काढले. तुमच्या मधली चिकित्सक वृत्ती बाहेर येऊ द्या! तरच आपला भारत देश महासत्ता बनेल असा संदेश दिला, तर मोखाडा प्राथमिक आरोग्य केंद्राचे आरोग्य अधिकारी डॉ. किशोर देसले यांनी विद्यार्थ्यांना कुपोषण व मुलींच्या आरोग्याच्या समस्या विषयावर मार्गदर्शन केले. या कार्यक्रमाच्या अध्यक्षा प्रा. मेंगाळ यांनी विज्ञानाने केलेली प्रगती व त्याचे मूल्य यावर मार्गदर्शन केले. या कार्यक्रमाचे प्रास्ताविक डॉ. चांदोरे यांनी केले. तर कार्यक्रमाचे सूत्रसंचालन प्रा. किरण पारधी यांनी केले. या कार्यक्रमाचे आयोजन रसायनशास्त्र विभागाने केले होते.

नॅक पुनर्मूल्यांकनात ठाकूर महाविद्यालयाला मिळाली 'ए प्लस' श्रेणी

लोकमत न्यूज नेटवर्क

खोडाळा : मोखाडा येथील रयत शिक्षणसंस्थेचे लोकनेते रामशेठ ठाकूर कला, विज्ञान व वाणिज्य महाविद्यालयात दि. २६ आणि २७ एप्रिल रोजी द्वितीय नॅक पुनर्मूल्यांकनासाठी बेंगलोरहून नॅक कमिटी आली होती. या द्वितीय नॅक पुनर्मूल्यांकनात महाविद्यालयाला ए प्लस श्रेणी प्राप्त झाली आहे.

कमिटीचे चेअरमन डॉ. विश्वनाथी मुव्वा (आचार्य नागार्जुन विद्यापीठ गुंटूर, आंध्र प्रदेश) सदस्य, समन्वयक डॉ. बी. एच. सुरेश (मैसूर विद्यापीठ), सदस्य, डॉ. हाय मोहिद्दीन एम.(हाजी करुथा राउथर हावोदिया कॉलेज उथमापलायम) यांनी महाविद्यालयाला भेट दिली. महाविद्यालयात राबविलेल्या बेस्ट प्रॅक्टिस अंतर्गत डिजिटल साक्षरता केंद्र, बायोफ्लोक प्रशिक्षण केंद्र, सायटेक सोपमेट प्रकल्पांतर्गत मोखाडा केंद्रातील दहा जिल्हा परिषद शाळांना सोपामेकिंग मशीन वाटप करण्यात आल्या होत्या. या सर्व प्रकल्पांचे नॅक टीमने कौतुक केले. सायटेक सोपमेट प्रकल्पाची पाहणी करण्यासाठी ओंबेपाणी या शाळेला कमिटीने भेट दिली. महाविद्यालयाच्या या यशामध्ये रयत शिक्षण संस्थेचे चेअरमन डॉ. अनिल पाटील, ॲड. भगीरथ शिंदे, रामशेठ ठाकूर, डॉ. विठ्ठल शिवणकर, शिवलिंग मेणकुदळे, रोहिदास ठाकूर, आमदार बाळाराम पाटील आदींचा वाटा आहे.

मोखाडा महाविद्यालयात "प्रसारमाध्यमांमधील करिअरच्या संधी" विषयावर व्याख्यान

■ मोखाडा महाविद्यालयाचे यश ■

'युवा महोत्सवा'त सहा पारितोषिके

जव्हार, (वा.) शांताराम भाऊ घोलप आर्ट्स, सायन्स आणि गोटीरामभाऊ पवार कॉमर्स कॉलेज शिवळे (ता. मुरबाड जि. ठाणे) येथे नुकताच मुंबई विद्यापीठ अंतर्गत ५५ वा विभागिय 'युवा महोत्सव' पार पडला. यात वेगवेगळ्या स्पर्धेचे आयोजन केले होते. या स्पर्धेत मोखाडा महाविद्यालयातील २५ विद्यार्थ्यांनी सहभाग घेतला होता. यामध्ये त्यांनी तब्बल सहा पारितोषिके पटकावून घवघवीत यश संपादन करीत महाविद्यालयाचे नाव लौकिक केले.

विद्यार्थ्यांच्या कला गुणांना चालना मिळावी म्हणून दरवर्षी मुंबई विद्यापीठाकडे युवा महोत्सव आयोजित केला जातो. यंदा ५५ वा युवा महोत्सव होता. यावेळी ठाणे व पालघर विभागाचे आयोजन मुरबाड येथील शिवळे महाविद्यालयात केले होते. जवळपास या दोन्ही जिल्ह्यातील २० पेक्षाही अधिक महाविद्यालयांनी आपला सहभाग नोंदवला होता. यात पालघर जिल्ह्यातील कला, विज्ञान व वाणिज्य महाविद्यालय मोखाडा युवा सहभागी होते. मोखाडा महाविद्यालयातील विद्यार्थी वैभव गवारी (कोलाज) प्रथम क्रमांक, सारथ लोकनृत्य द्वितीय क्रमांक, मिताक वारघडे स्टोरी टेलिंग (कथा कथन) द्वितीय क्रमांक, सुनैना जाधव (मेहंदी) तृतीय क्रमांक, कुणाल गोडे (कथा लिखाण) तसेच देवराज वारास वाघे (पोस्टर मेकिंग, भित्तीपत्रिका) या प्रकारात उत्तेजनार्थ कामगिरी केली.

दिव्यांग देवराजचे देखील कौतुक

या सर्व ही विद्यार्थ्यांपैकी देवराज वारास हा हाताने दिव्यांग असुन देखील त्याने अतिशय सुरेख कलाक रेखाटून उपस्थित शिक्षक, मान्यवर, व स्पर्धक यांना हेल्मेट वापरणे संबंधी उत्तम संदेश दिला, त्याच्या या अतिशय कलेबद्दल युवा महोत्सव परीक्षकांनी त्याचे विशेष कौतुक केले. त्याचे मनोबल वाढावे यासाठी त्याला 'उत्तेजनार्थ' प्रमाणपत्र देऊन गौरविण्यात आले.

विद्यार्थ्यांना शुभेच्छा

महाविद्यालयातील सर्व विद्यार्थ्यांनी मिळविलेल्या या अभुतपूर्व यशाबद्दल त्यांचे रयत शिक्षण संस्थेचे सर्व पदाधिकारी तसेच स्थानिक व्यवस्थापन समितीचे सर्व सदस्य, आणि महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ. एल. डी. भोर यांनी भरभरून कौतुक केले व त्यांना पुढील वाटचालीसाठी शुभेच्छा दिल्या.

आदिवासींच्या शैक्षणिक उन्नतीमध्ये रयत शिक्षण संस्थेचे मोठे योगदान - पवार

मोखाडा (पालघर) : रयत शिक्षण संस्थेने आदिवासींच्या शैक्षणिक उन्नतीकरिता मोठे योगदान दिले आहे. यापुढेही योगदान देत राहू, असे प्रतिपादन राष्ट्रवादी काँग्रेसचे अध्यक्ष शरद पवार यांनी केले. मोखाडा येथील लोकनेते रामशेठ ठाकूर कला, विज्ञान व वाणिज्य महाविद्यालयाच्या नवीन इमारतीच्या उद्घाटनप्रसंगी ते बोलत होते. एकंदरीत राज्यात आदिवासींची लोकसंख्या आहे त्या प्रमाणात आदिवासींच्या हिताची तरतूद केली पाहिजे. यासाठी राज्याच्या अर्थसंकल्पातील आदिवासींच्या विकासासाठी १० टक्के एकूण खर्च केला जावे, याबाबत तरतूद करण्यात आली. परंतु याची आज अंमलबजावणी होत नसल्याने नाराजीदेखील त्यांनी व्यक्त केली.

यावेळी बोलताना शरद पवार म्हणाले की, शिक्षण क्षेत्रात कर्मवीर भाऊराव पाटील यांसारखा झोकून देणारा दूरदृष्टी नेता महाराष्ट्राला लाभला हे महाराष्ट्राने ध्यानात घ्यावे लागेल. त्यांनी हे शिक्षणाची ज्ञानगंगा खेडोपाड्यापर्यंत पोहोचवण्याचे महान कार्य केले. एका शाळेपासून झालेली सुरुवात आज संपूर्ण महाराष्ट्रात शिक्षणाचा मोठा वटवृक्ष निर्माण केला असल्याचे पवारांनी सांगितले. रयत शिक्षण संस्थेने विद्यार्थी घडवण्याचे काम जेवढे केले आहे तेवढे देशामध्ये कोणत्याही संस्थेने केले नाही. फुले, शाहू, आंबेडकर व कर्मवीरांनी देशाला दिशा देण्याचे काम केले आहे. आजच नेहमीच फुलेंचे नाव घेतो. फुले दाम्पत्याने शिक्षणाबरोबरच समाजाला आधुनिकतेचे धडे दिले असल्याचे ते म्हणाले. कार्यक्रमाच्या अध्यक्षस्थानी संस्थेचे चेअरमन डॉ. अनिल पाटील होते. यावेळी पालकमंत्री रवींद्र चव्हाण, भगीरथ शिंदे, आ. प्रशांत ठाकूर, ज्येष्ठ पत्रकार मधुकर भावे, खा. राजेंद्र गावित, आ. सुनील भुसारा, जि.प. अध्यक्ष प्रकाश निकम, मोखाडा नगराध्यक्ष अमोल पाटील, पंचायत समिती सभापती भास्कर थेतले, जि.प. सदस्य हबीब शेख आदी उपस्थित होते.

आदिवासींच्या शिक्षणासाठी 'रयत' सर्वस्व देणार

खासदार शरद पवार यांचे मोखाड्यात प्रतिपादन

मोखाडा महाविद्यालयात उद्योजक घडवण्यास मिळाले बळ!

मोखाडा महाविद्यालयात भरडधान्य प्रदर्शन व कार्यशाळा संपन्न

मोखाडा : अन्न आणि कृषी संघटना आणि संयुक्त राष्ट्रांनी भरडधान्याचे आरोग्य आणि पौष्टिक फायद्यांबद्दल जागरूकता निर्माण करण्यासाठी २०२३ हे वर्ष 'आंतरराष्ट्रीय भरडधान्य वर्ष' म्हणून घोषित केले आहे. त्यानिमित्ताने रयत शिक्षण संस्थेचे, कला, विज्ञान व वाणिज्य महाविद्याललयात वनस्पतिशास्त्र आणि विभागामार्फत मोखाडा परिसरातील भरडधान्य यांचे प्रदर्शन आणि एक दिवसीय कार्यशाळेचे आयोजन करण्यात आले होते. भरडधान्य प्रदर्शनात मोखाडा परिसरातील ज्वारी, नाचणी, बाजरी, वरई, गहू, राळा, भात, पांढरी नागली, लाल नागली याचे बियाणे व इतर धान्य या धान्याचे प्रदर्शन

धान्य प्रदर्शनाप्रसंगी विद्यार्थ्यांसह अधिकारी दिसत आहे.

एस. जी. औटी (प्राध्यापक, एच. पी. टी. आर्ट आणि आर. वाय. के. सायन्स कॉलेज नाशिक) आणि डॉ. ए. व्ही. घोळवे (सह. प्राध्यापक, व्ही. एन. नाईक महाविद्यालय नाशिक) यांचे व्याख्यान आयोजित केले होते.

प्रा. डॉ. एस. जी. औटी यांनी विद्यार्थ्यांना भरडधान्य त्यांचे

महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ. एल. डी. भोर यांनी आपले मनोगत व्यक्त केले. या कार्यशाळेसाठी महाविद्यालयाचे सकाळ सत्राचे उपप्राचार्य प्रा. एस. जी. मेंगाळ, दुपार सत्राचे उपप्राचार्य प्रा. एस. ई. सैंदनशिव, नॅक समन्वयक डॉ. ए. एन. चांदोरे आणि इतर प्राध्यापक व विद्यार्थी उपस्थित

मोखाडा महाविद्यालयात कन्स्ट्रक्शन ऑफ ग्लास ॲक्वेरिअम ह्या विषयावर कार्यशाळेचे आयोजन

जव्हार-जितेंद्र मोरघा

मोखाडा महाविद्यालयाच्या विविध विकास कामाच्या माध्यमातून आदिवासींच्या झोपडीपर्यंत पोचले

ग्रंथ हेच गुरू, वाचाल तर वाचाल - डॉ. एल.डी. भोर

लोकमत न्यूज नेटवर्क

मोखाडा : कोणत्याही क्षेत्रात यश मिळवण्यासाठी वाचन खूप आवश्यक आहे. आपल्या महाविद्यालयातील ग्रंथालय हा महाविद्यालयाचा आत्मा असून मोठ्या प्रमाणावर पुस्तके, ग्रंथ तुमच्यासाठी उपलब्ध आहेत, मात्र आपल्या विद्यार्थ्यांची ग्रंथालयात उपस्थिती खूप नगण्य आहे. ६०० मुलांसाठी २० हजार पुस्तके असतानाही वाचन संस्कृती वाढत नसल्यामुळे विद्यार्थ्यांनी वाचन वाढवावे. कारण वाचाल तर वाचाल, असे प्रतिपादन प्राचार्य एल.डी. भोर यांनी केले.

मराठी भाषा संवर्धन पंधरवाड्यानिमित्ताने मोखाडा कला व वाणिज्य महाविद्यालयात ग्रंथालय प्रदर्शन कार्यक्रमाचे उद्घाटन झाले.

मराठी भाषेचे स्वरूप व कार्य या विषयावर एक दिवसीय राज्यस्तरीय कार्यशाळा संपन्न

जव्हार-जितेंद्र मोरघा

'आजादी का अमृत महोत्सवा' निमित्ताने मोखाडा महाविद्यालयात इतिहास विभागामार्फत विविध उपक्रम

रयत शिक्षण संस्थेच्या संकुलाच्या उद्घाटनासाठी खा. शरद पवार मोखाड्यात

राष्ट्रीय विज्ञान दिनाचे औचित्य रयत शिक्षण संस्थेच्या कॉलेजात विज्ञान मंडळाचे उद्घाटन

मोखाडा (वार्ताहर) :

मोखाडा महाविद्यालयात वार्षिक स्नेहसंमेलन उत्साहात साजरे

मोखाडा : रयत शिक्षण संस्थेचे कला, विज्ञान व वाणिज्य महाविद्यालय मोखाडा येथे महाविद्यालयीन वार्षिक स्नेहसंमेलन मोठ्या उत्साहात साजरे करण्यात आले. या विद्यार्थ्यांच्या कला गुणांना वाव मिळावा यासाठी महाविद्यालयात सांस्कृतिक विभाग अत्यंत कार्यशीलतेने काम करत असुन विविध कार्यक्रमांचे आयोजन देखील करतात.

मोखाडा महाविद्यालयांत झालेल्या कार्यक्रमाला विद्यार्थ्यांनी उत्स्फूर्त प्रतिसाद दिला होता. युवा महोत्सवात झोनल विभागात दुसरा क्रमांक व मुंबई विद्यापीठात तृतीय क्रमांक मिळालेला तारपा डान्स, आदिवासी संस्कृती दर्शन, कोळीगीत, वैक्तिक व सामुहिक डान्स, वैक्तिक व सामुहिक गीते,

स्नेहसंमेलनात आदिवासी नृत्य सादर करताना विद्यार्थी.

समाज प्रबोधनपर नाटिका अशा विविध कार्यक्रमांचे आयोजन करण्यात आले होते. या कार्यक्रमाचे प्रास्ताविकात सांस्कृतिक विभाग प्रमुख डॉ. उत्येकर यांनी केले तसेच याप्रसंगी त्यांनी वर्षभरातील झालेल्या उपक्रमांचा थोडक्यात आढावा घेतला.

या कार्यक्रमासाठी नॅक समन्वयक प्रा. डॉ. चांदोरे प्रा. डॉ. जाधव, प्रा. भोये, साऊंड सिस्टम-जयंत भुसारे व इतर सर्व प्राध्यापक व शिक्षकेतर कर्मचारी यावेळी उपस्थित होते. या कार्यक्रमाची सांगता सामूहिक डान्सने झाली. कार्यक्रमाचे निवेदन प्रा. किरण पारधी व प्रा. संघरत्न तायडे यांनी केले.

इमारतीचे उद्घाटन व नामकरण सोहळ्यानिमित्त मनोगत व्यक्त करताना चेअरमन डॉ. अनिल पाटील साहेब

इमारतीचे उद्घाटन व नामकरण सोहळ्यानिमित्त मनोगत व्यक्त करताना व्हाईस चेअरमन ॲड. भगीरथ शिंदे साहेब

इमारतीचे उद्घाटन व नामकरण सोहळ्यानिमित्त मनोगत व्यक्त करताना पालघर जिल्ह्याचे पालकमंत्री मा. रवींद्र चव्हाण साहेब

व वाणिज्य महाविद्यालय, मोखाडा
प्रमुख उपस्थिती
मा. रामशेठ ठाकूर

महाविद्यालय, मोखाडा

रयत शिक्षण संस्थेचे,

लोकनेते रामशेठ ठाकूर
कला, विज्ञान व वाणिज्य महाविद्यालय, मोखाडा

स्थापना : जून १९८४

नॅक पुनर्मूल्यांकन A+ Grade (3.43 CGPA)

दूरध्वनी : (०२५२९) २५६६२८ I Website : wwww.asccmokhada.in
Email : asccmokhada@gmail.com

संस्कृती

अंक अकरावा : २०२२-२३ नियतकालिक

संपादक मंडळ

अध्यक्ष
प्राचार्य, डॉ. एल. डी. भोर

प्रमुख संपादक
प्रा. टी. एम. पराडके

सह संपादक
प्रा. एस. जी. मेंगाळ
प्रा. एस. ई. सैंदनशिव
प्रा. आर. डी. घाटाळ

मुखपृष्ठ संकल्पना
डॉ. एस. एच. जाधव

अंतर्गत मांडणी
डॉ. वाय. एच. उलवेकर

मुद्रक
विकास प्रिंटींग ॲण्ड करिअर्स प्रा. लि.
३२, एम.आय.डी.सी., सातपूर,
नाशिक.

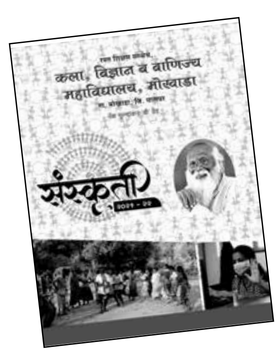

अंक दहावा : २०२१-२२

'स्वावलंबी शिक्षण हेच आमचे ब्रीद' – कर्मवीर

रयत शिक्षण संस्थेचे,

लोकनेते रामशेठ ठाकूर कला, विज्ञान व वाणिज्य महाविद्यालय, मोखाडा ता. मोखाडा, जि. पालघर

महाविद्यालय विकास समिती (२०२२-२३ ते २०२६-२७)

मा.श्री. रामशेठ ठाकूर	चेअरमन प्रतिनिधी	चेअरमन
मा.श्री.ॲड. भगीरथ शिंदे	स्थानिक प्रतिनिधी (शिक्षण क्षेत्र)	सदस्य
मा.आमदार श्री. बाळाराम पाटील	संस्था प्रतिनिधी	सदस्य
मा.आमदार श्री. सुनील भुसारा	स्थानिक प्रतिनिधी (समाजसेवा क्षेत्र)	सदस्य
मा. श्री. प्रकाश निकम	स्थानिक प्रतिनिधी (उद्योग क्षेत्र)	सदस्य
मा. श्री. कुणाल लाडे	स्थानिक प्रतिनिधी (माजी विद्यार्थी)	सदस्य
मा. प्रा. एस. ई. सैंदनशिव	प्राध्यापक प्रतिनिधी	सदस्य
मा. डॉ. आर. डी. नागरगोजे	प्राध्यापक प्रतिनिधी	सदस्य
मा. डॉ. एस. के. पवार	प्राध्यापिका प्रतिनिधी	सदस्य
मा. डॉ. ए. एन. चांदोरे	समन्वयक, आय.क्यु.ए.सी.	सदस्य
मा. श्री. पी. एम. धावणे	प्राचार्य नियुक्त विभाग प्रमुख	सदस्य
मा. श्री. डी. के. आहेर	शिक्षकेत्तर सेवक (प्रतिनिधी)	सदस्य
मा. प्राचार्य डॉ. एल. डी. भोर	प्राचार्य, लोकनेते रामशेठ ठाकूर कला, विज्ञान व वाणिज्य महाविद्यालय, मोखाडा	सचिव

प्राचार्यांचे मनोगत ...

महाविद्यालयाचे अंतरंग म्हणजे 'संस्कृती' वार्षिक अंक होय. आमच्या महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांच्या ठिकाणी असणारे शैक्षणिक, सांस्कृतिक,साहित्यिक,भौतिक क्षेत्रातील घडामोडींचे प्रतिबिंब म्हणजे 'संस्कृती' अंक होय.'संस्कृती' वार्षिक नियतकालिक प्रकाशानाच्या निमित्ताने आपल्याशी संवाद साधताना मला विशेष आनंद होत आहे. महाराष्ट्रातील बहुजनांच्या शैक्षणिक, सामाजिक ,सांस्कृतिक उन्नतीसाठी पद्मभूषण डॉ. कर्मवीर भाऊराव पाटील यांनी रयत शिक्षण संस्थेची स्थापना करून ज्ञानमंदिरे उभारली. त्यातीलच कर्मवीरांच्या प्रेरणेतून मोखाडा येथील आदिवासी दुर्गम भागात उभे राहिलेले हे एक ज्ञानमंदिर होय. या महाविद्यालयाची स्थापना १९८४ साली झाली. आदिवासी दुर्गम भागातील विद्यार्थ्यांचे उज्वल भविष्य घडवावे, जागतिकीकरणाच्या प्रवाहात या महाविद्यालयातील विद्यार्थी मागे राहू नये म्हणून आम्ही सतत प्रयत्नशील असतो.

संस्थेचे चेअरमन डॉ.अनिल पाटील साहेब, व्हाईस चेअरमन अँड. भगीरथ शिंदे साहेब यांचे मार्गदर्शन व प्रेरणा आणि महाविद्यालय विकास समितीचे अध्यक्ष, दानशूर लोकनेते रामशेठ ठाकूर साहेब यांच्या उदार अशा देणगीतून महाविद्यालयाने विद्यार्थ्यांसाठी सर्व भौतिक सोयीसुविधा तयार केल्या आहेत.

महाराष्ट्राचा जाणता राजा म्हणुन ओळखले जाणारे रयत शिक्षण संस्थेचे अध्यक्ष आदरणीय खासदार शरदचंद्रजी पवार साहेब यांनी रयतच्या मॅनेजिंग कौन्सिल सदस्यांशी चर्चा करून मोखाडा महाविद्यालयास 'लोकनेते रामशेठ ठाकूर' यांचे नाव देण्याचा उचित निर्णय घेतला. महाविद्यालय इमारत उद्घाटन व नामकरण समारंभप्रसंगी भाषण करताना त्यांनी 'रयतचे हितचिंतक' ही रामशेठ ठाकूर यांची ओळख अधोरेखित केली. महात्मा फुले, सावित्रीबाई फुले, कर्मवीर भाऊराव पाटील यांनी शिक्षणाच्या सार्वत्रीकरणाची घेतलेली भूमिका, त्यातून शिक्षणाची ज्ञानगंगा आदिवासींसह सर्व घरांपर्यंत पोहोचविण्याचा घेतलेला वसा आणि कमवा आणि शिका या योजनेतून घडलेला 'माजी विद्यार्थी' म्हणुन रामशेठजी याच भूमिकेला पुढे नेत आहेत. रयत शिक्षण संस्था व तिने चालविलेले शैक्षणिक कार्य यामध्ये 'जिथे कमी तिथे मी' ही रामशेठजींची भूमिका राहिलेली आहे. 'आपण मागितले आणि रामशेठजींनी दिले'हे रामशेठजींचे दातृत्व कायम रयतच्या पाठीशी आहे हा शरदचंद्र पवार साहेबांचा आजवरचा अनुभव असल्याकारणाने मोखाडा महाविद्यालय इमारत उद्घाटन व नामकरण सोहळ्यासाठी ते आवर्जून उपस्थित राहिले.

संशोधनामध्ये आदिवासी विद्यार्थी मागे पडू नये म्हणून महाविद्यालयाने मागील वर्षात साडेपाच लाख रुपयाचा निधी प्राध्यापकांनी खर्च केला आहे. महाविद्यालयाच्या प्राध्यापकांनी पाच पेटंट राष्ट्रीय स्तरावर प्रकाशित केले आहेत . गरजू व होतकरू विद्यार्थ्यांचे शिक्षण राहू नये, म्हणून 'कमावा व शिका योजना' सुरू केली आहे. विद्यार्थ्यांना संगणकीय शिक्षण सहज व वेळेत पूर्ण करता यावे यासाठी संपूर्ण मोखाडा परिसरासाठी जे.एम.फायनन्सिअल फाउंडेशन व एन.आय.आय.टी. फाउंडेशन यांच्या सहकार्याने डिजिटल साक्षरता केंद्र सुरू केलेले आहे. आता पर्यंत महाविद्यालयाचे ९०० विद्यार्थ्यांना संगणकीय शिक्षणाचे ट्रेनिंग दिले आहे. ९७ विद्यार्थांची या केंद्रातून प्लेसमेंट झाली आहे. हे सांगताना मला विशेष आनंद होत आहे.

आदिवासी विद्यार्थ्यांच्या गुणवत्ता विकासासाठी व त्यांना उद्योजकीय शिक्षण मिळावे. यासाठी महाविद्यालयाने 'द एनर्जी रिसोर्स सेंटर इन्स्टिट्यूट' (टेरी) यांच्या सहकार्याने मत्स्यपालन प्रशिक्षण केंद्र सुरू केले आहे. मोखाडासारख्या आदिवासी परिसरातील कुपोषण रोखण्यासाठी महाविद्यालयाने सामाजिक जबाबदारीची जाणीव ठेवून सायन्स अँड टेक्नोलॉजी पार्क, पुणे तसेच फिनोलेक्स पाईप इंडस्ट्रीज व मुकुल माधव फौंडेशन पुणे यांच्या सहकार्याने परिसरातील दहा प्राथमिक शाळा मार्फत मुलांना सोयामिल्क उपलब्ध केलेले आहे. यातून मुलांची शैक्षणिक, बौद्धिक व आरोग्य विषयक प्रगती झाल्याचे प्रथमतः निर्दशनास येते. याचबरोबर महाविद्यालयाने विविध खेळ, सांस्कृतिक उपक्रम व विद्यार्थ्यांच्या संपूर्ण विकासासाठी वेगवेगळे उपक्रम हाती घेतले आहेत. मुंबई विद्यापीठाच्या विद्यार्थी विकास विभाग आयोजित ५५ व्या युवा महोत्सवाची फायनल नृत्य स्पर्धांमध्ये महाविद्यालयातील एकूण दहा विद्यार्थ्यांनी सहभाग घेतला होता. यात तारपा या भारतीय लोकनृत्य प्रकारामध्ये महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांनी तृतीय क्रमांक मिळविला होता.

महाविद्यालयात दिनांक २६ आणि २७ एप्रिल २०२३ रोजी द्वितीय नॅक पुनर्मूल्यांकनासाठी बेंगलोरहून नॅक कमिटी आली होती. या कमिटीचे चेअरमन डॉ. विजयालक्ष्मी मुव्वा (आचार्य नागार्जुन विद्यापीठ गंटूर, आंध्रप्रदेश) सदस्य, समन्वयक डॉ. बी. एच. सुरेश (म्हैसूर विद्यापीठ), सदस्य, प्रिं. हौध मोहिद्दीन एम.(हाजी करूथा राउथर हवोदिया कॉलेज उथामापलायन) हे होते. या द्वितीय नॅक पुनर्मूल्यांकनात महाविद्यालयाला A+ Grade (3.43CGPA) श्रेणी प्राप्त झाली आहे. मोखाडा महाविद्यालयाने मिळविलेल्या उतुंग यशामुळे पालघर जिल्ह्यातील एक उत्कृष्ट महाविद्यालय म्हणून मोखाड्याची ओळख यापुढे निर्माण होईल. भविष्यकाळात मोखाडा महाविद्यालय हे केवळ आदिवासी नाही तर ज्ञानाचा, आनंदाचा उजेड निर्माण करणारं, नवकल्पनांच्या स्टार्टअपद्वारे नव परिवर्तन करण्यात अग्रेसर असलेलं, रामशेठजींनी भक्कम पाया रचलेल्या स्वप्नाला प्रत्यक्षात साकारणारं महाविद्यालय असेल.

– प्राचार्य डॉ. एल. डी. भोर

संपादकीय...

मित्रहो

सन २०२२-२३ या शैक्षणिक वर्षाचा संस्कृती अंक आपल्या हाती देताना मला विशेष आनंद होत आहे.प्रबोधन पर्वात अनेक महनीय समाज सुधारकांनी सामाजिक, सांस्कृतिक, शैक्षणिक क्षेत्रात अत्यंत मोलाची कामगिरी केली. महात्मा फुले, महर्षी शिंदे, छत्रपती शाहू महाराज, डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांच्या विचारांची प्रेरणा घेऊन कर्मवीरांनी शिक्षणाचे दारे बहुजनांसाठी खुली केली. त्यांच्या कार्यकर्तृत्वाला तोड नाही! त्यांनी बहुजनांच्या शिक्षणासाठी रयत शिक्षण संस्था स्थापन केली. त्याचेच मूर्तिमंत रूप म्हणजे आपले मोखाडा येथील महाविद्यालय. कर्मवीरांच्या विचारांना मूर्त रूप देण्याचे प्रयत्न महाविद्यालय निष्ठेने करीत आहे. अर्थात महाविद्यालयाच्या विकासामध्ये सर्वांचा सिंहाचा वाटा आहे हे विसरून चालणार नाही.

कोणत्याही महाविद्यालयाचे नियतकालिक हे त्या महाविद्यालयाचा आरसा असतो. सदर संस्कृती अंकात विविध विषयावरील विद्यार्थ्यांनी लिहिलेले लेख, स्वलिखित कविता, वैचारिक लेख, ऐतिहासिक लेख इ.चा समावेश करण्यात आला आहे. मराठी, इंग्रजी वाणिज्य, विज्ञान व इत्यादी वरील लेख विद्यार्थ्यांच्या प्रतिभेचे फळ आहे. आपणास हे साहित्य नक्कीच आवडेल असा मला विश्वास आहे.

चालू शैक्षणिक वर्षातील सर्वात महत्त्वाची घटना म्हणजे महाविद्यालयात दिनांक २६ आणि २७ एप्रिल २०२३ रोजी द्वितीय नॅक पुनर्मूल्यांकनासाठी बेंगलोरहून नॅक कमिटी आली होती. या कमिटीचे चेअरमन डॉ. विजयालक्ष्मी मुव्वा (आचार्य नागार्जुन विद्यापीठ गंटूर, आंध्रप्रदेश) सदस्य, समन्वयक डॉ. बी. एच. सुरेश (म्हैसूर विद्यापीठ) व सदस्य, प्रिं. हौध मोहिद्दीन एम.(हाजी करूथा राउथर हवोदिया कॉलेज उथामापलायन) हे होते. या द्वितीय नॅक पुनर्मूल्यांकनात महाविद्यालयाला A+ Grade (3.43 CGPA) श्रेणी प्राप्त झाली आहे. महाविद्यालयाच्या इतिहासातील ही अत्यंत महत्त्वाची घटना आहे. अर्थात मा. प्राचार्य डॉ. एल. डी. भोर यांचे कुशल व दुरदर्शी नेतृत्व, प्रत्येक सहकाऱ्यांवर दाखवलेला विश्वास, सर्वांना बरोबर घेऊन जाण्याची वृत्ती व सर्व सदस्यांचे सहकार्य यामुळे हे शक्य होऊ शकले.

संपादनाच्या आणि संयोजनाच्या संदर्भात अनेक विविध स्वरूपाचे सहकार्य सर्वांकडून मला मिळाले मा. प्राचार्य डॉ. एल. डी. भोर यांनी दिलेले स्वातंत्र्य दाखविलेला विश्वास, प्रेरणा, सहकार्य व मार्गदर्शन यामुळे मी संपादनाचे काम यशस्वीपणे पूर्ण करू शकलो, याचा विशेष आनंद आहे. माझ्या कामावर विश्वास टाकणारे माझे संपादक मंडळ, मुखपृष्ठसाठी समर्पक कल्पना सुचविणारे प्रा. डॉ. एस. एच. जाधव, अंतर्गत सजावटीची दक्षता घेणारे डॉ. वाय .एच. उलवेकर, मुद्रित शोधनास मदत करणारे प्रा. एस. जी. मेंगाळ व विकास प्रिंटिंग अँड कॅरीअर्स प्रा. लि. या सर्वांचे मी आभार मानतो तसेच प्रत्यक्ष व अप्रत्यक्ष सहकार्य करणाऱ्या सर्वांबद्दल प्रमुख संपादक या नात्याने मी कृतज्ञता व्यक्त करतो.

– प्रा. टी. एम. पराडके

भावपूर्ण श्रद्धांजली

या शैक्षणिक वर्षात राज्य, राष्ट्रीय, जागतिक स्तरावर किर्तीमान राजधुरंदर, मातृभूमीच्या रक्षणार्थ शहीद झालेले भारतमातेचे शूरवीर, जागतिक किर्तीचे साहित्यिक, विचारवंत, कलावंत, संशोधक, शिक्षणतज्ज्ञ, उद्योजक, सामाजिक कार्यकर्ते, शेतकरी, संस्थेतील व महाविद्यालयातील सेवक, विद्यार्थी व त्यांचे आप्तेष्ट, संस्थेवर प्रेम करणारे स्नेहीजण व नैसर्गिक आपत्तीत प्राण गमावलेले देशबांधव... यापैकी दिवंगत झालेल्यांना 'संस्कृती'चे आदरपूर्वक अभिवादन! महाविद्यालयाच्या वतीने भावपूर्ण श्रद्धांजली अर्पण करीत आहोत!

दृष्टिक्षेपात महाविद्यालय

उद्योजकता विकास केंद्रातर्गत मत्स्यपालन व प्रशिक्षणाची मोफत सोय

विविध शॉर्ट टर्म कोर्सेस व स्पर्धा परीक्षा मार्गदर्शन केंद्र

प्रत्येक विभागाची निकालाची उज्ज्वल परंपरा

श्रम संस्कृती जोपासणारी राष्ट्रीय सेवा योजना

महाविद्यालयास नॅक समितीकडून A+ ग्रेड प्राप्त

सायटेक सोयामेट प्रकल्प

वनस्पतीशास्त्र, प्राणीशास्त्र, रसायनशास्त्र, भौतिकशास्त्र व गणित या विषयातून विज्ञान पदवीच्या शिक्षणाची सोय

मराठी वाड्मय मंडळ, वाणिज्य मंडळ, इतिहास विद्यार्थी मंडळ, विज्ञान मंडळ, नियोजन मंडळ असे सहशैक्षणिक उपक्रम

डिजीटल साक्षरता कार्यक्रमांतर्गत मोफत आयटी कोर्सेस व करिअर मार्गदर्शन

निसर्गरम्य परिसर, पायाभूत सोयीसुविधायुक्त, सुसज्ज इमारत

इतिहास, अर्थशास्त्र, मराठी विषयातून व वाणिज्य शाखेतून पदवी शिक्षणाची सोय

११ वी व १२ वी या वर्गासाठी व्यवसायाभिमुख पदविका अभ्यासक्रमाची सोय (एच.एस.व्ही.सी.)

समृद्ध, प्रशस्त संगणकीकृत ग्रंथालय

कमवा व शिका योजना

आदिवासी दुर्गम भागात महाविद्यालयाची स्थापना – १९८४

मुंबई विद्यापीठाची कायमस्वरूपी संलग्नता

इतिहास विषयातून पदव्युत्तर शिक्षणाची सोय

सी.ओ.सी., स्पर्धा परीक्षा, बँकिंग, व्यवसाय मार्गदर्शनविषयक स्वतंत्र मार्गदर्शन कक्ष

मा. प्राध्यापकांचे राष्ट्रीय, आंतरराष्ट्रीय परिषदेत शोध निबंध सादर

रयत गीत

रयतेमधूनी नव्या युगाचा माणूस आता घडतो आहे
वटवृक्षाच्या विशालतेचा मोह नभाला पडतो आहे

कर्मवीरांचे ज्ञानपीठ हे, शक्तिपीठही ठरते आहे
शाहुफुल्यांचे समानतेचे तत्त्व मानसी मुरते आहे
धर्मजातीच्या पार गांधींचे मूल्य मानवी जपतो आहे

गरिबांसाठी लेणी मोडून लक्ष्मी वहिनी झाली आई
कमवा आणि शिका मंत्र हा, तरूणाईला प्रेरक होई
स्वावलंबी वृत्ती ठेवून ज्ञानसाधना करतो आहे

दीन दलितांसाठी अण्णा, तुमची झिजली चंदनकाया
अनाथ जीवा सदा लाभली मातृहृदयी तुमची माया
शून्यामधल्या नवसृष्टीचा निर्मिक तोही ठरतो आहे

जीवनातला तिमिर जावा प्रबोधनाची पहाट व्हावी
इथे लाभले पंख लेऊनी उंच भरारी नभात घ्यावी
प्रतिभाशाली बहुजनांचा वेलू गगनी चढतो आहे
रयतेमधुनी नव्या युगाचा माणूस आता घडतो आहे...

कवी - विठ्ठल वाघ

दि प्रेस ॲण्ड रजिस्ट्रेशन ऑफ बुक ॲक्ट : नियम ०८ फॉर्म ०४ प्रमाणे निवेदन

प्रकाशन स्थळ	:	लोकनेते रामशेठ ठाकूर कला, विज्ञान व वाणिज्य महाविद्यालय, मोखाडा, ता. मोखाडा, जि. पालघर
प्रकाशन काल	:	वार्षिक
प्रकाशक	:	प्राचार्य, डॉ. एल. डी. भोर
राष्ट्रीयत्व	:	भारतीय
पत्ता	:	लोकनेते रामशेठ ठाकूर कला, विज्ञान व वाणिज्य महाविद्यालय, मोखाडा, ता. मोखाडा, जि. पालघर पिन - ४०१ ६०४, दूरध्वनी : (०२५२९) २५६६२८
प्रमुख संपादक	:	प्रा. टी. एम. पराडके
राष्ट्रीयत्व	:	भारतीय
मुद्रकाचे नाव	:	विकास प्रिंटींग ॲण्ड करिअर्स प्रा. लि.
पत्ता	:	३२, एम.आय.डी.सी. सातपूर, नाशिक. मो. ०२५३ - २३५१०१०
स्वामित्व	:	रयत शिक्षण संस्थेचे लोकनेते रामशेठ ठाकूर कला, विज्ञान व वाणिज्य महाविद्यालय, मोखाडा.

मी. प्राचार्य, डॉ. एल. डी. भोर जाहीर करतो की, वर दिलेली माहिती/ तपशील माझ्या माहिती समजुतीप्रमाणे खरी आहे.

प्राचार्य,
डॉ. एल. डी. भोर

या अंकातील मतांशी प्रकाशक व संपादक सहमत असतीलच असे नाही.

(फक्त खाजगी वितरणासाठी)

गद्य विभाग...

कोणत्याही व्यक्तीसमोर आपण व्यक्त होणं कितपत योग्य आहे? बऱ्याचदा आपण विचार न करता आपली मत मांडतो. आणि कित्येक वेळा समोरच्याला काय वाटेल म्हणून गप्प बसतो. खरं तर कोणत्याही गोष्टीपासून अलिप्त राहणं नेहमीच योग्य. कितीही प्रयत्न केला तरी आपण समोरच्याला बदलू शकत नाही, आणि तसे करणे चुकीचं ठरेल. काही क्षणात आपण आपलं प्रेम, राग, द्वेष व्यक्त करतो. पण जर समोरच्या व्यक्तीने त्याची तसदी घेतली नाही तर काय अर्थ आहे त्या व्यक्त होण्याला, मग त्या क्षणी अलिप्त राहणेच योग्य असते. त्रास होतो ह्या गोष्टीचा पण मतभेद टळतात. आपण आपलं खाणंपिणं कोणी विसरत नाही, नित्य दिनचर्या चालू असते. मग नेमकं आपण जेव्हा बोलतो की वेळ नाही तेव्हा वेळेचा भाग असतो की प्राधान्य देण्याचा. जी गोष्ट महत्वाची असते ती त्यावेळी होतेच ना. मग आपण त्या व्यक्तीच्या आयुष्यात पर्यायी म्हणून असतो का? अशावेळी स्वतःच्या समाधानासाठी व्यक्त होणे कधीही चुकीचं. आपला आत्मसन्मान जपून अलिप्त राहणंच योग्य.

– व. पु. काळे

अंतरंग

१. **मला भावलेले रामशेठ ठाकूर** .... प्राचार्य डॉ. एल. डी.भोर

२. **माझं महाविद्यालय** .... सोमनाथ गावित (टी.वाय.बी.ए.)

३. THE SOCIO-ECONOMICS PROBLEMS OF TRIBAL COMMUNITY OF MOKHADA TALUKA .... डॉ. यशवंत एच. उलवेकर

४. **ग्रामीण भारतातील ई–कॉमर्स** .... रमेश शिद (टी.वाय.बी.कॉम.)

५. **भारतातील विम्याचे भविष्य** .... कु. कामडी भारती पांडुरंग (एस.वाय.बी.कॉम.)

६. **रखाण : मोखाडा तालुक्यातील एक गुहा** .... तुळशीराम नंदू दिघा (एफ.वाय.बी.ए.)

७. **कार्ल मार्क्स** .... मनोज भगिरथ वारघडे (एम.ए. II)

८. **The Indian Scientists** .... Yogesh B. Warghade (F.Y., B.Sc.)

९. **स्वराज्याचे साक्षीदार किल्ले** .... तुषार संतोष पाटील (एम.ए. II)

१०. **Wonder of Science** .... Ashwini Laxman Khutade (S.Y., B.Sc.)

११. **CONSTITUTION OF INDIA** .... Mittal Kamalakar Warghade (S.Y.B.Sc.)

१२. **Sigmund Freud's Theories of Personality** .... Kalpesh Korde (S.Y.B.A.)

१३. **वैदिक गणित** .... कु. अश्विनी राजेंद्र पाटील (टी.वाय. बी.एस्सी.)

१४. **आयुष्य सोपं–सुरळीत करतो तो गणित** .... मनोज काशिनाथ बुरंगे

१५. **निसर्गातील पर्यटनाचा ऱ्हास** .... विश्वनाथ किसन गावित

१६. **डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर** .... मित्तल चंद्रकांत फाळके (एम.ए. II)

१७. **भारतातील आदिवासींची ओळख, संस्कृती, समाजजीवन** .... दर्शना तुकाराम गवारी (एम.ए. II)

१८. **ध्येयाकडे जाताना...** .... प्रा. किरण पारधी

१९. **वर्तनवाद** .... सुभाष भोये (एस.वाय. बी.ए.)

२०. **Polio** .... Akshay Sawanji Mali (F.Y.B.Sc.)

२१. **माणूस आणि समाज** .... कांतीलाल लहारे (एफ.वाय.बी.ए.)

२२. **ई–बँकिंग** .... शरद देवराम आचारी (एस.वाय.बी. कॉम.)

२३. **Concept of Communication** .... Shivaji Valvi (F.Y.B.A.)

मला भावलेले रामशेठ ठाकूर : प्राचार्य डॉ. एल. डी. भोर

रामशेठ ठाकूर यांना कोणी 'राम' म्हटले; कोणी 'शेठ' म्हटले; कोणी 'लोकनेते' म्हटले; तर कोणी 'दानशेठ' म्हटले. याचे कारण रामशेठ ठाकूर यांनी नेहमीच दात्याची भूमिका वठवीत जमलेली संपत्ती वाटण्याचेच काम केले. मी २००८ साली मोखाडा येथील महाविद्यालयाच्या प्राचार्य पदाची धुरा हाती घेतली तेव्हा, मलाही रामशेठजींच्या या श्रीमंतीची ओळख झाली होती. कारण महाविद्यालयाच्या रौप्य महोत्सवानिमित्ताने देणग्या गोळा करत असताना मी जेव्हा पनवेलला रामशेठजींना भेटायला गेलो तेव्हा मी अनुभवले की, माझ्यासारखे अनेक जण रामशेठजींकडे मदत मागण्यासाठी दररोजच येत होते आणि जणू दारी आलेल्या निर्मुखी न पाठविण्याचा भारतीय संस्कृतीचा धर्म रामशेठजी वेगळ्या पद्धतीने पाळत कोणालाही रिकामा हाती जाऊ देत नव्हते. पुढे जसजसा माझा वेगवेगळ्या निमित्ताने रामशेठजिंशी संबंध येत गेला, तसतशी त्यांच्या या दातृत्वशीलतेची, सांपत्तीक वैभवाची ओळख दृढ होत गेली. पण यापेक्षाही मला अधिक भावत गेले तेत्यांच्यातील माणूसपण, भातृत्वभाव, शिक्षणप्रेमी वृत्ती, एखाद्यावर विश्वास टाकण्याचा दिलदारपणा, आणि मग त्याच्यासाठी स्वतःच सर्वस्व झोकून देत केलेले समर्पण!

रामशेठजींच्या या अनोख्या व्यक्तिमत्त्व पैलूंचे दर्शन मला निरनिराळ्या वेळी प्रसंगपरत्वे घडत गेले. २००८ ते २०११-१२ या काळात मोखाड्याला प्राचार्य म्हणून काम करताना रामशेठजींशी संपर्क आला असला तरी त्यांच्या मनातील माझी जागा करण्याइतका व त्यांच्यातला एक वेगळा माणूस दिसण्याइतका निकटचा प्रसंग कधी आला नव्हता. परंतु २०२१ साली निवृत्त होण्यापूर्वीच संस्थेच्या आदेशानुसार अतिरिक्त सेवेची संधी मिळून मी जेव्हा सावळज (जि. सांगली) येथे हजर होऊन काम सुरू केले तेव्हा; दरम्यान एक दिवस अचानक रामशेठजींचा फोन आला. आणि त्यांनी सांगितले की, मोखाडा येथे महाविद्यालय विकास समितीची बैठक आहे. त्यासाठी तुम्ही हजर राहायचे आहे. एवढ्या दूरच्या महाविद्यालयात बैठकीस मी हजर राहण्याचे कारण न कळल्याने मी संभ्रमित झालो. आणि ते स्पष्ट होण्याच्या अपेक्षेने मी आधी पनवेलला जाऊन रामशेठजींची भेट घेतली. तेव्हा मला सुखद धक्का देणारी गोष्ट कळली की, मी बैठकीला हजर तर राहायचे आहेच पण त्यापुढे मी मोखाडा महाविद्यालयाचे कामही हाती घ्यायचे आहे. पूर्वी तेथे काम केलेले असल्याने मोखाडा येथील आव्हानात्मक परिस्थितीची मला जाणीव होती.त्यामुळे मी क्षणभर धास्तावलोही. पण रामशेठजी व रयत शिक्षण संस्थेचे चेअरमन डॉ. अनिल पाटील साहेब, व्हाईस चेअरमन ॲड. भगीरथकाका शिंदे साहेब यांनी माझ्यावर दाखविलेला हा प्रचंड विश्वास, त्यातून मोखाडा येथील महाविद्यालयाच्या कामासाठी मला पात्र ठरवून त्यांनी टाकलेली जबाबदारी यांनी माझ्यात एक नवी उर्मी जागविली गेली आणि मी माझ्या नकळत होकार दिला.

ऑक्टोबर २०२१ मध्ये मोखाडा महाविद्यालयाच्या प्राचार्य पदी रुजू होऊन मी प्रत्यक्ष कामाला सुरुवात केली. तेव्हा कामासाठी लागणाऱ्या पैशांच्या ओघाबरोबरच मला रामशेठजींच्या ओघवत्या स्वभावाचा, त्यातील अनेकविध पैलूंचा असा काही नजरांना पहावयास मिळाला की, त्यामुळे मी कोणते व कसे काम करत गेलो, हे माझ्याही ध्यानी आले नाही. इमारती, प्रयोगशाळा व नॅकसाठी काय जे लागते ते उभे करा. त्यासाठी लागणारा पैसा मी देईन एवढ्या एकाच वाक्यात रामशेठजींनी त्यांचा माझ्यावरील विश्वास व्यक्त करून मला प्रचंड पाठबळ तर दिलेच; पण आदिवासींच्या मुलांची जबाबदारी ही मोठा भाऊ या नात्याने आपलीही जबाबदारी आहे, आदिवासीची सेवा ही परमेश्वराची सेवा समजून आपल्या शहरी व आदिवासी विद्यार्थ्यांमध्ये सुविधांबाबत कोणतीही तफावत राहता कामा नये.हा अप्रत्यक्ष संदेश देऊन जणू आदिवासी बांधवांप्रतीची आपली कर्मनिष्ठाच माझ्यात ठसविली. पनवेल भेटीप्रसंगी अनेकवेळा लाखो रुपयाच्या रोख रकमा मला देऊन माझ्यावरील दृढ विश्वास दाखविला हे वर्णन करताना शब्दच अपुरे पडतात. यामुळे मी व माझ्या सहकाऱ्यांमध्येही आदिवासी विद्यार्थ्यांबद्दलचा एक नवा दृष्टिकोन जागृत झाला. त्यामुळे नव्या भक्तीने व शक्तीने आम्ही कामास लागलो. त्याची परीनिती, आदिवासी विद्यार्थ्यांची किव करणाऱ्या दृष्टीची, भावनेची जागा त्यांचा हेवा वाटण्यात परावर्तित व्हावी अशा दिमाखदार दोन इमारती महाविद्यालय परिसरात वर्षभरातच उभ्या राहिल्या. या इमारतींच्या कामांची पाहणी आणि महाविद्यालय विकास समितीच्या बैठकीच्या निमित्ताने रामशेठजी वारंवार मोखाडासारख्या आडवळणी, दुर्गम व अडचणीच्या गावात येत राहिले.आदिवासी बांधवांविषयीची आत्मियता, तळमळ, त्यांच्या कल्याणाचा ध्यास यामुळे त्यांच्या सूक्ष्मवेधी दृष्टीला अनेक गोष्टी दिसू लागल्या असाव्यात. यामुळेच की काय, एकदा महाविद्यालयात येत असताना त्यांच्या नजरेत गेटवर असलेली वॉचमनची आदिवासी झोपडी भरली. लागलीच वळण घेऊन गाडी त्या झोपडीसमोर उभी

राहिली. उन्हाच्या तिरपिंनी उजळून निघणाऱ्या आणि पडणाऱ्या पावसाने भिजणाऱ्या त्या आदिवासी झोपडीत रामशेठजींनी बैठक मारून काहीशा भेदरलेल्या त्या आदिवासी दांपत्याशी हृदयसंवाद साधत अनेक बाबी जाणून घेतल्या. धांदल उडालेल्या प्राध्यापकांनी पाठविलेला चहा न घेता आदिवासी वॉचमेनच्या पती-पत्नीने केलेला कोरा चहा आवडीने प्यायला माळरानावरील जांभळीच्या झाडाखाली झालेल्या बैठकीत, वॉचमन केबिन पासून ते प्राचार्य केबिनपर्यंत कशा सोई-सुविधा आपल्याला अपेक्षित आहे हे त्यांनी अतिशय गंभीरपणे ऐकवले. त्यावेळचे त्यांच्या नजरेतील भाव, मित्र सुदामाच्या परिस्थितीने व्यथीत होऊन चिंतनात डूंबलेल्या कृष्णावतारी रामाचेच भाव मला वाटले.

वाटण्यासाठी पुढे केलेले हात काही झाले तरी आखडते न घेण्याचा रामशेठजींचा स्थायीभाव. त्यामुळेच असावे की, एकदा मिटींगला हजर राहण्यासाठी पनवेलहून वेळेत निघूनही ट्रॅफिक जामुळे रामशेठजींना पोहोचण्यास उशीर झाला. पण त्यांविषयी यत्किंचितही त्रागा न करता त्यांनी उशिराबद्दल दिलगिरी व्यक्त करत मिटींगला सुरुवात केली. उशिरा काम संपून झालेल्या जेवणावेळी समजले की या सगळ्या गडबडीत त्यांना नाश्ता करायलाही वेळ मिळालेला नव्हता. एवढेच नव्हे तर आदिवासींप्रतीच्या त्यांच्या बंधुभावाची जणू नियतीने परीक्षाच पाहण्याचे ठरविले होते. म्हणूनच की काय, पनवेल येथे परत जाताना अंधाऱ्या रात्री रस्त्यात त्यांची गाडी बंद पडली. तेव्हा त्यांच्या ड्रायव्हरच्या विनंतीवरून त्यांनी पनवेलकडे जाण्याचे ठरविले आणि कोटींची उड्डाणे घेणाऱ्या गाड्यांतून फिरणारे रामशेठ त्या दिवशी एका ट्रकला हात करून ट्रकमध्ये बसून पनवेल कडे मार्गस्थ झाले.अर्थात त्याची कानोकान खबरही तेव्हा वा त्यानंतरही त्यांनी कोणाला लागू दिली नाही.

महाविद्यालयाचे नॅक करायचे आहे म्हटल्यावर तर, रामशेठजींनी मी मांडलेली प्रत्येक कल्पना नीटपणे समजून घेतली. ती प्रत्यक्षात उतरविण्यासाठी मुक्तहस्ते आपला कुबेर खजिना ओतण्यात त्यांनी कुठलीही कसूर ठेवली नाही. याबरोबरच त्यासाठी वेळोवेळी भेटी देऊन, पाहणी करून त्यांनी कामात जातीने लक्ष घातले.हे करताना जणू त्यांना आपल्या बाकी गोष्टींचाही विसर पडे. अशातच, एवढे तन- मन- धन लावून काम करणाऱ्या रामशेठजींचे नाव महाविद्यालयाला देण्याचा विचार जेव्हा व्हाईस चेअरमन ॲड. भगीरथकाका शिंदे साहेब यांनी त्यांच्या गळी उतरविला तेव्हा, रयतचे मा. अध्यक्ष खासदार शरद पवार साहेबांच्या शुभहस्ते उद्घाटन सोहळा संपन्न होणार असल्याचे कळताच लंडनला गेलेले असूनही रामशेठजींचे मन महाविद्यालयाच्या कामांभोवती फिरत राहिले. लंडन येथून आपल्या एवढ्या व्यस्त कार्यक्रमात देखील दररोज मोखाड्याचा कामकाजाचा ते फोनवर आढावा घेत असत. लंडन येथे वास्तव्यात छोटासा अपघात होऊन डोक्याला ११ टाके पडून जखम झालेली असतानाही ते कार्यक्रमाच्या तयारीसाठी मोखाडा येथे डोक्यावरील बँडेजसह हजर झाले. खरे तर कुबेर खजिन्याचे भाग्य लाभलेल्या रामशेठजींना हे सर्व पनवेलला एसी रूममध्ये एका जागी बसून करता येणे सहज शक्य होते. परंतु तसे न करता ते वेळोवेळी मोखाडासारख्या आडवळणी, वैराणगावी येत राहिले.स्वतःच स्वतःच्या मुक्कामाची सोय करून आदिवासी विद्यार्थ्यांना एसी रूम ,पंखे , कुलर, वॉटर प्युरिफायर ,नव्या खुर्च्या, कॅफेटेरिया, विद्यार्थी सुखसुविधा केंद्र अशा सोयी सुविधा देण्यासाठी धावत, धडपडत राहिले.या सर्वांची परिणती म्हणजे मोखाडा कॉलेजला नॅक मानांकनात अभूतपूर्व यश मिळून 'ए प्लस'(A+) ग्रेड (3.43 CGPA) मिळाली. अर्थातच, या आनंदात साखर ओतून पेढे भरवायला आणि सर्वांचे कौतुक करायलाही ते अग्रेसरच राहिले.

रयत शिक्षण संस्था ही अज्ञानामुळे रया गेलेल्या बहुजनांना जाणते करून, स्वाभिमानाने जगण्यास शिकविण्यासाठी उभी राहिलेली संस्था. या संस्थेतूनच ताठ उभ्या राहिलेल्या रामशेठना आदिवासींच्या विकासाचे इंगित मनोमन उमगलेले. त्यामुळे रयतसाठी तर जणू त्यांनी वाहूनच घेतले आहे. कोट्यावधींच्या देणग्या देऊन रयतेमधून नवा माणूस घडविण्याचे कर्मवीरांचे स्वप्न साकार करण्याची त्यांची धडपड आहे. याचाच भाग म्हणजे त्यांच्या आदिवासीं प्रतिच्या कळकळीतून आणि थोर दातृत्वातून पालघर जिल्ह्यातील मोखाडासारख्या दुर्गम व डोंगराळ माळरानावर उभी राहिलेली महाविद्यालयाची दिमागदार इमारत आणि आदिवासींना स्वप्नवत वाटाव्या, एवढेच नव्हे तर, कोणाही पाहणाऱ्याला अचंबित करणाऱ्या ठराव्या अशा दिल्या गेलेल्या शैक्षणिक सोयी सुविधा होत. आदिवासी म्हणून दुर्लक्षित राहिलेल्या या महाविद्यालयाला अल्पावधीत लक्षणीय बनविण्याचे हे कार्य केवळ रामशेठ ठाकूर यांच्या आदिवासी बांधवांप्रतिचा कर्तृत्वभाव आणि त्यातून उमललेला दातृत्वभाव यातूनच घडू शकले. रयत मधून घडलेल्या विद्यार्थ्याकडूनच असा गगनावरी वेलू चढविण्याची बाब अवघ्या रयत परिवारासाठी आनंदाची, अभिमानाची व कौतुकास्पदच. म्हणूनच या महाविद्यालयाचा प्राचार्य आणि या घटनेचा प्रत्यक्ष साक्षीदार म्हणून मला सांगावेसे वाटते की,

रामायण हे 'काव्य' असल्याचा म्हटलं जातं आणि महाभारत हा 'जय नावाचा इतिहास' असल्याचं सांगितलं जातं. त्यामुळे अनेकांचा उद्धार करून गेलेल्या पुरुषोत्तम रामाबद्दल माझ्यासारख्या सामान्य माणसाला निश्र्चितपणे सांगता येणार नाही; पण कलियुग म्हणवल्या जाणाऱ्या आजच्या काळातही भातृत्वाचे भान ठेवून दातृत्वासाठी नेहमीच सरसावणाऱ्या रामाबद्दल मी निश्र्चितपणे सांगू शकतो. कारण असा राम थोर देणगीदार किंवा दानशूर रामशेठजी ठाकूर साहेबांच्या रूपात तुमच्या आमच्या समोर प्रत्यक्षात आहे. अडलेल्याला वाट दाखवणे, वाटेत रुतलेल्याला अलगद उचलून घेणे, अडलेल्याचे काम मार्गी लावणं

ही रामशेठजींच्या अंगवळणी पडलेली कृती आहे. त्यांच्या या कृतीने मोखाडा परिसरातील आदिवासींप्रमाणेच अनेकांच्या जीवनाची माती होण्याचे टळून, त्यांना मौल्यवान मोत्यांचे रूप प्राप्त झाले आहे. गरजूंच्या दाराला असे मोत्यांचे तोरण बांधू पाहणाऱ्या रामशेठजींच्या नावाचे तोरण मोखाडा महाविद्यालयाला कायमस्वरूपी बांधले जाणे ही घटना म्हणूनच एखाद्या सणाप्रमाणे आनंददायी, उत्साहवर्धक आहे, असे मला वाटते.

महाराष्ट्राचा जाणता राजा म्हणुन ओळखले जाणारे रयत शिक्षण संस्थेचे अध्यक्ष आदरणीय खासदार शरदचंद्रजी पवार साहेब यांनी रयतच्या मॅनेजिंग कौन्सिल सदस्यांशी चर्चा करून मोखाडा महाविद्यालयास 'लोकनेते रामशेठ ठाकूर' यांचे नाव देण्याचा उचित निर्णय घेतला. महाविद्यालय इमारत उद्घाटन व नामकरण समारंभप्रसंगी भाषण करताना त्यांनी 'रयतचे हितचिंतक' ही रामशेठ ठाकूर यांची ओळख अधोरेखित केली. महात्मा फुले, सावित्रीबाई फुले, कर्मवीर भाऊराव पाटील यांनी शिक्षणाच्या सार्वत्रीकरणाची घेतलेली भूमिका, त्यातून शिक्षणाची ज्ञानगंगा आदिवासींसह सर्व घरांपर्यंत पोहोचविण्याचा घेतलेला वसा आणि कमवा आणि शिका या योजनेतून घडलेला 'माजी विद्यार्थी' म्हणुन रामशेठजी याच भूमिकेला पुढे नेत आहेत. चांगल्या कामात प्रोत्साहित करण्याचे रामशेठजींचे धोरण व त्यांचे शैक्षणिक कार्य यांचा आवर्जून उल्लेख करत रामशेठजींचे वेगळेपण निदर्शनास आणून दिले. कमवा व शिका या योजनेत शिक्षण घेऊन व्यक्तिगत जीवनात यश मिळाल्यानंतर रामशेठजींनी सुधारणांची फळं विविध शाखा, विद्यार्थी व स्टाफ यांना दिली. संसदेत खासदार होण्यापासून रामशेठजी वेगवेगळ्या पक्षात फिरत राहिले तरी त्यांची शैक्षणिक भूमिका आणि रयतेविषयीची निष्ठा व दातृत्व कधीही बदललेले नाही हे सांगण्यास शरदचंद्रजी पवार साहेब विसरले नाही. कारण रयत शिक्षण संस्था व तिने चालविलेले शैक्षणिक कार्य यामध्ये 'जिथे कमी तिथे मी' ही रामशेठजींची भूमिका राहिलेली आहे. 'आपण मागितले आणि रामशेठजींनी दिले' हे रामशेठजींचे दातृत्व कायम रयतच्या पाठीशी आहे हा शरदचंद्र पवार साहेबांचा आजवरचा अनुभव असल्याकारणाने मोखाडा महाविद्यालय इमारत उद्घाटन व नामकरण सोहळ्यासाठी ते आवर्जून उपस्थित राहिले.

याचबरोबर मला आवर्जून हेही सांगावेसे वाटते की, विंदा करंदीकरांनी म्हटल्याप्रमाणे, देणाऱ्याचे हात घ्यावे. पण ते जमत नसेल तर निदान, हात देणाऱ्या आधाराला सार्थ ठरवत आपल्या परिस्थितीवर मात करणे आणि परिवर्तन साधणे आपल्याला जमले पाहिजे. रामशेठजींनी हे जगण्यासाठीचं भरभरून ताट आपल्यापुढे ठेवलेलं आहे. आता ते पचवून आणि त्याचा सदुपयोग करणे हे आपल्या हातात आहे. माझा विश्वास आहे की, आमचे आदिवासी विद्यार्थी व सहकारी हे निश्चितपणे करतील. जेणेकरून भविष्यकाळात मोखाडा महाविद्यालय हे केवळ आदिवासी नाही तर ज्ञानाचा, आनंदाचा उजेड निर्माण करणारं, नवकल्पनांच्या स्टार्टअपद्वारे नव परिवर्तन करण्यात अग्रेसर असलेलं, रामशेठजींनी भक्कम पाया रचलेल्या स्वप्नाला प्रत्यक्षात साकारणारं महाविद्यालय असेल.

– प्राचार्य डॉ. एल. डी. भोर,
लोकनेते रामशेठ ठाकूर कला, विज्ञान व
वाणिज्य महाविद्यालय, मोखाडा. जि. पालघर.

माझं महाविद्यालय

आश्रम शाळेतील शिक्षण पूर्ण केलं. मी बारावी पास झालो. इयत्ता पहिली ते बारावी पर्यंतचे दिवस संपले. पुढं काय करायचं? माहित नव्हतं, मात्र बारावीत शिकत असताना तेरावी, चौदावी, पंधरावी शिकता येते असं ऐकलं होतं. मित्रांच्या बरोबर कॉलेजला जाण्यासाठी कॉलेज सोधाय सुरुवात केली. तेव्हा कळालं मोखाडला कॉलेज आहे. आम्ही मित्र ॲडमिशन घेण्यासाठी मोखाडला गेलो. तेथे रयत शिक्षण संस्थेचे, कला, विज्ञान व वाणिज्य महाविद्यालय मोखाडा हे कॉलेज आहे. तेरावीला ॲडमिशन घेतलं मात्र पुढे लगेच कोरोनाचा संकट आलं आणि ऑनलाईन मोबाईलच शिकवण सुरू झाल. इंटरनेट असलं तर ऐकायचं नसलं तर मोबाईल कडे बघत राहायचं असं चालायचं. तरीही आम्हाला व्हाट्सअप वरती नोट्स मिळायच्या. परीक्षा ही ऑनलाईनच झाली.

खरी मजा आली ती नियमित कॉलेज सुरू झाल्यावर तो पर्यंत पंधरावीला गेलो होतो. परीक्षा मोबाईल वरतीच दिल्या होत्या. वर्गात बसल्यावर वेगळाच आनंद मिळू लागला. माझ्या कॉलेजसाठी नवीन इमारत बांधली जात होती. आपलं कॉलेज मोठं होणार याचा आम्हा मित्रांना खूप आनंद वाटायचा. कॉलेजमध्ये रनिंग, खो-खो, कबड्डी स्पर्धा घेतल्या जात. आमचा कबड्डीचा संघ सर्वात पुढे असायचा तर खो-खो मध्ये सायन्सचा संघ नंबर घ्यायचा. विद्यापीठ स्तरावर सांस्कृतिक कार्यक्रम मध्ये आम्ही सहभागी होतो. विद्यापीठाच्या स्पर्धे साठी आमच्या तारपा डान्सची निवड झाली होती. आम्हा विद्यार्थ्यांचे प्राचार्य साहेबांनी कौतुक केलं तेव्हा लय बेस वाटलं.

मुंबई विद्यापीठाकडून घेतल्या जाणाऱ्या संशोधन प्रकल्पात ही आम्हाला नवीन माहिती मिळत होती. यावर्षी आमच्या कॉलेजमध्ये नॅकसाठी बेंगलोरची समिती भेट देणार होती. त्याची तयारी जोरात चालू होती. आमचे सर आमच्याकडून नाविन्यपूर्ण प्रकल्प करून घेत तसेच आम्हाला नोकरी विषयी सतत माहिती सांगत. कॉलेजमध्ये जिमचं साहित्य आल्यामुळे आम्हा विद्यार्थ्यांना व्यायामासाठी सोय उपलब्ध झाली. आम्ही जिम मधील आरशासमोर उभा राहून डंबेलस व वजन उचलायचं. आरशात आपली बॉडी पाहिल्यावर व्यायाम करायला उत्साह वाटायचा. आम्हाला एक चांगली संधी मिळाली. माझ्या कॉलेजने आम्हाला नोकरी मिळावी म्हणून कॉलेजमध्ये डिजिटल साक्षरता केंद्र सुरू केलं. त्यामुळे मला व माझ्या मित्रांना कॉम्प्युटर कोर्सेस करता आले. काही मित्रांना वेगवेगळ्या कंपनीमध्ये नोकरी सुद्धा मिळाली. त्याचा फायदा आम्हाला होतो आहे.

उद्योग व्यवसाय करता यावा म्हणून मासे पाळायचे प्रशिक्षण व गांडूळ खतनिर्मिती प्रशिक्षण सुद्धा दिले जात आहे. आमचं छोट्या इमारतीत भरणार कॉलेज आता मोठ्या दोन इमारती बांधल्या त्यात भरू लागलं. इमारत सुंदर झाल्यामुळे आम्ही सेल्फी काढून डीपीवर ठेवायला लागलो. आमच्या कॉलेजमध्ये संस्थेचे अध्यक्ष आदरणीय शरदचंद्रजी पवार साहेब इमारत उद्घाटनासाठी आले होते. त्याचवेळी कॉलेजचं नामकरण लोकनेते रामशेठ ठाकूर कला, विज्ञान व वाणिज्य महाविद्यालय मोखाडा असं करण्यात आलं. त्या कार्यक्रमासाठी आलेल्या पोलिसांची गर्दी बघून आम्हासनी लय विशेष वाटलं. आपल्या आदिवासी विद्यार्थ्यांसाठी इतकं काम केलं जात आहे हे समजलं. आमच्या कॉलेजचे प्राचार्य डॉ. एल. डी. भोर साहेब आमच्यासाठी लय सोयी देतात. नॅक भेट देण्यासाठी आलेले साहेब लोक बघून आम्हासनी लय भारी वाटलं. ते इंग्रजी बोलत, आम्हाला कळत नव्हत मात्र त्यांना आमच्याविषयी आपुलकी वाटते हे जाणवत होते. आमच्या इतिहास विभागाची आम्ही चांगली तयारी केली होती. आदिवासी क्रांतिकारक, इतिहासकार, महापुरुषांचे फोटो लावले होते तसेच जव्हार-मोखाडा परिसरातील पर्यटन स्थळांचे फोटो आणि नाणी व नोटांचे प्रदर्शन केलं होतं. हे सगळं करताना आम्हाला नव्या बाबी शिकायला भेटत होत्या. आमच्या विभागाची अभ्यास सहल नाशिक येथिल त्रीरश्मी लेणी (पांडव लेणी) पाहण्यासाठी गेली होती. तेव्हा खूप मजा आली. तेथे खडकात कोरलेली चित्र व मुर्त्या हे विशेष वाटल्या.

आम्हाला खेळण्यासाठी आता चांगलं ग्राउंड तयार झालं होतं त्यावर हॉलीबॉल, खो-खो, रनिंगचा सराव सुरू झाला होता. कॉलेजमध्ये चांगले स्टडी रूम आहे. मोठा ग्रंथालय आहे. मला कॉलेजमध्ये मिळालेले सर आणि माझे मित्र यांना सोडून जाताना लय दुःख होतंय तरीही कॉलेज सोडून जावं लागत आहे. कारण माझं पदवीच शिक्षण पूर्ण होत आहे. असं सुंदर असणार माझं कॉलेज माझ्या आठवणीतून कधीच जाणार नाही.

सोमनाथ गावीत

(टी. वाय. बी. ए.)

THE SOCIO-ECONOMIC PROBLEMS OF TRAIBAL COMMUNITY OF MOKHADA TALUKA

The Tribal Community in India is known as Scheduled Tribes or ST under Article 366. In India there are 212 tribes of 14 States. Out of 14 states, Maharashtra state is one of them. Mokhada taluka is the tribal community taluka of Palghar district, Maharashtra. Mokhada Taluka of Palghar district has total population of 83,453 as per the Census 2011. Out of total populations of Mokhada taluka 76842 (92.07%) people are tribal community. The main object of this article is to study the socio-economic conditions and problems of tribal community of Mokhada taluka. The study is needful for understand the socio-economic conditions and problems of tribal community of Mokhada taluka. With the help of this study, we can suggest some remedies to local nagar panchyayat for solves difficulties of this tribal community.

Mokhada Taluka of Palghar district has total population of 83,453 as per the Census 2011. Out of which 41,691are males while 41,762 are females. In 2011 there were total 17,789 families residing in Mokhada taluka. The Average Sex Ratio of Mokhada taluka is 1002. As per Census 2011, all of the population of Mokhada taluka lives in ruaral areas. The sex ratio of Mokhada taluka is 1002. The total literacy rate of Mokhada taluka is 56.48%. The male literacy rate is 53.7% and the female literacy rate is 39.4% in Mokhada taluka. There are 59 villages in Mokhada taluka. Mokhada taluka is the tribal community taluka of Palghar district, Maharashtra. Out of total populations of Mokhada taluka 76842 (92.07%) people are tribal community.

The Socieo-Economic Problems of Traibal Community of Mokhada Taluka are as follows,

Literacy Rate:

Education is the main tools of development of any society but if we think about the literacy rate of Mokhada taluka, it is very poor. Average literacy rate of Mokhada Taluka in 2011 were 56.48%. Out of which, male and female literacy were 65.49% and 47.56% respectively. Total literate in Mokhada taluka were 38,841 of which male and female were 22,386 and16,455 respectively

Poverty :

Poverty of the main problem of the tribal community of the Mokhada taluka. Majority of people of Mokhada taluka living in below poverty line. Due to low rate of literacy Mokhada talukas people can't get any types of job. Peoples are engaged only some temporary job like, agricultural labour, fishing, hunting etc. Unemployment is the main problems of tribal community of Mokhada taluka.

Health Related Issues :

Rural poor people faced so many problems related to the health like, malnutrition, deficiency of calcium and iodine. Due to high rate of alcoholism liver dysfunction, leprosy are common disease present among the trails of Mokhada taluka.

Cultural and Religious Problems:

Unnecessary cultural and religious

activities disturb to the tribals and pulls towards ineptiness. Therefore, suicide cases, tention, stress, familiar disterbance takes place in these communities.

Land Problems:

The people of Mokhada talukas totally depends on agriculture sector. Tribal's history is full of land alienation and colonialism. Moneylenders and zamindars as well as traders are exploited to the tribals in various perspectives.

Women related Issues:

If we think about the development planning of the country, it should always start with the women. Because more than others women face so many problems like unemployment, disparity, backwardness, harassment etc. Tribal women of Mokhada taluka also face so many problems related to family harassment, wage rate problem, secondary status in society etc.

Problems of Exploitation of Childs:

Child abuse and exploitation are very dangerous problem in tribal area of Mokhada taluka. Children are neglected and avoided from their basic human rights. In spite of education, they involve various types of dangerous work with their parents.

Problems of Administration and Government:

After independence of country for the development of tribal community government has planed various schemes. But expected success could not get and still there is need of time to frame developmental policies for them. While perusing the study it is notice that very few officers and employees are interested to give their services in remote tribal region.

Recommendations:

Further suggestions can be given to improve the socieo-economic conditions of Mokhada talukas tribal community, are as follows,

1. In order to change the socieo-economic status of the people of Mokhada taluka, the level of tribal community education in the place has to be increased.
2. Addiction is high among the people in the tribal community. The government should special efforts for the get rid of the addiction.
3. For the socio-economic empowerment of the women in tribal community of Mokhada taluka government should developed the self-help group movement in tribal areas of Mokhada taluka.
4. Industrialization is essential for job creation in the tribal area of Mokhada taluka.
5. For the better health of tribal people government should established the government hospital in tribal place of Mokhada taluka.
6. Superstitions need to be eradicating from the people in the tribal community of Mokhada taluka and for that there is need to be special effort by government.
7. Government should make well planed road in tribal area of Mokhada taluka for go to the market to sell goods.

The main problems of Tribal communities of Mokhada taluka are illiteracy, unemployment, land related problems, child and women problems, health related problems, lack of technology etc. For the development of the tribal society of Mokhada taluka there should be need to state government take some special efforts.

Dr. Yashwant H. Ulvekar
Department of Economics

ग्रामीण भारतातील ई-कॉमर्स

ग्रामीण भागात राहणाऱ्या लोकांची संख्या आजही मोठ्या प्रमाणावर आहे. समाजाच्या गरजा भागविण्यासाठी व्यापार व सेवा क्षेत्राचा विस्तार मोठ्या प्रमाणावर झाला. व्यापार व सेवा क्षेत्राचा विकास होत असताना माहिती तंत्रज्ञानाचा वापर मोठ्या प्रमाणावर होऊ लागला. भारतामध्ये ई–कॉमर्सची वाढ सतत आणि सकारात्मक बाजूने होत आहे. जेव्हा आपण भविष्यातील संभाव्य वाढीकडे पाहतो तेव्हा असे दिसते की भारताच्या ग्रामीण भागात ई–कॉमर्सचा विस्तार आगामी काळात अजूनही खूप मोठ्या प्रमाणावर होणार आहे. ग्रामीण क्षेत्रात इच्छुक असणाऱ्या ई–कॉमर्स उद्योजक आणि व्यवसाय उत्साहींसाठी भरपूर वाव आणि संधी भारतामध्ये उपलब्ध आहेत.

स्वातंत्र्यानंतर, भारताच्या भौगोलिक प्रदेशात व्यावसायिक हेतूने बनवलेल्या उत्पादनांच्या ग्रामीण वितरणात प्रगती करण्याच्या बाबतीत काहीही विशेष बदल झालेले नाहीत. भारताच्या ग्रामीण भागात व्यावसायिक उपक्रम आणि ई-कॉमर्स कंपन्यांचा वेगवान विकास करणे ही काळाची गरज बनलेली आहे.

भारत हा एक कृषि प्रधान देश आहे. एखाद्या राष्ट्राची कृषी क्षमता सामर्थ्यशाली असणे हा एक महत्त्वाचा घटक असतो जो त्या देशाच्या आर्थिक वाढीस उत्तेजन देतो. कृषी–आधारित क्षेत्राचा विकास हे प्रमुख विकास पॉवरहाऊस आहे, जे गेल्या काही वर्षांत झालेल्या आर्थिक वाढीचा एक शक्तिशाली स्त्रोत आहे. IAMAI नुसार, भारताने या बाबतीत दुसरा क्रमांक मिळवला आहे. भारतामध्ये माहिती तंत्रज्ञान क्षेत्रामध्ये इंटरनेटवर सक्रिय असलेल्या वापरकर्त्यांची संख्या आज खूप मोठी आहे. ही संख्या शहरी तसेच ग्रामीण भागामध्ये सुद्धा मोठ्या प्रमाणावर आहे. डिजिटल खेडेगावाची संकल्पना सध्या विकसित होत आहे. डिजिटल गावांच्या अधिक व्यापक परिस्थितीच्या संदर्भात अनेक सरकारी उपक्रमांसह इंटरनेट वापरकर्त्यांच्या संख्येत मोठ्या प्रमाणात वाढ होत आहे.

ग्रामीण भारतातील ई–कॉमर्सची व्याप्ती

ई–कॉमर्सने ग्रामीण समाजामध्ये सामाजिक सुधारणा घडवून आणल्या आहेत आणि भारताच्या ग्रामीण भागात अस्तित्वात असलेल्या समाजांच्या सुधारणेसाठी आणि सर्वांगीण विकासासाठी काही गोष्टी बदलल्या आहेत. भारतामध्ये ग्रामीण भागातील इंटरनेट वापरकर्ते साधारणपणे ३५ वर्षांपेक्षा कमी वयाचे असतात, म्हणूनच तरुणांमध्ये, त्यांच्या आवाहनानुसार अधिक फायदेशीर उत्पादने मिळवण्याची संधी आहे, ज्यामुळे त्यांची जीवनशैली बदलते आणि त्यांचा सौंदर्य आणि ब्रँड तयार करण्यासाठी विश्र्वास देखील विकसित होतो. ही एक नवीन संधी उपलब्ध होत आहे. ग्रामीण भारतातील ई–कॉमर्स हस्तकला सारख्या लघुउद्योगांना तसेच किरकोळ विक्रेत्यांना त्यांची उत्पादने ऑनलाइन मिळविण्यात मदत करण्यासाठी आणि भविष्यात त्यांच्या व्यवसायाला भरभराटीचा मार्ग देण्यासाठी नाविन्यपूर्ण संधी निर्माण होते. भारतातील ग्रामीण भागात इंटरनेट सुविधांच्या विस्तृत विस्तारामुळे स्थानिकांना त्यांची उत्पादने त्यांच्या सोयीच्या ठिकाणी विकण्यासाठी आधार मिळाला आहे. भारताच्या ग्रामीण भागात राहणाऱ्या लोकांच्या गरजा पूर्ण करून एक मोठा ग्राहक आधार तयार करण्यासाठी ई–कॉमर्स कंपन्यांना भरपूर वाव निर्माण झाला आहे.

ग्रामीण भारतातील ई–कॉमर्स– एक अभूतपूर्व वाढ

देशभरातील इंटरनेट वापरकर्त्यांच्या वेगाने वाढणाऱ्या संख्येमुळे भारतातील ग्रामीण भागातील ई–कॉमर्सची व्याप्ती वाढत आहे. लोक ऑनलाइन माध्यमांना प्राधान्य देत आहेत कारण विक्रेत्यांना त्यांची उत्पादने त्यांच्या घराबाहेर वितरित करता येतात व ग्राहकाला ती सहज उपलब्ध करून घेता येतात. या व्यतिरिक्त, किरकोळ विक्रेत्यांना त्यांच्या उत्पादनाचे ऑनलाइन स्वरूप असेल, ज्यामुळे एक मोठा ग्राहक आधार तयार होईल.

इंटरनेटच्या सर्व व्याप्तीमुळे, ग्रामीण लोक त्यांच्या जागी ऑनलाइन सहाय्याचा मोठा फायदा घेत आहेत, ज्याने त्यांची जीवनशैली बदलली आहे. जे लोक ग्रामीण भागामध्ये काम करण्यास इच्छुक आहेत आशा लोकांसाठी रोजगाराच्या संधी जास्त निर्माण झालेल्या आहेत. ग्रामीण भारतातील तसेच शहरी भागात ई–कॉमर्सची भरभराट होत असलेली प्रगती अतुलनीय आहे. इंटरनेट वापरणारे सक्रिय ग्राहक फॅशन, ब्रँड, आराम, किंमत आणि बरेच काही वस्तू व सेवांच्या विस्तृत पर्यायांनी संपन्न आहेत.

– रमेश शिद

(टी. वाय. बी. कॉम.)

भारतातील विम्याचे भविष्य

भारतीय विमा क्षेत्रामध्ये अनेक बदल झाले आहेत आणि आज सर्वात वेगाने वाढणाऱ्या बाजारपेठांपैकी एक म्हणून विमा क्षेत्राकडे पहिले जाते. सध्याच्या उद्योगाच्या जलद डिजिटलायझेशनला गती दिली आहे म्हणून त्याची आज मागणी वाढली आहे. नवीन उत्पादनांचा विकास आवश्यक आहे. शिवाय, उद्योगाच्या उत्क्रांतीला कारणीभूत असलेल्या बाह्य घटकांमुळे व्यत्यय आल्याची शक्यता नाकारता येत नाही.

विमा उद्योगाची उत्क्रांती

भारतातील विम्याचा इतिहास खोलवर रुजलेला आहे आणि हा प्रवास २०० वर्षांचा आहे. व्यवसायाच्या दृष्टीने, जीवन विमा १८१८ मध्ये जेव्हा ओरिएंटल लाइफ इन्शुरन्स कंपनीने कोलकत्ता येथे सुरू केला. त्या काळात बाजारावर विदेशी विमा कंपन्यांचे वर्चस्व होते. त्यानंतर, १९१२ मध्ये, भारतीय जीवन विमा कंपनी ही भारतातील जीवन विम्याचे नियमन करणारी पहिली वैधानिक संस्था म्हणून उदयास आली. विमा क्षेत्राचे राष्ट्रीयीकरण जानेवारी १९५६ मध्ये एलआयसी (लाइफ इन्शुरन्स कॉर्पोरेशन) च्या उदयासह झाले, ज्या व्यवसायाने नंतर २४५ भारतीय आणि काही परदेशी विमा कंपन्यांना सामावून घेतले. १९९० च्या दशकापर्यंत, विमा क्षेत्र खाजगी क्षेत्रासाठी पुन्हा उघडेपर्यंत आणि बदल दिसून येईपर्यंत एलआयसीची बाजारात मक्तेदारी होती.

मल्होत्रा समितीच्या शिफारशींसह, IRDAI (विमा नियामक आणि विकास प्राधिकरण) २००० च्या सुरुवातीस विमा उद्योगाचे नियमन करण्यासाठी एक वैधानिक संस्था म्हणून समाविष्ट करण्यात आले आणि यामुळे उद्योगाचे चित्र अपरिवर्तनीयपणे बदलले. गेल्या दोन दशकांमध्ये, भारतातील विमा बाजाराने प्रभावी वाढ अनुभवली आहे, कारण खाजगी क्षेत्राचा वाढलेला सहभाग, वितरणाची उत्तम क्षमता आणि कार्यक्षमतेत लक्षणीय वाढ आहे. या क्षेत्राचे उदारीकरण झाल्यापासून विमा क्षेत्राने कधीच मागे वळून पाहिले नाही आणि तो आता भारतातील सर्वात स्पर्धात्मक आणि विकसनशील उद्योगांपैकी एक आहे. IRDAI नुसार, आज ३४ सामान्य विमा कंपन्या आणि २४ जीवन विमा कंपन्या आहेत.

१९७२ मध्ये जनरल इन्शुरन्स कंपन्यांचे राष्ट्रीयीकरण करण्यात आले , ज्यामध्ये १०७ विमा कंपन्यांचे गटबद्ध आणि चार कंपन्यांमध्ये विलीनीकरण करण्यात आले. त्यामध्ये नॅशनल इन्शुरन्स कंपनी लि., द न्यू इंडिया इन्शुरन्स कंपनी लि., ओरिएंटल इन्शुरन्स कंपनी लि. आणि युनायटेड इंडिया इन्शुरन्स कंपनी लि.यांचा समावेश आहे.

विमा व्यवसायातील आव्हाने आणि संधी

भारतातील विमा उद्योगाला अनेक आव्हानांचा सामना करावा लागतो. भारतामध्ये शहरी भागापेक्षा ग्रामीण भागात राहणाऱ्या लोकसंख्येचे प्रमाण लक्षणीय आहे. जागतिक बँकेच्या अंदाजानुसार, सुमारे ६५% लोकसंख्या ही ग्रामीण भागात राहते. ग्रामीण भागात विम्याचे खरेदीदार आणि मध्यस्त तुलनेने कमी असल्याने ग्रामीण भागामध्ये काही समस्या उद्भवतात. भारतात विमा क्षेत्र विकसित न होण्याच्या मुख्य कारणांमध्ये अपुरी विमा जागरुकता, उत्पादनाच्या आकलनातील अंतर आणि खरेदी केलेल्या विम्याच्या गुंतवणुकीवरील परतावा मूल्य याचा समावेश होतो. यामुळे ग्रामीण भागात विम्याचा विकास पुरेपूर झालेला नाही.

कोविडने आरोग्य विम्याबद्दल जनजागृतीमध्ये वाढ केली, परिणामी विमा पॉलिसी खरेदीमध्ये वाढ झाली. इतर विमा उत्पादनांमध्ये मात्र अजूनही मंद वाढ होत आहे. IRDAI च्या वार्षिक अहवालानुसार २०२१-२२ मध्ये भारतात विमा घेणाऱ्यांचे प्रमाण ४.२ टक्के होते, जे २०२०-२१एवढेच राहिले. भारतात, विम्याच्या प्रवेशास चालना देण्यासाठी, भांडवलाचा प्रवाह वाढविण्यासाठी, मूल्यांकनास चालना देण्यासाठी व व्यवसाय सुलभ करण्यासाठी अनेक नियामक बदल अंमलात आणले जात आहेत. परकीय प्रत्यक्ष गुंतवणूक , सामान्य विमा व्यवसाय दुरुस्ती विधेयक आणि उद्योगाच्या विकासासाठी मोठ्या प्रमाणात भांडवल वितरित करणे

ही विमा व्यवसाय वाढीची काही प्रमुख उदाहरणे आहेत. विमा बाजाराला लक्ष्य करणाऱ्या खाजगी व्यवसायीक, नवीन तंत्रज्ञान आणि नवीन वितरणाच्या पद्धती , नवीन वितरण पद्धतीचा वापर करून उद्योगाचा दीर्घकालीन विस्तार सुलभ झाला आहे.

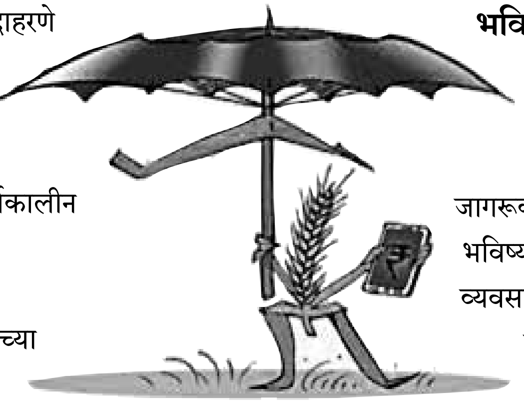

तंत्रज्ञानावर आधारित विम्याचा उदय

भारताच्या विमा उद्योगाने तंत्रज्ञानाच्या प्रगतीचा स्वीकार केला आहे. तांत्रिक प्रगती असूनही, विमा उद्योगात अजूनही मानवी स्पर्शाची आवश्यकता आहे. उत्पादने जटिल असल्याने, ग्राहकांना उद्योगातील तांत्रिकता किंवा शब्द समजू शकत नाहीत. ग्रामीण रहिवाशांचा कल कमी तंत्रज्ञान जाणण्याचा असतो, त्यामुळे जाणकार एजंट्सची स्पष्ट गरज आहे जे ग्राहकांना त्यांच्या पॉलिसींच्या गुंतागुंतींमध्ये मार्गदर्शन करू शकतील आणि ते पुरेशा प्रमाणात कव्हर केले जातील याची खात्री करू शकतील. याव्यतिरिक्त, ते उपलब्ध असलेल्या विविध प्रकारच्या पॉलिसींबद्दल सल्ला देऊ शकतात आणि ग्राहकांना त्यांच्या गरजांसाठी सर्वात योग्य पॉलिसी निवडण्यात मदत करू शकतात. त्यामुळे मानवी स्पर्शासह तंत्रज्ञानाच्या एकत्रीकरणाने उद्योगाची वाढ निश्चितच होईल.

भविष्यातील बदल

भारतीय कायद्यातील गरजेनुसार झालेले बदल, तांत्रिक प्रगती, सरकारी समर्थन आणि लोकांमधील वाढती जागरूकता यामुळे भारतातील विमा उद्योगाचे भविष्य आशादायक दिसते. भारतातील विमा व्यवसाय बाजारपेठेत नवनवीन योजना , सुयोग्य वितरण व्यवस्था, चांगले विमा परतावा व्यवस्थापन आणि आधुनिक तंत्रज्ञानातील बदल यासारखे नवीन ट्रेंड येऊ घातलेले आहेत. सध्या भारतीय लोकांचे उत्पन्न, क्रयशक्ती, आर्थिक काटकसर झपाट्याने वाढते आहे. वित्तीय बाजारामध्ये विमा उद्योग महत्त्वाची भूमिका बजावतो. विमा कंपन्या, त्यांच्या प्रिमियममधून जमा झालेल्या निधीसह, अर्थव्यवस्थेच्या वाढीस हातभार लावतात. संघटित विमा प्रणाली मधील कुटुंबाला, व्यवसायाला, समुदायाला, उद्योग आणि व्यापारासाठी असंख्य प्रत्यक्ष आणि अप्रत्यक्ष फायदे मिळतात. परिणामी, भारतातील विमा क्षेत्राच्या विस्तारामुळे जीडीपी वाढीस मोठा हातभार लागेल.

कु. कामडी भारती पांडुरंग
(एस. वाय. बी. कॉम.)

रखाण : मोखाडा तालुक्यातील एक गुहा

महाराष्ट्रात लेणी, किल्ले, गुहा बनविण्याचा इतिहास हा दुसरे शतक ते बाराव्या शतकापर्यंतचा आहे. म्हणजे साहजिकच या गुहेला पाच हजार वर्षांचा इतिहास आहे. त्यापैकीच कुंडाचा पाडा, बेरिस्ते, जामद्याचापाडा आणि चास या चार गावांच्या मधोमध का बनवली असावी? या गुहेच्या शेजारील गावातील व आजूबाजूच्या गावातील लोक या गुहेला रखाण या नावाने ओळखतात.

या गुहेजवळ जाण्यासाठी कुंडाचापाडा, बेरिस्ते, चास आणि जामद्याचापाडा या चारही गावावरून जाता येते. जर चास वरून गेल्यावर खाली उतरून गेल्यावर एक नदी लागते व नदीपलिकडे डोंगर लागतो. त्या डोंगराच्या मध्यभागी गेल्यावर ही गुहा आहे. चारही गावातून गुहेजवळ जाण्यासाठी तितकाच वेळ लागतो.

सुरवातीस गुहेजवळ गेल्यावर गुहेचा ओटा लागतो आणि ओट्याच्या वरच्या बाजूस एक गोलघुमट दरवाजा आहे. त्या दरवाज्यातून आत गेल्यावर एक सरळ मार्ग लागतो. तो डोंगराच्या वरच्या शिरेवर जाऊन निघतो व दुसरा मार्ग सरळ शंभर मीटर एवढा आहे. पण तो डोंगरामध्येच खडक कोरून तयार केलेला आहे. त्या मार्गाला ठिकठिकाणी खडक कोरून देवी देवतांच्या मूर्त्या कोरल्या आहेत. पण त्या दोन नंबरच्या मार्गाला जाण्यासाठी एक निमुळता गोल दरवाजा आहे. त्या गोल दरवाज्यातून जो व्यक्ती आत शिरेल तोच आतल सर्व काही बघू शकतो. पण आतमध्ये पूर्ण अंधार असल्यामुळे बॅटरी न्यावी लागते व दोन नंबरच्याच मार्गावरून २० मीटर पुढे गेल्यावर तिसरा मार्ग लागतो. त्या मार्गात एखादा व्यक्ती खाली पडला तर निघणे मुश्किल आहे. पण जो एक नंबरचा मार्ग आहे त्या मार्गाच्या दरवाजावर पावसामुळे दगड येऊन बसल्यामुळे त्या मार्गात जाता येत नाही. मात्र जो दोन नंबरचा मार्ग आहे. तो मार्ग आपण आजही पाहू शकतो. अशी या गुहेची रचना आहे.

तुळशीराम नंदू दिघा
वर्ग : एफ.वाय. बी.ए.

कार्ल मार्क्स

कार्ल मार्क्स हे १९ व्या शतकातील एक जर्मन अर्थशास्त्रज्ञ व तत्त्वज्ञ होते. त्यांनी अनेक विषयांवर लिखाण केले पण त्यांचे वर्गसंघर्षावरील लिखाण हे जास्त प्रसिद्ध आहे. फ्रेडरिक एन्जेल्स प्रमाणे मार्क्सने देखील, तत्कालीन राजकीय लढ्यांमध्ये भाग घेतला. कार्ल मार्क्स यांनी 'दास कॅपिटल' या ग्रंथाचा पहिला खंड इस. १८६७ मध्ये प्रसिद्ध केला. कार्ल मार्क्स यांच्या विचारांची प्रियता सोव्हिएत रशियाच्या विघटनानंतर कमी झाली असली तरी ते विचार शिक्षण क्षेत्र, राजकीय क्षेत्र, कामगार लढा यामध्ये अजूनही लोकप्रिय आहेत. मार्क्स यांचे विचार अनेक कम्युनिस्ट राजे आणि राजकीय चळवळीमध्ये अजूनही आदर्श मानले जातात ते वर्ग संघर्षाचे प्रणेते होते.

कार्ल मार्क्स यांचा जन्म जर्मनीतील ट्रायर या गावी झाला. त्यांचे वडील- हाईनलँड येथे वकिलीचा व्यवसाय नंतर त्यांनी बर्लिन विदयापीठात डॉक्टरेट पदवी मिळवण्यासाठी प्रवेश घेतला. इ.स. १८४१ मध्ये त्यांचा प्रबंध मान्य होऊन त्यांच्या नावामागे 'डॉक्टर' ही उपाधी लागली. मार्क्स यांचा सामाजिक चळवळीवरील प्रभाव अतुलनीय आहे. मार्क्स स्वत: एक उत्कृष्ट अर्थशास्त्रज्ञ व तत्त्वज्ञ होते. जर्मनीतील जेना विदयापीठामध्ये कायदा आणि तत्त्वज्ञानाचे शिक्षण घेतल्यानंतर, पत्रकार म्हणून काम सुरू केले. कार्ल मार्क्स यांनी इस् १८४८ रोजी कम्युनिस्ट मॅनिफेस्टोत त्यांनी कामगार-मजूर वगन क्रांती करून कम्युनिस्ट समाज स्थापन करावा असा विचार मांडला. मार्क्स यांनी स्वत: समाजवादाची स्थापना केली नसली तरी समाजवादावर त्यांच्या विचारांचा खूप मोठा प्रभाव आहे त्यांच्या स्फोटक विचारांमुळे त्यांना पॅरिस, ब्रसेल्स आणि नंतर लंडन येथे हद्दपार करण्यात आले. फ्रेडरिक एन्जेल्स यांनी मार्क्स यांच्या टिपणांच्या आधारे दास कॅपिटलचे उर्वरित दोन खंडू लिहून प्रसिद्ध केले.

कार्ल मार्क्सच्या शास्त्रीय समाजवादात भौतिकवाद, ऐतिहासिक भौतिकवाद, अतिरिक्त मूल्य सिद्धांत, वर्गसंघर्ष, राज्यविहान व वर्गविहान समाज या साऱ्यांचा समावेश होतो. धर्म दुबळ्या माणसाला भ्रामक सुख, अभ्यासात्मक सुख देतो. त्याची गरज आहे, भ्रम आहे. धर्माच्या रूपाने व्यक्त होणारे दुःख हे एकाच वेळी खऱ्या दुःखांचे प्रकृत रूप असते आणि त्याच वेळी तो खऱ्या दुःखाचा निष्प्रही असतो. धर्म हा दबलेल्यांचा, दीनदुबळ्यांचा आवाज असतो. धर्म हृदयशून्य जगाचे हृदय असते. धर्म हा निरूत्साही परिस्थितीतला उत्साह असतो. धर्म लोकांची अफू आहे. खरे सुख न देता, तो अफूसारखी गुंगी देतो.

उत्पादन व्यवहार, उत्पादनशक्ती, उत्पादन संबंध त्यातील अंतर्विरोध, खाजगी मालकी, शासन संस्था, विचारसरणी, क्रांती इत्यादी मूलभूत संकल्पनांचा विचार करून मार्क्सने मानवाचा उत्पादन व पुनरूत्पादनाचा व्यवहार, त्यातील उत्पादनशक्ती व उत्पादनसंबंध यांचे नाते यांच्या आधारे इतिहासाचा तसेच त्यांच्या काळातील वर्तमानाचा अभ्यास केला. अभ्यासातूनच त्याने निष्कर्ष काढला की मानवी इतिहास हा वर्गलढ्याचा इतिहास आहे. व उत्पादन साधनांवरची भांडवली खाजगी मालकी हे आजच्या सर्व प्रश्र्नांचे मूळ आहे. हेगेलच्या म्हणण्यानुसार, मानवी मनात एक विचार निर्माण होतो (वाद), त्याच्यातील उणिवा किंवा अंतर्विरोध म्हणजे प्रतिवाद असतो. वाद व प्रतिवादाच्या संघर्षत्मक समन्वयातून राहते 'जाणिवा' या इतिहासाच्या चक्रातील प्रेरक घटक असतात असे हेगेलचे म्हणणे होते. मार्क्सला मात्र 'जडद्रव्य' किंवा 'पदार्थ' अधिक महत्त्वाचे वाटले.

राज्याचा आधार पाशवी शक्ती हाच असतो. वर्गीय हितसंवर्धनाच्या गरजेतून शोषकांनी राज्याची निर्मिती केली. सर्वांचे कल्याण हा कधीच राज्याचा हेतू नसतो. राज्ये सर्वोच्च कल्याणासाठी नसल्यामुळे ती विलयाला गेलीच पाहिजेत. मार्क्सच्या मते हातांनी करायचे काम हे बौद्धिक कामापेक्षा अधिक महत्त्वाचे असते.

एकदा समाजाची आर्थिक संरचना कळाली की समाजातील इतर संरचना सहजपणे समजून घेता येऊ शकतील असे मार्क्सला वाटते. इतिहासपूर्व अवस्था, गुलाम बाळगणारा समाज, सरंजामशाही, भांडवलशाही आणि साम्यवाद अशा इतिहासाच्या पाच अवस्था मार्क्सने सांगितलेल्या आहेत. भांडवलदार ज्याप्रमाणे माणसाचे शोषण करतात, त्याचप्रमाणे निसर्गाचेही शोषण करतात. नफा कमावणे हा त्यांचा एकमेव हेतू असल्याने नफा कमावण्यासाठी ते माणसाचे शोषण करतात, त्याचप्रमाणे ते निसर्गाचेही शोषण करतात. शासन संस्था, राजसंस्था हे प्रस्थापितांच्या हातामध्ये ठेवून समाजाचे परिवर्तन करता येणार नाही.

भांडवलशाही समाजव्यवस्था ही प्रत्येक समाज रचनेसारखीच जिवंत शरीरासारखी रचना आहे. तिचा विकास तिच्या अंतर्गत स्वभाव नियमानेच होतो. नफा मिळवण्याची प्रवृत्ती अपयशी होऊ लागली, नफा कमी होऊ लागला म्हणजे संबंध समाजरचना ढकमकते, भांडवलशाहीचा नाश होतो आणि तिच्या ठिकाणी अधिक उच्च दर्जाच्या समाज संस्थेची स्थापना होते. ब्रिटिश कामगार वर्गाचे दैन्य व दुर्दशा मार्क्स पाहिली आणि मोजली आणि त्यावरून भविष्यवाद काढला की या भांडवलशाहीच्या खाजगी संपत्तीवर खिळा ठोकला जात आहे आणि ज्यांनी लुटले ते लुटले जाणार आहेत पीडित जनतेला फार मोठा आशावादी दृष्टिकोन देण्यात मार्क्स हा यशस्वी झाला.

- वारघडे मनोज भागीरथ

(एम. ए. II)

The Indian Scientists

Ever since vedic times, science and Scientific. inquiry have been integral to Indian Intellectual endeavors. It is widely known that Indian mathematicians invented the Concept of Zero and the decimal System of numbers. The Indian medical system of Ayurveda reached great heights In vedic India, its methods including surgery, and plastic Surgery as well as preventive health maintenance. The Ayurvedic texts of chakraka and Sustiruta are still in use today, as are the works of the ancient Indian Mathematicians Aryabhata and Bhaskara Modern India has produced a number of eminent scientists who have made major contributions to science. Following are examples of Some Todian Scientists

Har Gobind Khorana was an Indian American bio-Chemist. He was born on 9th January 1922 in Raipur, Punjab He shared the 1968 Nobel prize for physiobay or medicine with marshall W. Nirenberg, and Robert W Holley for research that showed the order of nucleotides in nucleic acids, which carry the genetic code of the cell, and control the cell's Synthesis of proteins: Khorano and Nirenberg were also awarded, the louisa Gross Horwitz prize from columbia university in the same Year.

Birbal Sahni was an Indian paleobotanist born on 14th November 1891. He studied the fossils of Indian subcontinent. He also took an interest in geology and orchacology. He was the founder of Birbal Sahni, Institute of palaeobotany at Lucknow in 1946. His major contributions were in the Study of the fossil plants of India and in plant evolution.

Sir Jagadish Chandra Bose born on 30th November 1858. He was a plant physiologist and physicist whose invention of highly Sensitive instruments for the detection ofs minute responses by living organisms to external. Stimuli enabled him to anticipate, the parallelism between animal and plant tissues noted by later biophysicist. His books include Response in the living and Non-living (1902) and The Nervous Mechanism of plants (1926).

C.V. Raman : chandrasekhara Venkata Raman), who was born on 7th November 1888 in Tiruchirappalli in Southern India. His father was a lecturer in mathematics and physics. So that from the first he was immersed in an academic atmosphere. His work was influential in the growth of science in India? He got the Nobel prize for physics in 1930 for the discovery that when light transverses a transparent. material, some of the light that is deflected changes in Wavelength. This phenomenon is now called Raman Scattering and is the result of the Raman effect.

Homi Jehangir Bhabha born on 30 October 1909 to a wealthy family in mumbai. He gained international prominence after deriving a correct expression for the probability of scattering positions by electrons, o process I now known as Bhabhia Scattering. His major contributions included work on Compton scattering, R- process and the advancement of nuclear physics: He was awarded the adams prize (1942) and padma Bhushan (1954). He died in the crash of air India Flight 101 in 1965 at the age of 56.

Yogesh B. Warghade
(FY.B.Sc.)

स्वराज्याचे साक्षीदार किल्ले

महाराष्ट्र हा डोंगरांचा देश.

गोविंदाग्रजांनी महाराष्ट्राचे वर्णन कसे केले आहे?

'राकट देशा, कणखर देशा,
दगडांच्या देशा, नाजुक देशा,
कोमल देशा, फुलांच्याही देशा'

अशा या राकट देशाचा प्रतिनिधी म्हणजे सहयाद्री. सहयाद्रीत कोठेही उभे राहून नजर फिरवली तर, दर चार-दोन शिखरांआड एखाद शिखर तटबुरुजांचं शेलापागोटे चढवून उभं राहीलेलं आढळत यातील बहुतेक दुर्गानी श्रीशिवछत्रपतींची चरणधूक आपल्या मस्तकी धारण केली आहे. शिवस्पर्शाने पावन झालेली ही महाराष्ट्राची धारातीर्थे आहेत. या गड- कोट- किल्ले आणि दुर्गामधून इथे देशीचे पुत्र ताठ मानेने वावरले आहेत. या बळीवंत दुर्गाच्या आधारावरच शिवरायांनी परकीय आक्रमक, धर्मांध सत्ताधीशांना नामोहरण केलं आणि

या भूमंडळाचे ठायी, धर्मरक्षी ऐसा नाही
महाराष्ट्र धर्म राहिला काही, तुम्हा कारणे

हे समर्थ वचन सार्थ केले.

किल्ला म्हणजे काय ?

जिथे राहुन शत्रूच्या हालचालीवर नजर ठेवता येते. वेळप्रसंगी शत्रूवर हल्ला करता येतो. आणि नैसर्गिक किंवा मुद्दाम बांधकाम करून दुर्गम केलेल्या ठिकाणी राहील्यामुळे आपले संरक्षण होते याला किल्ला असे म्हणतात. किल्ले ही लढायाची ठिकाणं रणक्षेत्रांचे मानकरी म्हणजे स्वातंश्रात्मा सहयाद्रीची आभूषणेच आहेत. या किल्ल्यांचा परीचय महाराष्ट्रात जन्मलेल्या प्रत्येकाने करून घ्यायला हवा. सुट्टीच्या वेळी या किल्ल्यांना भेट दयायलाच हवी.

किल्ल्यांचे प्रकार :

रामायण, महाभारत, अग्नीपुराण, कौटिल्याचे अर्थशास्त्र, ऋग्वेद, अथर्ववेद, वराड मिडिशची बृहत्संदीता मनुस्मृती अशा जुन्या ग्रंथात किल्ल्यांचे महत्व दिलेले आढळते. म्हणजे त्याही काळात आपल्या देशात किल्ले होतेच.

प्रथमं गिरीदुर्गंच, वनदुर्ग द्वितीयकम
तृतीयं गव्हर दुर्ग, जलदुर्ग चथुर्तकम
पंचमं कदमं दुर्ग, वठं स्थान्मिश्रकं
सप्तमं ग्रामदुर्ग स्थात कोष्टदुर्ग
तथाष्टकम्- देवज्ञ विलास, लाला लक्ष्मीधर

लाला लक्ष्मीधराने देवज्ञविलास या ग्रंथात किल्ल्यांचे आठ प्रकार सांगितले आहेत. सातील सर्वात उत्कृष्ट गिरीदुर्ग म्हणजे डोंगरी किल्ला, त्यानंतर वनदुर्ग म्हणजे अख्यात असलेला किल्ला. गव्हरं म्हणजे एखादया गुठेचा उपयोग किल्यासारखा करता आला तर तो तिसऱ्या श्रेणीचा किल्ला मानला जातो. चौथ्या दर्जाचा किल्ला म्हणजे जलदुर्ग - पाण्यातला किल्ला. कर्दमं म्हणजे चिखलात किंवा दलदलीच्या प्रदेशातील किल्ला हा पाचव्या प्रतीचा तर मिश्रपद्धतीचा किल्ला म्हणजे सहाव्या प्रतीचा किल्ला. संपूर्ण गावकुस किंवा गावाभोवती कोट असेल तर तो सातव्या प्रकारचा किल्ला व एखादा नुसता कोट किंवा गढी हा आठव्या प्रकारचा किल्ला.

सर्वसाधारणपणे डोंगरावर असणारा गिरीदुर्ग, समुद्रात बेटात असणारा जंजिरा किंवा जलदुर्ग, जमिनीवर असणारा भुईकोट किंवा स्थळदुर्ग असे किल्ले आपल्याला माहीत असतात.

तुषार संतोष पाटील
एम. ए. (II)

Wonder of Science

Science was not so developed as it is today. People were solely dependent on the mercy of God. But, today the situation has got completely changed. Now the wonders of science are visible everywhere. Our present civillization may be called a successive development of science. Science has removed superstitions. It has removed suffering.

The development of science has made our life secured. In the past, people suffered from various fatal diseases. But now the development of medical science made diseases curable There was a time when countless people died of plague and cholera. They died uncared. These diseases were incurable and then. But the situation has changed now. Lots of medicines and methods of treatment are available for various diseases. X-ray machine and other tools which are better option of treatment is really a wonder of science.

Science has played a remarkable role in the field of transport also. A few hundred years ago traveling was a difficult task. People often traveled on foot or on the horseback. But today science has developed the fastest means of traveling. motorbike, car, jeep, bus, truck, train, ship and aeroplane have made travelling very easy and comfortable. All these are the gifts of Science.

The invention of wireless radio, telephone, computer and television has solved the problems of time. and distance. Now the Journey to mars and the landing on the moon are possible due to the wonder of Science.

- Ashvini Laxman Khutade
(S.Y. B.Sc.)

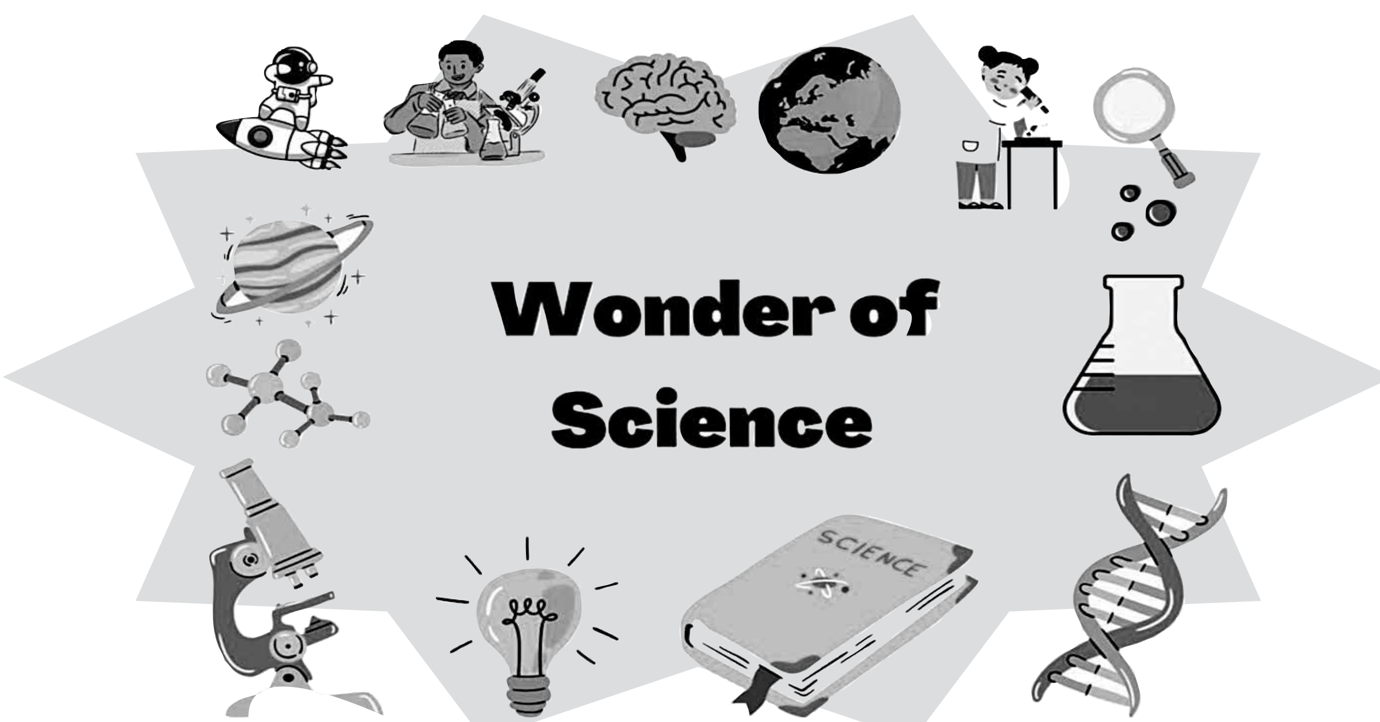

CONSTITUTION OF INDIA

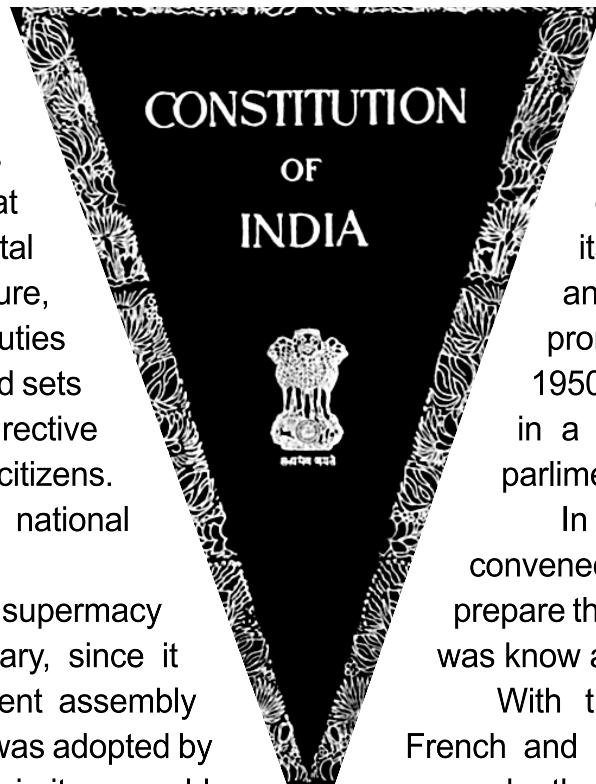

The constitution of india is the supreme law of India. The documents lays down the framework that demarcates fundamental political code, structure, procedures, powers, and duties of government institution and sets out fundamental rights directive principles, and the duties of citizens. It is the longest written national constitution in the world.

It parts constitutional supermacy (not parliamentary supermary, since it was created by a constituent assembly rather than parliament and was adopted by its people with a decleration in its preamble parliment override the constitution.

It was adopted by the constituent assembly of India on 26th November 1949 and became effective on 26th January 1950. The constitution replaced the Government of India Act 1935 as the country. Fundamental governing documents, and the dominion of India became the Republic of India. To ensure constitutional autochthony, its frames repealed prior acts of the British Parliment in Article 395. India celebrates its constitution on 26th January as Republic Day.

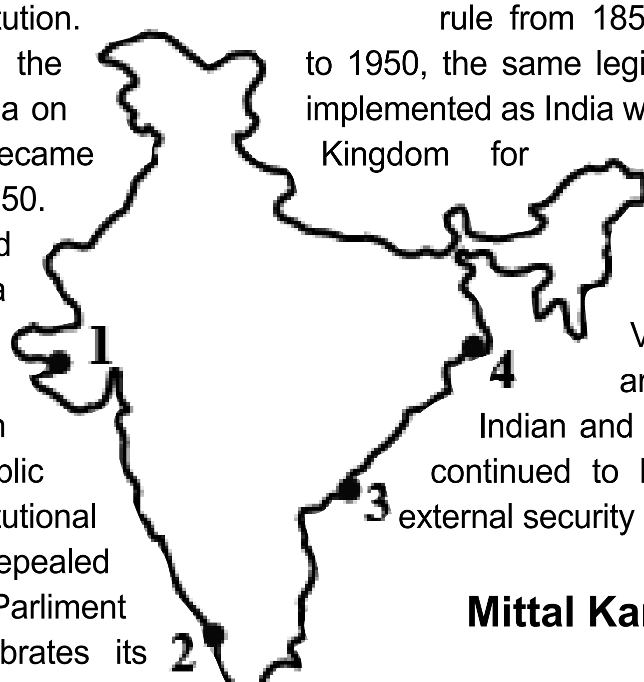

The constitution declares India a sovereign, socialist, secular and democratic republic assures its citizen's justice, equality, and liberty, and endeavours to promote Fraternity. The original 1950 constitution is preserved in a nitrogen filled case at the parliment House in New Delhi.

In 1928, all parties conference convened a committee in Lucknow to prepare the constitution of India, which was know as the Nehru Report.

With the exception of scattered French and Portuguess exclaves, India was under the British rule from 1858 to 1947. From 1947 to 1950, the same legislation continued to be implemented as India was a dominion of United Kingdom for these three years, as each princely state was convinced by Sardar Patel and V.P. Menon to sign the articles of integration with Indian and the British Government continued to be responsible for the external security of the country.

Mittal Kamlakar Warghade

(S.Y. B.sc.)

Sigmund Freud's Theories of Personality

Dynamic Theory of Personality

Freud explained his theory by viewing the conscious, preconscious, and the unconscious as an iceberg. He describes the preconscious and the unconscious as a harmony of psychic and the conscious as resting on perception of the most immediate and certain. The unconscious is under the water, the preconscious is in the middle, and the conscious is on top of the water. How the tip of an iceberg shows little ice, the ego, it's the part under the water that contains the sum of the berg's mass, the id.

The Oedipus Complex

Oedipus complex is the child unconscious sexual desires for their parent of the opposite sex This is expressed well in the Greek legend of King Oedipus. The king was destined to kill his father and marry his wife. In order to avoid this, he blinds himself but in the end his fait overturns his attempts. A child will develop desires for his mother during the oral stage when he is breast feeding. A young boy's love for his mother builds anger and jealousy toward his father because his is married to the mother. The child's desires to carry out the murder of their father are repressed, but may often later arise in dreams.

The Psychosexual Stages

Freud believed in the five stages the he explained as the psychosexual stages of development. These are stage a child goes through with different sexual urges happening at each different stage. 1- According to Freud, from birth to age 1, a child would go though the oral stage.

1 A child gets all their feeling from the mouth as it is the primary focus of pleasure. They use their mouth to feed and explore other objects. The feeding of their mother's breast may display the child's desire for his mother.

2 - Between the ages of 1 and 3 the child would go through the anal stage. In this stage the anus became the primary focus of pleasure and the child develops the ability to control ones fecal matter.

3 - During the ages of 3 to 6 the child would go through the phallic stage. This is when the child gets sexually curious and develops a curiosity of masturbation. In this stage you may witness a parent telling their child to stop touching themselves.

4 - From 7 to 11 the child is in the latency stage where he/she develops same-sex friendships. The child tends to focus on school, friendships, and after school activities like sports. During this stage, Freud thought, a child may become subdued of their sexual urges.

5 - In adolescence the child then finishes in the genital stage. The genitals become the primary focus of pleasure while the child seeks to satisfy feeling in a heterosexual relationship. They feel that they have to control their sexual urges in a socially acceptable way.

Kalpesh Korde

(S.Y. B.A)

वैदिक गणित

वैदिक गणित ही प्राचीन गणित सोडवण्याची पद्धत आहे. वैदिक गणितातील सूत्रांचा उपयोग करून आपण गणितातील मोठे मोठे हिशोब अचूक व जलद गतीने करू शकतो. स्वामी भारती कृष्ण तीर्थ जी यांनी वैदिक गणिताचा अभ्यास अथर्ववेदतून केला व तो जगासमोर मांडला. स्वामी कृष्ण तीर्थजीनी वैदिक गणितावर एक पुस्तक लिहिले त्यामध्ये १६ सूत्र आणि १३ उपसूत्र आहे. वैदिक गणिताची संपूर्ण अभ्यास १६ सूत्र आणि १३ उपसूत्रमध्ये समाविष्ट आहे. श्री भारती कृष्ण तीर्थ यांना वैदिक गणिताचे जनक मानले जाते. १९११ ते १९१८ या कालखंडात श्री जगद्गुरू शंकराचार्य स्वामी भारती कृष्णा तीर्थजी हे संन्यासी जीवन जगत होते या काळात त्यांनी वेदांताचा अभ्यास केला आणि वैदिक गणिताचे १६ सूत्र शोधून काढले. वैदिक गणितावर श्री कृष्ण तीर्थजी आणखी अभ्यास करणार होते पण त्याच्या दोन्ही डोळ्यात मोतीबिंदू झाला आणि १९६० मध्ये त्यांचा मृत्यू झाला.

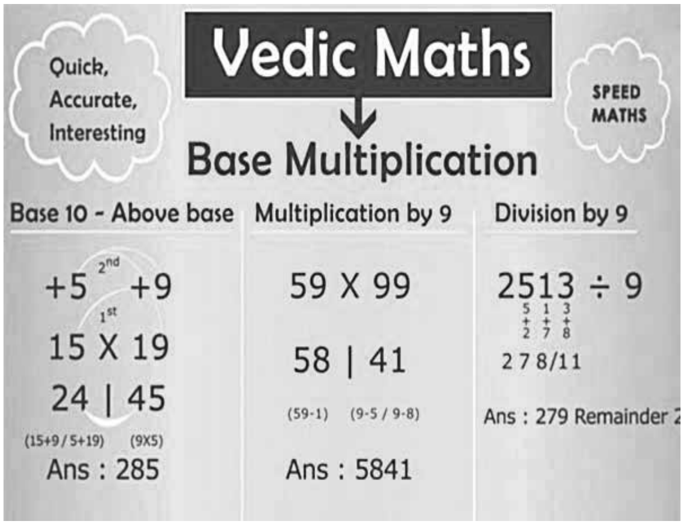

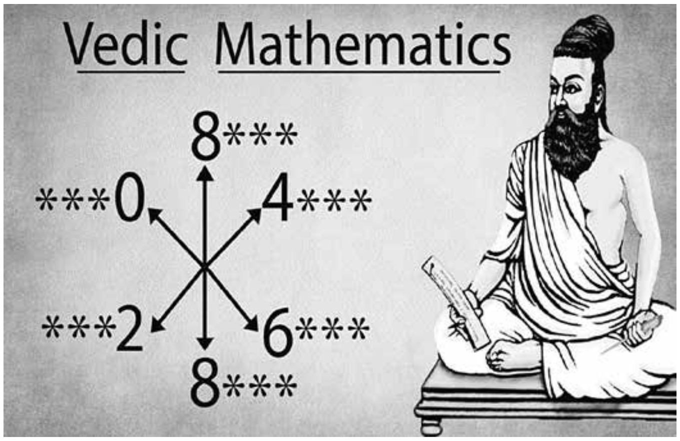

सर्व विद्यार्थ्यांनी वैदिक गणित का शिकावे?

आपण सर्व स्पर्धेच्या जगात जगतो. आजकाल कोणत्याही शासकीय नोकरीसाठी आपल्याला स्पर्धा परीक्षा देणे अनिवार्य आहे. प्रत्येक स्पर्धा परीक्षेत गणिताचा विषय असतो आणि या विषयाला कमीत कमी एकूण परीक्षेच्या २०% ते २५% गुण असतात. स्पर्धा परीक्षेमध्ये आपण जर गणिताचे प्रश्न सोडवण्यासाठी पारंपारिक पद्धतीचा उपयोग केला तर आपले उत्तराबरोबर येते पण आपला पुष्कळ वेळ खर्च होतो. त्यामुळे उरलेले प्रश्न सोडवण्यासाठी आपल्याला पूर्ण वेळ मिळत नाही.पण जर आपण वैदिक पद्धतीचा उपयोग करून गणित सोडवले तर आपले उत्तर लवकर व अचूक येते आणि आपला बराच वेळ वाचतो. हा उरलेला वेळ आपण दुसरे प्रश्न सोडवण्यासाठी वापरू शकतो. गणित हा स्पर्धा परीक्षेचा सर्वात जास्त गुण प्राप्त करून देणारा विषय आहे फक्त त्याला वैदिक गणिताचे सूत्रे वापरून सोडवले तर आपल्याला नक्कीच चांगले गुण मिळतील.

– कु. अश्विनी राजेंद्र पाटील
(टी. वाय. बी.एस्सी.)

आयुष्य सोपं-सुरळीत करतो तो गणित

व्यवहारातील गणिताचा विषय काढला की चटकन आठवते ती बाजारात केलेली खरेदी, तेव्हाची आकडेमोड, क्वचित मिळालेली आर्थिक सूट आणि सदा चालणारी घासाघीस! अनेकांची झेप ह्या पलिकडे जातच नाही. शाळेत दहा वर्षे गणित शिकूनही (बहुधा) शाळेचं तोंडही न पाहिलेला भाजीवाला आपल्या आधी हिशोब संपवतो हाच सर्वांचा अनुभव! त्यामुळेच 'इतकं गणित शिकायचं कशाला?' ही खरी समस्या.

वस्तुत: गणिताप्रमाणेच इतरही अनेक विषय आपल्या किती लक्षात राहतात हे पाहणं मनोरंजक ठरेल. शिवाजी महाराजांनी हिंदवी स्वराज्य स्थापले आणि गांधीजींनी अहिंसेने स्वातंत्र्य मिळवून दिले ह्या पलिकडे इतिहासातलं काय लक्षात असतं? तापवलेल्या पाण्याची वाफ होते आणि गोठवलेल्या पाण्याचा बर्फ होतो हे आपलं रसायनशास्त्र आणि स्थिर वस्तूला गती येण्यासाठी बल लावावं लागतं इतकीच पदार्थ विज्ञानातली गती! थोडक्यात, इतरही अनेक विषयांशी आपली केवळ तोंड ओळखच राहते, पण गणिताचाच बोलबाला फार! गणिताच्या व्यावहारिकतेबद्दल बोलायचं तर इतकं बोलणं पुरे की गेली काही शतके मानवाने जी तंत्रज्ञानात जबरदस्त प्रगती केली आहे, ज्यायोगे आपले जीवन कमालीचे सुखासीन बनले आहे, त्याच्या पायाशी गणितच आहे. उन्हाळ्यात थंडावा देणारी एसी यंत्रे असोत, जगभरच्या घडामोडी एका सेकंदात सादर करणारा टीव्ही असो, तर्जनीच्या लहानशा हालचालींवर तुमच्या मांडीवर सर्वज्ञान आणून बसवणारा तुमचा लॅपटॉप् असो... सगळ्याच्या मुळाशी गणित हे आहेच!

मूलभूत बेरजा, वजाबाक्या, गुणाकार व भागाकार ह्यांचा उपयोग दैनंदिन आयुष्यात कुठे, कसा आणि किती होतो हे लिहण्याची आवश्यकता नाही. शालेय जीवनात अंकगणिताबरोबर आपण भूमिती शिकतो. भूमितीत समरूपता ही संकल्पना येते. समरूपतेचं मूळ प्रमाण ह्या गणिती कल्पनेत आहे. ह्या समरूपतेचा जागोजागी उपयोग होतो. एखादा कसलेला चित्रकार अप्रतिम निसर्गदृश्य रेखाटताना समरूपतेचाच नाही का वापर करत? त्याच्या त्या दहा-बाय बाराच्या छोट्याश्या चित्रात दिसणारे डोंगर, झाडं, पक्षी त्यांच्या वास्तवातील आकारांपेक्षा कित्येकपट लहान असतात! त्याच चित्रकाराचं एखादं छानसं पोर्ट्रेट आपल्याला हुबेहूब वाटतं. वस्तुत: मूळ चेहऱ्यातील अवयव चित्रातील अवयवांपेक्षा लहान किंवा मोठे असतात आणि तरीही ते हुबेहूब वाटतं, ह्याचं कारण एकच... समरूपता!

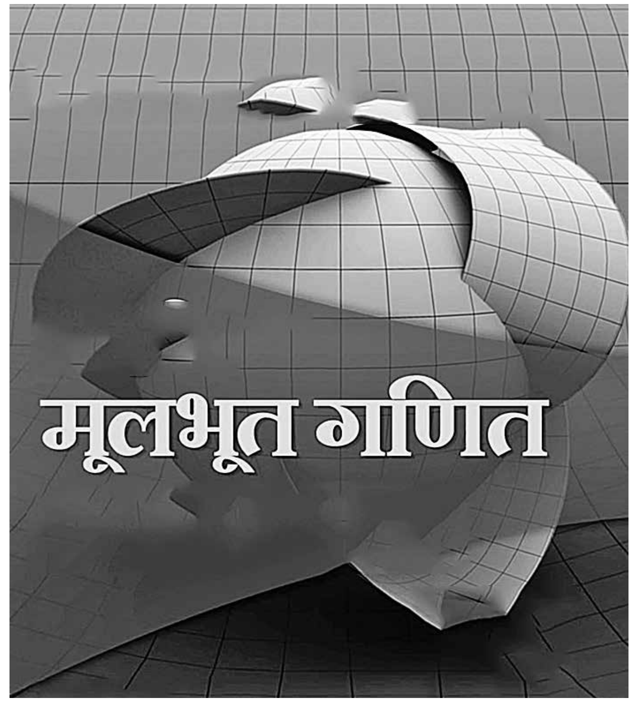

संख्याशास्त्र ही गणिताचीच एक शाखा! संभाव्यता हा संख्याशास्त्राचा गाभा म्हणावा लागेल. ह्या संभाव्यतेचा आपण व्यवहारात कितीतरी वापर करतो! पाऊस पुरेसा पडण्याची शक्यता किती? भारत पाकिस्तानला विश्वचषकात हरवण्याची शक्यता किती? बॉस आजारी पडण्याची शक्यता किती? अशा संभाव्यतांनी आपलं विश्व व्यापून टाकलंय. ही संभाव्यताच 'विमा' संकल्पनेची जन्मदात्री आहे. घरातील कर्त्या पुरुषाच्या अचानक मृत्यूनंतर त्याच्या कुटुंबावर कोसळणारा आर्थिक घाला वरच्या वर थोपवून धरण्यात गणिताचाच हातभार लागत असतो.

तसं पाहिलं तर गणित दिसत नाही कारण ते आहे.. निर्गुण, निराकार! थोडा पारमार्थिक विचार करायचा झाला तर एकदा का ह्या अमूर्त विषयाशी मैत्री जमली की तुमची आध्यात्मिक प्रगती सहजगत्या होऊ लागते. गणित हे असं व्यवहारापासून परमार्थापर्यंत मानवाची संगत सोबत करतं. आजवर आपण त्याचा आंधळेपणाने अभ्यास केला आणि अजाणता वापर केला. मग जर डोळस विचार आणि जाणता वापर केला तर आज आहोत त्यापेक्षा कितीतरी पटींनी आपण सुखी होऊ, नाही का?

– कु. मनोज काशिनाथ बुरंगे

(टी.वाय. बी.एस्सी.)

निसर्गातील पर्यटनाचा ऱ्हास

प्रत्येक व्यक्तिच्या अंगी काही ना काही सुप्त गुण असतात. त्या सुप्त गुणांचा योग्य रीतीने विकास साधला असता त्या गुणांच्या आधारे ती व्यक्ती स्वतःचे करिअर घडवू शकते. कला शाखेच्या अभ्यास करणाऱ्या अभ्यासकाने थोडे व्यावहारिक असणे गरजेचे असते. जागतिक स्तरावर शिक्षणात होणाऱ्या प्रचंड बदलांना सामोरे जात असतांना बऱ्याच ठिकाणी प्रेक्षणिय स्थळे आहेत. त्या स्थळासाठी भेट देऊन तेथील माहिती जनतेपर्यंत पोहचवून आपण आपला व तेथील रहिवाश्यांचा व्यवसाय पर्यटनामुळे वाढवू शकतो व त्या क्षेत्रात असणाऱ्या किंवा रोजगारासाठी भटकणाऱ्या युवकांना रोजगार उपलब्ध होऊ शकतो. यामुळे तेथील गाव व तो गाव कोणत्या तालुक्यात आहे हे प्रसिद्ध होऊ शकते आणि पर्यटक हे बघण्यासाठी येऊ शकतात आणि हे पर्यटक जेव्हा हे पर्यटन स्थळ बघायला येतील तेव्हा ते तेथील संपूर्ण निसर्ग बघून तेथील माहिती ही ते आपल्या आधुनिक यंत्राद्वारे म्हणजे मोबाईल, इंटरनेट, टेलिग्राम, फेसबुक, ट्विटर यासारख्या माध्यमातून निसर्गाचे फोटो व तेथील माहिती हे जगापुढे मांडतील आणि त्याची संपूर्ण माहिती सर्वत्र पोचवतील. त्यामुळे हेही असली आपल्याला मागच्या पिढीने पोचवलेली नैसर्गिक साधन संपत्ती ती जोपासणे गरजेचे आहे.

यासाठी आजच्या पिढीने मोठ्यात मोठी चौकसपणाची वृत्ती ठेवून तेथील बदल हा क्रमाक्रमाने वाढवला पाहिजे आणि त्यासाठी प्रयत्नसुद्धा केले पाहिजे. कारण आता या काळात मोठ्या प्रमाणात आधुनिकीकरण व जागतिकीकरण यामुळे निसर्गाचा ऱ्हास होत चाललेला आहे. त्यामुळे सुंदर निसर्ग नष्ट होत चाललेला आहे. तसेच छोटी-मोठी निसर्गाने तयार केलेली आपल्या जवळची नैसर्गिक संपदा नष्ट होण्याच्या मार्गावर आहेत हे आपण थांबवले पाहिजे. कारण का तर निसर्गाची देण आहे ती जसेच्या तसी ठेवून आपली संस्कृती जोपासली पाहिजे आणि मागील दृश्य हे डोळ्यासमोर जसेच्या तशी पाहिली पाहिजे.

आज या गतिशील वर्षात आताची पिढी स्पर्धेसाठी जीवाचे रान करत आहे. कारण या धावपळीच्या जीवनाच्या स्पर्धेत जर टिकायचे असेल तर अभ्यास करणे हेच खरे तसेच नैसर्गिक पर्यटन स्थळे जोपासणे व त्यांची दुरुस्ती करणे हेही खरे आहे. पर्यटन म्हणजे प्रामुख्याने करमणूक आणि हेतूसाठी प्रवास करणे आहे. पर्यटन हे अनेक प्रकारचे असू शकते. घरगुती पर्यटनामध्ये त्याच देशातील रहिवाशी त्याच्या स्वतःच्या देशात वेगवेगळ्या ठिकाणी प्रवास करतात. जेव्हा दुसऱ्या देशातील रहिवासी आपल्या देशात येतात त्याला आंतरराष्ट्रीय किंवा इन बाउंड पर्यटन म्हटले जाते.

पर्यटन हा फक्त एक विरंगुळा आणि मनोरंजनात्मक क्रियाकलापच नाही तर एक व्यवसाय देखील आहे. जे पर्यटकांना आपल्याकडे आकर्षित करू शकतात. करमणूक करते आणि आपल्या देशाला, गावाला, तालुक्याला उत्पन्न मिळवून देते. पर्यटनामुळे आपल्याला नवीन संस्कृती शिकायची, नवीन लोकांना भेटायची, वेगवेगळ्या ठिकाणी आनंद घेण्याचा साहसी कार्य करण्याची संधी मिळते. पर्यटन हे सार्वजनिक आणि खाजगी उत्पन्नाचे निरंतर स्त्रोत आहे. सांस्कृतिक देवाणघेवाण करण्यासाठी पर्यटन हा एक उत्तम मार्ग आहे. हे नवीन प्रगतीपथावर भेट देतांना पर्यटक एकमेकांना आदर, सहिष्णुता आणि प्रेम दर्शविणे त्यामुळे हे सामाजिक प्रगतीस प्रोत्साहित करते.ज्या परिसरात निसर्गाच्या सहवासात आपण जगतो, जगण्यासाठी जे जे आवश्यक आहे ते ते आपण भरभरून त्याकडून घेत असतो. कधी विकासाच्या तर कधी सुधारणेच्या नावाखाली आपण त्यावर अतिक्रमण करतो आणि त्याला हानी पोचवतो. पर्यटनातही टुरिझम इन्फ्रास्ट्रकच्या विकासासाठी निसर्गावर हल्ले होतात. सुरूंग लावून पहाड उडवले जातात. जंगलाची अपरिमित तोड होते.

पर्यटनाच्या स्थळाच्या दृष्टीने महाराष्ट्राचा विचार केला असता तेथील नैसर्गिक सौंदर्य, धार्मिक महत्त्व, आस्था, मंदिरे, सांस्कृतिक वारसा, ऐतिहासिक समृद्धी या सर्व घटकामुळे महाराष्ट्राने भारताच्या व जगाच्या नकाशावर आपले स्थान सिद्ध केले आहे. काही पर्यटन स्थळे विकसित झालेली नाहीत. या पर्यटन स्थळाच्या विकासाच्या दृष्टीने प्रयत्न केले आहेत. ज्या पद्धतीने पर्यटन स्थळाकडे उद्योगाच्या दृष्टीने विचार करायला हवा इतका केला गेला नाही. एकूणच महाराष्ट्राची पार्श्वभूमी पाहिली असता तेथील पर्यटनाच्या दृष्टीने खूप वाव आहे.

ही नैसर्गिक संपत्ती जर आपणाला टिकवायची असेल तर आपल्याला शिक्षण घेणे गरजेचे आहे. शिक्षणामुळे आपल्या आजूबाजूचा परिसर व नैसर्गिक साधन संपत्ती कशी वापरावी याचे ज्ञान होते आणि आपण जपून ठेवू शकतो म्हणून शिक्षण घेणे व ते जोपासणे आपल्या हिताचे आहे म्हणून सर्वांना शिक्षण घेणे गरजेचे आहे.

"नैसर्गिक साधन संपत्ती वाचवा! जग वाचवा !!
माणूस आपोआपच वाचला जाईल !!!"

– विश्वनाथ किसन गावित

एम. ए. (II)

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर

भारतातील वर्गलढ्याला आणि जातीअंताच्या लढ्याला आकार आणि दिशा देण्याचे काम डॉ. आंबेडकरांनी केले. जागतिक पातळीवर शोषण मुक्ती आणि समतेसाठीच्या लढ्यांमध्येही डॉ. आंबेडकर प्रेरणावादी ठरले आहेत. जगाच्या इतिहासात असे योगदान करणाऱ्या अत्युच्च पातळीवरच्या निवडक व्यक्तींमध्ये डॉ. आंबेडकरांचे स्थान आहे असे डॉ. गेल ऑमवेट सांगतात. सामाजिक सुधारणा क्षेत्राच्या संदर्भात विशेषतः वर्ग, जात, धर्म, लिंग ह्यांचा भेदभाव न करता सर्व नागरिकांना समान अधिकार यासाठी डॉ. आंबेडकरांनी काम केले. त्यांनी वेगवेगळ्या जातीतल्या लोकांमधली दरी मिटण्यासाठी तीन महत्त्वाच्या मार्गाचा उल्लेख केला होता. लग्न, खानपान आणि सांस्कृतिक मिलाप. डॉ. आंबेडकरांना बालपणापासून अस्पृश्यतेचा सामना करावा लागला. इ.स. १९३५-३६ या कालावधी दरम्यान लिहिलेल्या वेटिंग फॉर अ व्हिसा या आपल्या आत्मकथेत डॉ. आंबेडकरांनी अस्पृश्यतेसंबंधी त्यांना आलेल्या कटू अनुभवाच्या आठवणींच्या नोंदी केलेल्या आहेत. हे आत्मचरित्रपर पुस्तक कोलंबिया विद्यापीठात पाठ्यपुस्तक म्हणून वापरले आहे.

राजकीय स्वातंत्र्य आधी की सामाजिक सुधारणा हा टिळक व आगरकर यांच्यातील वाद डॉ. आंबेडकरांच्याही मनात चालत होता. स्वातंत्र्योत्तर भारतात तत्कालीन अस्पृश्यांच्या स्वातंत्र्याला काहीच किंमत नसेल, तर त्यातून अधिक गुंतागुंतीच्या समस्या निर्माण होतील. तसे होऊ नये, यासाठी डॉ. आंबेडकरांनी सामाजिक सुधारणा व अस्पृश्यता निर्मूलन ही कार्ये करण्याला अधिक प्राथमिकता दिली. डॉ. आंबेडकर भारतातील ब्रिटिश सत्तेचे सुद्धा विरोधक होते.

सार्वजनिक जीवनात पदार्पण केल्यानंतर पहिली दहा वर्षे डॉ. आंबेडकरांनी हिंदू धर्माच्या चौकटीत राहूनच हिंदू समाजात सुधारणा घडवून आणण्याचा प्रयत्न केला. पण सवर्ण हिंदूंचा दृष्टिकोन बदलणे अशक्य आहे याची खात्री त्यांना झाली. तसेच हिंदू धर्मात राहून अस्पृश्यांची आर्थिक स्थिती व सामाजिक दर्जा सुधारला नाही, याची जाणीव झाल्यानंतर डॉ. आंबेडकरांनी हिंदू धर्माचा त्याग करण्याचा निर्णय घेतला. त्यांनी असा विचार मांडला की, जसे स्वातंत्र्य हे भारतासाठी आवश्यक आहे तसे धर्म बदलणे हे अस्पृश्यांसाठी आवश्यक आहे.

डॉ. आंबेडकरांची धर्मांतराची संकल्पना होती की- अस्पृश्यांना हिंदू धर्मामध्ये चांगली वागणूक मिळत नाही. तसेच हिंदू धर्म जातिव्यवस्थेचा पुरस्कर्ता असून तो माणसांत भेद करतो. हिंदू धर्मात समता, स्वातंत्र्य आणि बंधुता नाही. डॉ. आंबेडकरांनी हिंदू धर्म आणि समाजव्यवस्थेला असा प्रश्न केला. ''जो धर्म अस्पृश्यांना मंदिरात जाऊ देत नाही, पाणी पिऊ देत नाही, ज्ञानार्जन करू देत नाही, आमच्या सारख्यांच्या सावलीचा विटाळ मानतो, हिंदू अस्पृश्यांना तुच्छ मानतो, अशा हिंदू धर्मात अस्पृश्यांनी का राहावे.

सोलापूर जिल्ह्यातील बार्शी येथे मुंबई प्रांतिक बहिष्कृत परिषदेत मे १९२४ मध्ये अस्पृश्यतेवर उपाय- देशांतर, नामांतर की धर्मांतर या विषयावर विवेचन करतांना डॉ. आंबेडकर म्हणाले की, कोणत्याही धर्माकडे आपण तात्विक तसेच व्यावहारिकदृष्ट्याही पाहिले पाहिजे. तात्विकदृष्ट्या हिंदू धर्म कोणत्याही धर्माच्या आहारी जाणार नाही असे माझे मत आहे. नव्हे कोणत्याही धर्माहून तो श्रेष्ठच गणला जाईल. सर्वाभूती एक आत्मा या मूलतत्वाप्रमाणे समाज संघटन न झाल्याने हिंदू समाजाचे व्यावहारिक स्वरूप किळसवाने झाले आहे. ज्या धर्मात माणसाला माणुसकी नाही तो धर्म काय कामाचा? आपण धर्मत्याग केला तर जे हिंदू लोक आपला तिरस्कार करतात तेच आपल्याला मान देतील. आपण आज आहोत तसे बहिष्कृत असण्याऐवजी एका मोठ्या समाजाचे अंग होऊन काळ न लागता आपली आपण उन्नती करून घेऊ. त्यानंतर डॉ. आंबेडकरांनी १३ ऑक्टोबर १९३५ रोजी नाशिक जवळील येवला येथे धर्मांतराची घोषणा केली की, मी अस्पृश्य जातीत हिंदू म्हणून जन्माला आलो ते माझ्या हाती नव्हते, पण हिंदू म्हणून मरणार नाही !

त्यावेळेस त्यांनी आपण कोणत्या धर्माचा स्वीकार करणार हे त्यांनी स्पष्ट केले नव्हते. ३० व ३१ मे १९३६ रोजी घेण्यात आलेल्या मुंबई इलाखा महार परिषदेत धर्मांतराच्या निर्णयावर शिक्कामोर्तब करण्यात आले. परिषदेपुढे बोलतांना डॉ. आंबेडकर म्हणाले की, अस्पृश्यांनी हिंदू धर्माचा त्याग केल्यानंतर कोणता धर्म स्वीकारायचा हे प्रत्येकाच्या मर्जीवर अवलंबून आहे. फक्त समानतेचे हक्क मिळतील असाच धर्म त्यांनी स्वीकारावा. ते पुढे म्हणाले, दुर्दैवाने अस्पृश्य हिंदू असा डाग घेऊन मी जन्माला आलो. पण ती गोष्ट माझ्या स्वाधीन नव्हती. तथापि हा नीच दर्जा झुगारून देऊन ही स्थिती सुधारणे मला शक्य आहे आणि ते मी करणारच. मी तुम्हाला स्पष्टपणे सांगतो की, हिंदू म्हणून मी मरणार नाही. इ. स. १९३५ या पूर्वी हिंदू पुढाऱ्यांशी झालेल्या भेटीगाठीत हिंदू संस्कृतीचे नुकसान होईल असा धर्म स्वीकारणार नाही अशी ग्वाही त्यांनी दिली होती. ३० मे १९३६ रोजी जातपात मोडक मंडळाकरिता केलेल्या भाषणात अस्पृश्यांनी बुद्ध वचन लक्षात घेतल्यास त्यांना मुक्तीचा मार्ग सापडेल असे प्रतिपादन केले.

– मित्तल चंद्रकांत फाळके
(एम. ए. II)

भारतातील आदिवासींची ओळख, संस्कृती, समाजजीवन

आफ्रिका खंडाच्या खालोखाल भारतात आदिवासींची संख्या जास्त आहे. १९६१ च्या जनगणनेनुसार आदिवासींची संख्या २,९८,४६,३०० म्हणजे भारताच्या एकूण लोकसंख्येच्या ६.८ टक्के होती. या आदिवासींपैकी निम्मे आदिवासी मध्य प्रदेश (६६ लक्ष), ओरिसा (४२ लक्ष) व बिहार (४२ लक्ष) या तीन राज्यांत आहेत. त्याशिवाय गुजरात (२७ लक्ष), राजस्थान यातही आदिवासी मोठ्या संख्येने आहेत. नागालँड, मेघालय व अरूणाचल प्रदेश ही आदिवासी राज्ये आहेत. भारतीय संविधानानुसार आदिवासींना अनुसूचित जमाती म्हटले जाते. भारतातील सर्व आदिवासी जमातींचा इतर संस्कृतीशी संपर्क आल्याने त्यांच्यात काही महत्त्वपूर्ण बदल झाले आहेत. या दृष्टीने आदिवासी जमातींचे पाच भागात वर्गीकरण केले गेले आहे. या वर्गीकरणामुळे भारतातील आदिवासी जमातींमधील सांस्कृतिक प्रक्रिया समजण्यास, त्यांच्या आर्थिक, सामाजिक, धार्मिक स्थितींचे वास्तविक मूल्यांकन करण्यास व त्यांच्या समस्यांवर तोडगा सुचविण्यास मदत होऊ शकते.

भिल्ल आणि गोंड हे महाराष्ट्रात आढळणारे दोन आदिवासी वांशिक गट आहेत. या वांशिक गटांमध्ये असंख्य जमाती आहेत. पश्चिम महाराष्ट्रात कोकणातील खान्देश आणि पालघर जिल्ह्यांतील नंदुरबार आणि शेजारच्या भागात आदिवासी समुदाय जास्त प्रमाणात आढळतात. मध्य भारतीय आदिवासी पट्ट्यातील जमाती पूर्व महाराष्ट्रात प्रामुख्याने चंद्रपूर, विदर्भ, गोंदिया आणि इतर महाराष्ट्र जिल्ह्यांमध्ये राहतात. या जमातींची एक मजबूत सांस्कृतिक ओळख तसेच आदिम उपजीविका आहे. वारली सारख्या जमाती चित्रांच्या रूपात तुलनेने सोपी व सौंदर्यदृष्ट्या आनंद देणारी कला प्रदर्शित करतात तर गोंड लोखंड वितळण्यात त्यांचे शतकानुशतके प्रभुत्व दाखवतात. आर्थिक गैरसोय असतानाही या जमातींनी महाराष्ट्रावर आपली सांस्कृतिक छाप सोडली आहे. त्यांचे वेगळे खाद्यपदार्थ आणि जीवन पद्धती जे स्वयंपाकाच्या साध्या पाककृती आणि वन सामग्रीवर केंद्रीत आहे, त्यांचा ब्रँड बनला आहे.

निसर्गपुजा हा आदिवासी धर्माचा मूलभूत घटक आहे. ते नैसर्गिक शक्ती आणि दैवतीकरण केलेल्या घटकांची पूजा करतात. त्यांच्या धर्म पद्धतीचा आणखी एक वैशिष्ट्यपूर्ण घटक म्हणजे वडिलोपार्जित पुजा. त्यांची मौखिक परंपरा आणि पौराणिक कथा मुख्य प्रवाहातील धार्मिक परंपरांना स्थानिक आदिवासी घटकांसह अनोख्या पद्धतीने एकत्र करतात. या सर्व सामाजिक, आर्थिक आणि धार्मिक घटकांमुळे अद्वितीय कलात्मक आणि स्थापत्य अभिव्यक्ती निर्माण झाली आहे. आदिवासी सणांनी सांस्कृतिक पर्यटनाचा एक भाग म्हणून स्वतःची ओळख निर्माण केली आहे. दसरा उत्सव, मुखवटा नृत्य आणि आदिवासी नृत्य हे सर्व त्यांच्या अमूर्त सांस्कृतिक वारसाचा एक भाग आहेत. आदिवासी संस्कृतीच्या या अद्वितीय वैशिष्ट्यांमुळे महाराष्ट्र सांस्कृतिक पर्यटनाच्या कक्षेत आदिवासी पर्यटनासाठी एक विशिष्ट स्थान प्रदान करतो.

भारतातील आदिवासींची कला बहुरंगी आहे. घरावरील नक्षीकाम, स्मशानातील कोरीव खांब, समारंभाप्रसंगीचे पोशाख, आभूषणे, मुखवटे, देवदेवतांच्या आकृत्या इ. प्रकारात आदिवासींची कलादृष्टी दिसून येते. नागा जमातीचे पोशाख, मिझोंच्या टोप्या, टोपल्या, वाद्ये, मासे पकडण्याची जाळी इत्यादीतील रंगसंगती, तसेच कोरीव काम व नक्षीकाम कलात्मक असते. अंगावर गोंदवून घेणे, समारंभाप्रसंगी शरीरास रंग लावणे, केशभूषा करणे, गळ्यात रंगीबेरंगी माळा घालणे हे प्रकार सर्व जमातीत आढळतात. कपड्यांचा वापर फारच अल्प करण्यात येतो. माळा घालणे हे प्रकार सर्व जमातीत आढळतात. माळा चकचकीत दगडांच्या बनवण्यात येतात. नागालँड व मणिपूरमध्ये कपडे जमातीतच विणतात. बोंडो जमातीत झाडाच्या सालीपासून कपडे तयार करतात. गदाबा लोक वाघाच्या कातडीसारखे पट्ट्यापट्ट्यांचे कपडे विणतात. गोंड जमातीत केळीची पाने कमरेभोवती गुंडाळतात.

– दर्शना तुकाराम गवारी

(एम. ए. II)

ध्येयाकडे जाताना...

तुम्हाला आयुष्यामधे कधीही न मिळालेली गोष्ट मिळवायची असले तर तुम्ही आजपर्यंत ज्या गोष्टी केल्या नाहीत त्या गोष्टी तुम्हाला कराव्या लागतील. अस बऱ्याच ठिकाणी आपल्याला वाचायला मिळत. मग आपल्याला प्रश्न पडतो की नेमक काय कराव आणि काय करू नये. या प्रश्नाचं एका वाक्यात उत्तर म्हणजे वाचन. वाचन तुम्हाला सक्षम बनवत, विचारांची कक्षा रुंदावत, माणूस म्हणून आपण कसं असावं याविषयी विचार करायला भाग पाडत म्हणून वाचन करणारी माणस घडवणे ही काळाची गरज आहे पण वाचन करणारी माणसे तेव्हा घडतील जेव्हा ती शाळेत जायला लागतील,आणि ती शाळेत तेव्हा जातील जेव्हा त्यांच्या मनात शाळेविषयी आवड आणि प्रेम निर्माण होईल.आणि ही जबाबदारी जेवढी शिक्षकांची आहे तेवढीच पालकांची देखील आहे म्हणून या गोष्टीचा विचार आपण सर्वांनी करायला हवा. पहिली ते चौथी जि.प. प्राथमिक शाळा किंवा फार फार तर ८वी पर्यंत पुढे जवळपास असणारी एखादी आश्रम शाळा १०वी किंवा १२वी पर्यंत. सर्वजण याच वर्तुळातून गेलेलो असतो अगदी मीही त्याला अपवाद नाही.एक गोष्ट या ठिकाणी नमूद करणं मला खुप महत्वाची वाटते आणि ती म्हणजे आपण जेव्हा प्राथमिक शाळेत असतो किंवा आश्रम शाळेत जातो तेव्हा आपण तिथे बऱ्यापैकी हुशार असतो तुमच्यापैकी काही तर पहिल्या पाच जणांच्या यादीमध्ये देखील असालच.कुणी अभ्यासामध्ये पुढे असतं, कुणी खेळामध्ये,कुणी सांस्कृतिक कार्यक्रमात तर कोणी उत्तम प्रकारे गायन- वादनात. मग माझा साधा सोपा आणि सरळ प्रश्न आहे की हेच विद्यार्थी जेव्हा आश्रम शाळेतून बाहेर पडतात आणि पुढील शिक्षणासाठी जेव्हा तालुक्याच्या, शहराच्या ठिकाणी जातात तेव्हा हेच विद्यार्थी आपल्या अंगी असणाऱ्या या कलागुणांना व्यक्त होऊ देतात का? तर या प्रश्नाला मला नाही अस नकारात्मक उत्तर मिळू लागतं तेव्हा मग आपण कोठे तरी चुकतोय का? चुकतोय तर नेमकं कुठे? खरं तर बऱ्याच गोष्टी तुम्ही याआधी अगदी सहजतेने करत होतो पण त्याच गोष्टी आता आपण तितक्या सहजतेने का करत नाहीत?

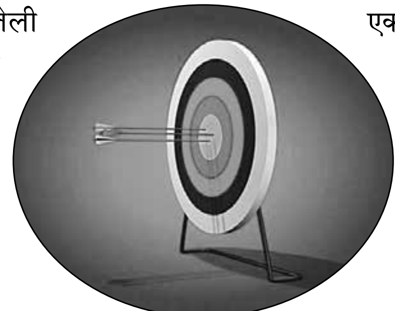

तुमच्यापैकी बरेच जण माझ्या मताशी सहमत नसालही.तुम्ही म्हणाल की जर असं असतं तर मग १०वी १२विचा निकाल नुकताच लागला त्यामध्ये तर मुलं- मुली वेगवेगळ्या क्षेत्रात अव्वल स्थान प्राप्त करत आहेत.हो अगदी बरोबर आहे आणि ही आपल्या सर्वांसाठी अभिमानाची बाब आहे.पण या गोष्टीच प्रमाण किती आहे २%,५% की १०% बाकीचे कोठे मागे राहिले मग?एका माणसाने १०० पावलं चालून जेवढी प्रगती होते त्याच्या कित्तेक पटीने जास्त १०० माणसांनी एक पाऊल उचललं की खरी प्रगती होत असते आपल्याला अशी प्रगती हवी आहे.

मला जे अनुभव आले,जे पाहिलं त्यामधून मी हे लिहिण्याचा प्रयत्न करतोय.मग हेच विद्यार्थी की जे आश्रम शाळेत असताना अव्वल दर्जाचे होते ते तेथून बाहेर आल्यानंतर स्वतःला का व्यक्त होऊ देत नाहीत?याला बरीच कारण आहेत त्यापैकी काही आपण पाहुयात...

✻ भीती आणि न्युनगंड: –

भीती तर प्रत्येकालाच असते वेगवेगळ्या गोष्टींची. परंतु या भीती पेक्षा मला न्युनगंड असल्याची भीती खुप वाटते. म्हणजे आपल्यामध्ये एखादी गोष्ट करण्याची शक्ती असते, सामर्थ्य असतं परंतु तरी आपल्याला वाटतं की मी हे करू शकत नाही. हीच गोष्ट तुम्हाला व्यक्त होऊ देत नाही.मी चुकलो तर?बाकीचे काय म्हणतील?हसतील का मला? असे असंख्या प्रश्न आणि या गोंधळात तुमच्यासमोर आलेली संधी निघून पण गेलेली असते.

✻ वातावरण :–

तुम्ही आधी ज्या ठिकाणी होता मग ती आश्रम शाळा असेल त्या ठिकाणच्या वातावरणाशी तुम्ही मिसळून गेला होता.म्हणजे थोडक्यात त्या ठिकाणच्या प्रत्येक गोष्टीची तुम्हाला सवय झालेली होती.कोण कोठे,कसे,केव्हा येईल हे सगळंच तुम्हाला माहिती झालं होतं.म्हणून तुम्ही मोकळ्या मनाने व्यक्त होत होता.आणि आता मात्र या ठिकाणी सगळं काही नवीन आहे त्यामुळे वातावरणात तुम्ही मिसळून न गेल्यामुळे तुम्हाला हवं तसं व्यक्त होता येत नाही.

✻ भाषेची अडचण :–

बऱ्याच वेळा अस होत की १०वी पर्यंत मराठी माध्यम आणि नंतर ११वीला विज्ञान किंवा मग इतर कोणत्या तरी शाखेत आपण अर्ज करतो.विज्ञान शाखेत सर्व इंग्रजीमध्ये असतं त्यात आपला अगोदरच इंग्रजीचा प्रॉब्लेम आणि इथे सकाळ पासून संध्याकाळी होस्टेल किंवा घरी येईपर्यंत फक्त इंग्रजीचं. मग आपोआपच मनामध्ये भीती आणि न्युनगंड वाढू लागतो. त्याच्याही पुढे जर आपण शहराच्या ठिकाणी गेलो तर आपल्या बोलीभाषेमुळे देखील आपण व्यक्त होण्यास घाबरतो.आपलं गावठी बोलणं ऐकून कोणी आपल्याला हसेल का? वगैरे वगैरे गोष्टी मनात यायला लागतात.

✻ मित्र :–

तुमच्या सोबत कोण आहे किंवा तुम्ही कुणाच्या सोबत

आहेत या गोष्टी सुद्धा खुप महत्वाच्या.कारण तुम्ही त्यांच्या सोबत राहून नकळत हळू हळू त्यांच्या गोष्टी स्वीकारू लागता. आणि या गोष्टी तुम्हाला होस्टेल मध्ये राहणाऱ्या विद्यार्थ्यांनमध्ये सहज बघायला मिळतील.म्हणजे समजा तुमचे मित्रच जर नकारात्मक दृष्टीकोनाचे असतील तर तुम्ही कितीही सकारात्मक विचार केला तरी तो तुम्ही वास्तवात आणू शकणार नाही किंबहुना तुम्हाला आणखी जास्त वेळ लागेल.तुमच्या मित्रांना जर वाचनाची आवड असेल तर तुम्हीही नकळत वाचनालयाकडे वळू लागाल.

☼ वेळेचं नियोजन :–

१०वी पर्यंत तस पाहिलं तर शाळेव्यतिरिक्त आपल्याकडे खूप वेळ असतो.म्हणून मग आपण अभ्यासाचं फार तंतोतंत नियोजन करत नाही काही अपवाद सोडले तर.त्यामुळे पुढेही आपल्याला तीच सवय लागून जाते की जेव्हा परीक्षा येईल तेव्हाच अभ्यास करायचा आणि आपण येथेच चुकतो.खर तर तिकडे सर्व मराठीत होत एक वेळ दोन वेळ वाचलं की लक्षात राहून जायचं. परंतु इथे सगळं इंग्रजी आहे हे मात्र आपण तेव्हा विसरून जातो.इकडे प्रात्यक्षिक असतात संध्याकाळी उशिरा होस्टेलवर येतो आणि मग थोडा आराम वगैरे यात वेळ निघून जातो अभ्यास बाजूला तसाच राहून जातो,हळूहळू परीक्षा येतात आणि आपले मार्क्स देखील हळूहळू कमी यायला लागतात.

☼ स्वतःची तुलना :–

तालुक्याच्या किंवा शहराच्या ठिकाणी जेव्हा आपण शिक्षण घेण्यासाठी जातो तेव्हा तिथे फक्त मराठी माध्यमाची मुलं मुली असतात असं नाही.आणि आपण हे विसरून जातो मग नकळत आपली तुलना आपण त्यांच्या बोलण्याशी,त्यांच्या येणाऱ्या उत्तरांशी आणि परीक्षेतील गुणांशी करू लागतो.मग त्यामधूनच मला काहीच येत नाही ! मी हे नाही करू शकत वगैरे वगैरे शंका मनात येऊ लागतात.प्रत्येकाची घेण्याची क्षमता वेगवेगळी असते आपण आपली क्षमता ओळखायला हवी.

☼ प्रेम :–

बऱ्याच गोष्टी आहेत पण हे लेखन खुप मोठं होईल आणि मोठं म्हणून वाचनाचा तुम्ही कंटाळा कराल म्हणून हा शेवटचा मुद्दा घेतो. प्रेम या विषयावर काही लिहिण्या इतका मी मोठा नाही परंतु काही बोललो नाही तर हा तुमच्यावर आणि माझ्यावरही अन्याय होईल.माझं असं प्रामाणिक मतं आहे की जगातील प्रत्येक गोष्टीमध्ये प्रेम आहे.फक्त ते आपण शोधायला हवं.परंतु या ठिकाणी इतर प्रेम जसं की आई वडिलांचं प्रेम ,मित्रप्रेम ,निसर्ग प्रेम ,प्राण्यांवरील प्रेम या गोष्टीवर न बोलता एक प्रियकर आणि प्रियसी या दोघांमधील प्रेमाविषयी बोलणार आहोत.कारण हे एक ठराविक वय असतं की ज्या वयामध्ये प्रत्येकाला वाटतं की आपल्याला आता कोणाची तरी सोबत हवी आहे.मग ती सुखदुःख वाटण्यासाठी असेल,आनंद व्यक्त करण्यासाठी असेल किंवा आणखी काही प्रत्येकाच्या विचारानुसार वेगळी कारण मिळत जातील.

परंतु इथं आपलं एक चुकत आणि ते म्हणजे बऱ्याच वेळा अस होत की माझ्या मित्राला एक प्रियसी आहे किंवा मैत्रिणीला एक प्रियकर आहे म्हणून मला सुद्धा हवाय ही समजूत पूर्णपणे चुकीची आहे.कारण येथूनच मग पुढील चुकीचे रस्ते देखील आपोआपच मिळत जातात.प्रेम तर निर्मळ असतं, पवित्र असतं, ते मोजून मापून करता येत नाही,निस्वार्थी प्रेम हे खरं प्रेम असतं. परंतु त्या वयात आपल्याला हे फारस समजत नाही मला ती किंवा तो हवा आहे.का हवा आहे? करण्यासाठी हवा आहे? हे काहीच माहिती नसतं. आणि ही गोष्ट देखील तुमचे मित्र कसे आहेत यावर खूप अवलंबून आहे. या वयात प्रेमाच्या चुकीच्या समजुतीमुळे तुम्ही जो वेळ अभ्यासाला, खेळाला, घरच्यांना,मित्रांना द्यायला हवा होता तो तुम्ही देऊ शकत नाहीत आणि तुम्ही एका आभासी दुनियेत फिरत असता की ज्याचा वास्तविकतेशी काहीही संबंध नसतो.तुम्ही प्रेम करू नका या मताचा मी मुळीच नाही,तुम्ही प्रेम करा पण प्रेम या पवित्र शब्दाचं पावित्र्य तुमच्या किंवा माझ्या मुळे कमी होता कामा नये.तुम्ही जर प्रेमाचा खरा अर्थ समजून प्रेम करत असाल तर प्रेमात चुकीच्या मार्गाला कधीच जाणार नाहीत. त्यामुळे यावर तुम्ही स्वतः देखील चांगला विचार करावा...

मी जे काही लिहिलंय तेच फक्त खरं अस अजिबात नाही तुम्ही देखील या कारणांचा विचार करा इतरांशी बोला तुमच्या प्रश्नांची उत्तरे तुम्हाला तुमच्याकडूनच मिळत जातील.आणि हो वेळ भेटेल तेव्हा एक काम करत जा स्वतःशी बोलत जा...खुप साऱ्या गोष्टी आहेत तुमच्याकडे पण त्या तुम्हालाच माहिती नाहीत. नेहमी एक चांगला माणूस बनण्याचा प्रयत्न करूयात. आणि आजपासूनच आपण चांगल वाचायला सुरुवात करूयात तुमच्याकडे जे उपलब्ध पुस्तक असेलते तुम्ही वाचावं. तुमच्या अंगी असणाऱ्या कला गुणांना तुम्ही स्वतः प्रोत्साहन द्या. महाविद्यालयाचा पुढील अंक तुमच्या कलेची वाट पाहतोय..

शेवटी श्रीकृष्ण राऊतांचे शब्द उसने घेऊन इतकच म्हणतो...

''नाही दिवा जरीही पडक्या घरात माझ्या

हा सूर्य पाळला रे उरात माझ्या

बघतोच हा पाऊस कसा येत नाही

ही वीज पेरली रे या वावरात माझ्या

ही वीज पेरली रे या वावरात माझ्या.''

मनःपूर्वक धन्यवाद.

प्रा.किरण पारधी

(प्राणिशास्त्र विभाग)

वर्तनवाद

जॉन वॅटसन हा वर्तनवादाचा जनक मानला जातो. त्याने अमेरिकेत विसाव्या शतकात वर्तनवादाची स्थापना केली. शरीर शास्त्रज्ञ पॅवलो यांच्या अभिसंधनाच्या शोधाने वॅट्सन प्रभावित झाला. त्याने मनाची संकल्पना पूर्णतः नाकारली व केवळ निरीक्षण करण्यायोग्य बाह्य वर्तनाचा अभ्यास मानसशास्त्राने करावा असे ठाम मत मांडले आहे. मानवी वर्तनाचे अभ्यास करणारे शास्त्र म्हणजेच मानसशास्त्र होय असे वॅटसन याचे मत होते.

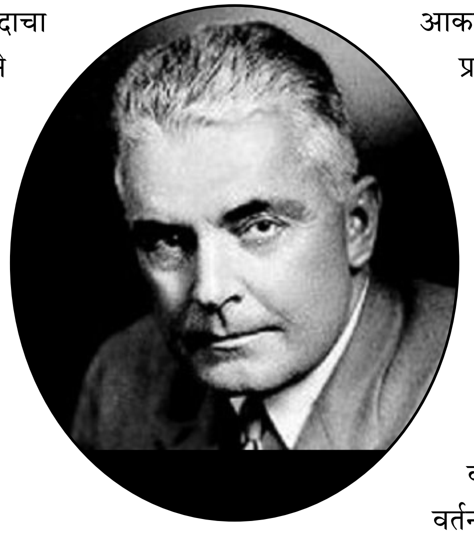

बोधनिक अनुभवांचा अभ्यास मानसशास्त्राच्या क्षेत्रात मोडतो. या मतावर वॅटसनने टीका केली आहे. त्याच्यामते इतर शास्त्राप्रमाणेच मानसशास्त्रज्ञांनी प्रयोग व निरीक्षणाच्या आधारे मिळवलेला प्रदत्त सर्वांसाठी परीक्षणास उपलब्ध करून दिला पाहिजे. तसेच बोधनिक अनुभव खाजगी आहेत, तर वर्तन हे सार्वजनिक स्वरूपाचे आहे. म्हणजेच एखाद्या व्यक्तीने मनात काय विचार केला आहे. हे जोपर्यंत ती व्यक्ती काही कृती करत नाही किंवा काही बोलत नाही तो पर्यंत आपणास समजत नाही. उदा. कोहलर यांनी त्यांच्या मर्मदृष्टी अध्ययनाच्या सिद्धांतात जो प्रयोग केला, त्या प्रयोगात सुलतान नावाच्या माकडाला एका पिंजऱ्यात ठेवले आणि त्या पिंजऱ्याच्या छताला केळींचा घड लटकविला व काही लाकडी खोके पिंजऱ्यात ठेवली. बऱ्याच वेळा प्रयत्न करूनही त्याला त्या केळी मिळविता आल्या नाही. परंतु थोड्या वेळाने माकडाने आपल्या जवळ पडलेली खोकी एकमेकांवर ठेवली व त्यावर चढून त्याने केळी मिळविल्या. या प्रयोगाचा विचार केला तर, त्या माकडने मनात काय विचार केला आहे. हे जोपर्यंत त्याने कृती केली नाही तोपर्यंत कळत नाही. वॅट्सनच्या मते जे दृश्य आहे जे मापणीय आहे. त्याच गोष्टीचा समावेश मानसशास्त्रात करावा.

सर्व वर्तनवादी मानसशास्त्रज्ञांनी अशी भूमिका घेतली की वर्तन हे अभिसंधनातून घडून येते व परिस्थितीतून विशिष्ट सवयींनी वर्तन प्रकारांना प्रबलीकरण मिळाल्यामुळे वर्तनाला आकार दिला जातो. उदाहरणार्थ लहान मुलांची प्रत्येक मागणी पुरवली गेली म्हणजेच त्यास प्रबलीकरण मिळत गेले की, पुढे ते हट्टी स्वभावाचे होते व हवी ती वस्तू मिळाली नाही की आक्रस्ताळेपणा करू लागते. तसेच लहान मुलांच्या आक्रमक वर्तनाला प्रत्येक वेळी शिक्षा केली की त्याचे आक्रमक वर्तन हळूहळू कमी होत जाते. अभिसंधित प्रतिक्रिया हा वर्तनाचा लहानसा भाग आहे. परंतु त्यातूनच पुढे गुंतागुंतीचे वर्तन प्रकार विकसित होतात वर्तनवादानुसार वर्तनाचे स्वरूप उद्दीपक आणि प्रतिक्रिया या सूत्रात आढळून येते व त्या दृष्टीने मानवी वर्तनाचा अभ्यास केला जाऊ लागला. यातूनच उद्दीपक प्रतिक्रिया मानसशास्त्राचा उगम झाला. वॅट्सन यांनी असे सांगितले की, मानव आणि मानवेतर प्राण्यांच्या वर्तनामध्ये कोणताही मूलभूत असा फरक नाही. दोघांच्याही वर्तनाचे आकृतीबंध सारखेच असतात तसेच मानवेतर प्राण्यांच्या वर्तनाच्या अभ्यासातून माणसास पुष्कळ काही शिकता येते. त्यांच्या वर्तनाचा अभ्यास मानवी वर्तनाच्या अभ्यासास मदतीचा ठरतो. मानव व मानवेतर प्राण्यांच्या अभ्यासासाठी प्रयोग, नैसर्गिक निरीक्षण अत्यावश्यक असल्याचे मत त्यांनी ठामपणे मांडले. म्हणजेच त्यांच्या अनुभवाधीष्टीत अभ्यासास त्यांनी महत्त्व दिले, तसेच सहज प्रवृत्ती किंवा जन्मजात वर्तन प्रकार या संकल्पना फेटाळून लावल्या. याउलट त्यांनी अध्ययनाने आत्मसात करण्यात आलेल्या वर्तन प्रकारास अधिक महत्त्व दिले. अनुभवातून अध्ययनातून मानवी वर्तन घडून येते त्यास आकार दिला जातो या कल्पनेवर त्यांनी भर दिला. उद्दीपकाला प्राप्त प्रतिक्रिया म्हणजे वर्तन वर्तनात बदल हे केवळ बाह्य परिस्थितीतून प्रतिक्रियेस प्राप्त परिणांमामुळेच घडून येतात, असे प्रतिपादन त्यांनी केले. प्रतिक्रियेच्या परिणामी प्रबलन (बक्षीस,उत्तेजन) मिळाले असता वर्तन दृढ होते, तर शिक्षा मिळाली असता ते लुप्त होते. तेव्हा वर्तनवादांचा सर्व भर अभिसंधित प्रतिक्रियांवरच असतो.

सुभाष भोये
(एस.वाय. बी.ए)

Polio

Polimyelitic, commonly called pollio, is an acute viral infection caused by an RNA virus, affecting primarily the alimentary canal, vaccination eliminated the disease from developed countries since 1954. Eradication strategies reduced the polio endemic countries from 125 in 1988 for to four countries in 2008 and India being one them. As there is no specific treatment, vaccination is the sole method for eradication.

zero dose of Oral polio vaccine (opv) is recommended to be given and is generally practiced for the babies delivered in health institutions. The WHO program on Immunization and the National Immunization program in India envisages a mandatory 32 primary couse of 3 dosese of Opv (even after the zero dose) at one month's interval. It starts with the first dose when the child is 6 weeks old. All the vaccination is to be completed before the baby is 6 months of age, because most cases of polio in Indio occur from 6 months to 3 yrs of age, one booster dose of Opy is recommended 12 to 18 months later of the third dose i.e. 24 months of age.

Pulse polio Immunization program (PPIP) was launched in the country in 1995. children under's years of age are given additional polio drops in december and january every year on fixed days. regardless immunization services.

Strategies for polio eradication in India are as Follows:

a. observe pulse polio Immunization days every year till polio is eradicated.

b. Sustain high levels of routine immunization coverage.

c. monitor opv coverage at all levels.

d. Detecting all cases of Acute flaccid paralysis (AFP) due to polio and non-polio etiology by improving Surveillance.

e. Rapid collection of stool samples from cases for virus isolation.

F. Follow-up of all cases of AFP OF 60 days to check for residual paralysis.

g. control measures to stop transmission all cases confirmed or suspected to be poliomylitis.

Outcome :- There is significant decline in the incidence of poliomyelitis in India.

Akshay Sawanji Mali
(F.Y. BSc.)

माणूस आणि समाज

माणसांची मने हल्ली भुकेलेली असतात. त्यांना प्रेम हवे असते. सोबत हवी असते. विचारांचे खाद्य हवे असते. हे सर्व समाज पुरवित असतो. म्हणून माणूस हा समाजप्रिय प्राणी झाला. तो एकटा कधीच राहू शकणार नाही. आपण आपले कुटुंबीय आपले नातेवाईक, शेजारी, मित्र, व्यावहारिक संबंधांतून आपल्या संपर्कात येणारे इतरजण इत्यादींचे संघटन म्हणजे समाज.

आपल्या जन्मापूर्वी हा समाज होता. आपल्या मरणानंतर हा समाज राहणार आहे. आपण व्यक्तीश: या समाजाचे एक घटक आहोत. ही जाण माणसाने ठेवली पाहिजे. मानवी समाजाला एक संस्कृती असते. या संस्कृतीचे काही नीती-नियम असतात. माणूस या नीती-नियमांचा भंग करतो तेव्हा आपण त्याला समाजद्रोही म्हणतो.

मानवी समाजात साजरे होणारे विविध समारंभ उत्सव त्या समाजाच्या चालीरिती या सर्वांची एक विशिष्ट चौकट तयार झालेली असते. माणूस त्या चौकटीबाहेर जाऊ शकत नाही. माणसाचे सामाजिक जीवन सुरळीत चालावे यासाठी मानवाने राज्यसंस्था, शैक्षणिक संस्था, धर्मसंस्था, विज्ञानसंस्था, अर्थसंस्था इत्यादींची निर्मिती केली. समाजजीवन अधिक सुखी, समृद्ध समाधानी व्हावे म्हणून या संस्थांमधल्या प्रतिभावान व्यक्ती कार्यरत असतात.

समाजामध्ये परोपकारी, निष्काम कार्य करणारी मंडळी असतात. तेव्हा तो समाज प्रगतीच्या दिशेने वाटचाल करीत असतो. परंतु समाजात स्वार्थी, दृष्ट प्रवृत्तीच्या माणसांचे प्राबल्य वाढते तेव्हा समाजात अशांती, असमाधान निर्माण होते. आजकाल ज्याच्याकडे सत्ता-संपत्ती आहे त्यालाच समाजात मान सन्मान मिळतो. हे निरोगी समाजाचे लक्षण नाही.

पूर्वकाळात 'समाज' म्हणजे सर्व जातींच्या आणि धर्माच्या जनतेने आपापले समाज निर्माण केले आहेत. यात गैरकाही नाही. परंतु त्यात स्पर्धा, हेवेदावे, उच्च-नीचता या भावनांमुळे 'मानव व समाज' या संकल्पनेला धक्का पोहचत आहे. जो तो आपल्या समाजापुरते पाहू लागला आहे. त्यामुळे मानवी समाज या संज्ञेला तडे जाऊ लागले आहेत. समाजात गायक विविध वाद्य वाजवणारे नट-नट्या, शास्त्रज्ञ, साहित्यिक, कवी, शेतकरी, कुंभार, सुवर्णकार इत्यादी विविध कर्म करणारे सर्वजण असावे लागतात. या विविधतेत आनंद आहे. प्रत्येकाने दुसऱ्याचा आदर केला पाहिजे. असे म्हटले जाते की, एखाद्या समाजाची प्रकृती आणि प्रवृत्ती समजून घ्यायची असेल तर तो समाज साहित्यिक, शेतकरी आणि सैनिक यांचा किती आदर करतो त्यावर अवलंबून असते.

समाजात विविधता असते त्याप्रमाणे निसर्गातसुद्धा विविधता आहे. सर्व फुले आणि सर्व फळे एकाच रंगाची आणि एकाच चवीची असली, तर त्यात कुठला आनंद राहिला असता? निसर्गात विविधता आहे तशीच समाजातसुद्धा ती असली पाहिजे. प्रत्येकाने आपले समाजाचे कर्म ठरवून घ्यावे. समाजसेवा हिच खरी ईश्वर सेवा आहे. भगवंतांनी गीतेत प्रत्येक कर्म पवित्र आहे, असे सांगितले आहे. समाजात कुणी श्रेष्ठ नाही, कुणी कनिष्ठ नाही आपल्या संस्कृतीत वर्णावर्णात उच्च-नीचता आली तेव्हा आपला समाज आतून पोखरला जाऊ लागला.

लोकसंख्येत एवढी वाढ झाली आहे की समाजात आपुलकी, प्रेमभावना नष्ट होत चालली आहे. प्रत्येकजण स्वत:चे प्रश्न सोडविण्यात एवढा गर्क झाला आहे की सामाजिक प्रश्नांकडे लक्ष देण्यास त्याच्याकडे वेळ नाही. विभक्त कुटुंब पद्धतीमुळे आपली सुख-दु:खे सांगण्यासाठी हक्काची माणसे दुर्मिळ होत आहेत. शेतकरी आत्महत्या करु लागले आहेत. परीक्षेत कमी गुण मिळाल्यावर विद्यार्थ्यांत नैराश्य निर्माण होत आहे. व्यापारात खोट आल्यामुळे सर्व कुटुंबाला उपासमारीने स्वत: आत्महत्या करणारे लोक आपण पाहत आहोत.

आज समाजात नि:स्वार्थ सज्जन, परोपकार करणारे किती लोक उरले आहेत? लोकसंख्येचा विचार करता त्यांची संख्या कमी किंवा मोजता येतील एवढे लोक उरले आहे.

असा हा माणूस आणि समाज आजच्या युगात वावरत आहे आणि असाच राहिला तर मानव हा समाजापासून दूर होत जाईल. त्यामुळे 'माणूस आणि समाज' ही एक चिंतेची बाब आहे.

कांतीलाल लहारे
(एफ. वाय. बी. ए.)

ई - बँकिंग

ई- बँकिंग म्हणजे इलेक्ट्रॉनिक बँकिंग होय. इलेक्ट्रॉनिक माध्यमांचा वापर करून केला जाणारा बँक व्यवसाय म्हणजे ई-बँकिंग होय. जेव्हा बँक सेवा पुरवण्याच्या व्यवस्थेत माहिती तंत्रज्ञानाची अत्याधुनिक साधने वापरली जातात तेव्हा त्यास ई बँकिंग असे म्हणतात. खात्याची चौकशी करणे, पैसे भरणे, पैसे काढणे, रकमेचे हस्तांतरण करणे यासारखे व्यवहार ई-बँकिंगमुळे तत्परतेने पार पडतात. ई-बँकिंगमुळे प्रत्येक वेळी ग्राहकांना बँकेत जाण्याची गरज पडत नाही. संगणकाद्वारे किंवा मोबाईलद्वारे ग्राहक घरातून किंवा कचेरीतून व्यवहार करू शकतात.

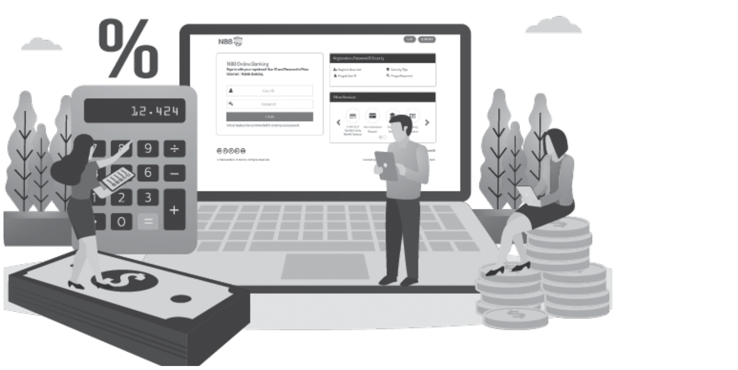

ई- बँकिंगचे व्यवहार

१. पैसे खात्यावर जमा करणे व पैसे काढणे.
२. खाते उताऱ्याची प्रत मिळवणे.
३ खात्याची अद्ययावत माहिती मिळवणे.
४. धनादेश पुस्तिका, धनाकर्ष इत्यादी मिळविणे.
५. ठेवी व कर्जावरील व्याजदर व इतर शुल्क यांची अद्ययावत माहिती मिळवणे.
६. ग्राहकांच्या वतीने देणी देणे.
७. ग्राहकांच्या विनंतीनुसार रकमेचे हस्तांतरण करणे.
८. ग्राहकांच्या वतीने वीज बिल, टेलिफोन बिल इत्यादीचा भरणा करणे.

ई-बँकिंगचे फायदे

ई-बँकिंग सेवा वापरून ग्राहक वेळेची आणि पैशाची लक्षणीय बचत करू शकतात. या सेवा ग्राहक संबंध व्यवस्थापन कार्यक्षमता देखील सुधारतात. ग्राहक असेल त्या ठिकाणी सुविधा मिळणे हा इंटरनेट बँकिंगचा सर्वात आवश्यक फायदा आहे. घर किंवा कामाची जागा न सोडता बटणाच्या स्पर्शाने व्यवहार आणि पैसे देणे ही एक सोय आहे जी कोणीही सोडू इच्छित नाही. बँकेला भेट देण्याच्या तुलनेत, इंटरनेटवर खात्यांचा जलद मागोवा ठेवणे अधिक सोयीस्कर आहे. ई-बँकिंग सेवांद्वारे चेकबुक ऑनलाइन मिळवणे, खाती अद्ययावत करणे आणि नंतर विविध आर्थिक उत्पादनांवरील व्याजदरांबद्दल चौकशी करणे यासारख्या सेवा बऱ्याच प्रमाणात सुलभ केल्या जातात.

ग्राहकांना ई-बँकिंग वापरण्यास प्रोत्साहित करण्यासाठी, बहुतेक बँका कमी किंवा नो-डिपॉझिट खाती, तसेच मुदत ठेवी लवकर काढण्यासाठी कमी दंड प्रदान करतात. या प्रकारच्या बँकिंगमध्ये कमी शारीरिक श्रम आणि जास्त बक्षिसे लागतात. ऑफिस स्पेस वाढवण्याची आणि ग्राहकांशी व्यवहार करण्यासाठी अधिक लोकांना नियुक्त करण्याची गरज मोठ्या प्रमाणात कमी झाली आहे, परिणामी बँकांच्या खर्चात मोठी बचत होते.

अलीकडच्या वर्षांत, ई-बँकिंगने मोबाईल इंटरनेट बँकिंगच्या रूपात एक पाऊल पुढे टाकले आहे, जे ग्राहकांना अमर्यादित गतिशीलता प्रदान करते आणि त्यांना प्रवासात आर्थिक व्यवहार करण्यास अनुमती देते. ई-बँकिंग व्यवहार दिवसाचे २४ तास, आठवड्याचे सातही दिवस, बँकेला प्रत्यक्ष भेट न देता पूर्ण करता येतात. ऑनलाईन बँकिंग सेवा वापरण्याचा आणखी एक महत्त्वाचा फायदा म्हणजे ते वापरकर्त्यांना अनेक सवलतींचा लाभ घेण्यास अनुमती देते. लोक जेव्हा त्यांचे डेबिट किंवा क्रेडिट कार्ड वापरतात तेव्हा किरकोळ दुकानांमध्ये विविध सवलतींचा लाभ घेऊ शकतात.

माहिती तंत्रज्ञानाने बँक आणि ग्राहक दोघांनाही बँकेच्या वेबसाइटवर लॉग इन करून माहिती मिळवणे अत्यंत सोपे केले आहे. आर्थिक नियोजन क्षमता, कार्यात्मक अंदाजपत्रक आणि अंदाज साधने, कर्ज कॅल्क्युलेटर, गुंतवणूक संशोधन साधने आणि इक्विटी ट्रेडिंग प्लॅटफॉर्म ही सर्व ई-सेवांची उदाहरणे आहेत. त्याशिवाय, बहुतेक बँका ऑनलाईन कर फॉर्म आणि कर तयारी सेवा देतात. व्हर्च्यूअल बँकिंग प्रणाली वर्षातील ३६५ दिवस दिवसा किंवा रात्री कोणत्याही वेळी पैसे हस्तांतरित करण्याची परवानगी देते. ग्राहक त्यांच्या व्यवहारांचा मागोवा ठेवण्यासाठी आणि त्यांचे बजेट व्यवस्थापित करण्यासाठी त्यांचे अपडेट केलेले पासबुक कधीही तपासू शकतात. ग्राहक विविध खात्यांसाठी त्यांचा व्यवहार इतिहास मिळवू शकतात आणि कोणताही ऑनलाईन व्यवहार पूर्ण करण्यापूर्वी खात्यावरील विश्लेषण करू शकतात. परिणामी, पैशाचे चांगले व्यवस्थापन शक्य आहे.

शरद देवराम आचारी
(एस. वाय. बी. कॉम.)

Concept of Communication

- **What is communication?**

  Communication is a social process that is vital for human survival. Communication makes it possible to exchange opinions, thoughts and meaning through spoken words, written text nonverbal sounds physical gesture facial expressions and even dance or combination of these. In Today's world there is so much to know so quickly that the role of communicator has become very important. The world experiencing communication revolution and communication explosion. Communication is essential to all human association. Good communication does not mean only giving orders but creating understanding. It aims at imparting knowledge as well as helping people gain a clear view of the meaning to knowledge.

- **Meaning**

  The word communication is derived from the Latin Word "Communicare / Communise "which means to make common. Communication involves the transfer of information, ideas, emotion, feeling etc. between people. Communication must ensure that this transfer takes place effectively, bringing about an understanding response from the receiver of the message.

- **Definition**

  "Communication is the transfer of information from a sender to a receiver, with the information being understood by the receiver."

  - Koontz and Weihrich

  "*Communication is an exchange of facts, ideas, opinions or emotions by two or more persons.*"

  - Newman and summer

- **Process of Communication**

  Communication begins when the sender feels a need to share an ideas or thoughts in his mind. The purpose of the sender could be to inform or to persuade or to motivate the receiver. Similarly, the message could make use of verbal or non-verbal symbols, words or signs. Thus, the sender and the message are the first two components in the process of communication.

- **Sender :** Otherwise known as a source, it is the person who has something to pass on, to another individual.
- **Encoding:** The sender of the message selects appropriate words or non-verbal techniques to convert the idea into the message, which is called as encoding.
- **Message :** Message implies something that the sender wants to communicate, to the receiver. Without a message, no communication is possible.
- **Medium:** Medium alludes to the channel or mode, through which message is communicated to the receiver, i.e. it can be sent by way of electronic word processing system, graphic, symbol, etc.
- **Receiver:** The one to whom the message is directed, is called receiver. He/she notices and conveys some meaning to the message.
- **Decoding:** The act of interpreting message by the receiver is termed as decoding. The receiver's outlook, experience, and attitude play a vital role in decoding message.
- **Feedback:** The process of communication can never be completed, if the response of the receiver is missing. It enables the communicator of a message to know whether the message

has been received and interpreted in the same manner as directed.

- **Types of Communication**

The four main categories of communication are as follows

I) Verbal - It is a method that uses speech in the form of speaking to convey a message or information. It is the most popular and effective mode of communication, usually practiced during video conferences, phone calls, presentations, one-on-one conversations, and meetings. It supports both nonverbal and written communication.

II) Nonverbal - It is basically a practice of gestures, facial expressions, and body language to send information. It can be implemented intentionally and unintentionally when communicating. For instance, a person can smile unintentionally when they hear an interesting piece of information or a pleasant idea.

III) Written - It is all about typing, printing symbols, numbers, letters, and writing to send a piece of information. Sometimes used to record information for evidence or reference purpose. In general, the written style of communication is used in books, blogs, pamphlets, memos, and letters to share and spread information. In the workplace,e-mail is a common example of written communication.

IV) Visual - It uses art, photographs, sketches, graphs, charts, and drawings, to pass on the information. It is used especially during presentations to present to give a visual effect and support written or verbal communication.

- **Mode of Communication**

I) Formal Communication : Formal Communication refers to communication that takes place through legal channels in an organization. That kind of communication takes place between managers or employees of the same class or between high and low and vice versa. It may be oral or written but a complete record of that communication is kept in the organization.

II) Informal Communication : Informal communication is defined as any communication that occurs outside of the official channels of communication. Informal communication is often referred to as the "vine' as it spreads throughout the organization and on all sides regardless of the level of authority.

- **Importance of Communication**

Without communication, working in an organization would not be easy. Here, we have listed several points that reflect the importance of communication.

I) Increases efficiency - Without a doubt, efficient communication increases managerial efficiency. Without communication, nothing can happen in an organization. Hence, it can be said a manager's efficiency can be measured with his ability to communicate.

II) Facilitates coordination - Communication promotes exchanging ideas, bringing harmony and purpose that facilitates coordination.

III) Smooth organization working - Experts believe communication acts as a lubricant to foster smooth organization. Hence, it can be said that a lot depends on communication quality when it comes to organization and life in general.

IV) Easy decision-making - Communication plays a significant role in making decisions and planning for the future. It allows management to store information easily; else, it would be nearly impossible to make any reliable decision.

- **Conclusion**

With this, we come to the end about the concept of communication. In this article, we covered multiple areas of the concept of business communication, including the definition of communication, which can be defined as sending and receiving specific messages either through verbal or non-verbal communication. There are mainly four types of communication. These include verbal, non-verbal, written, and lastly, visual. In this concept of communication study material, we discussed all four types and the importance of communication.

Shivaji Valvi

(F. Y. B. A.)

पद्य विभाग

‘ओळखलंत का सर मला’ पावसात आला कोणी,
कपडे होते कर्दमलेले, केसांवरती पाणी.
क्षणभर बसला, नंतर हसला, बोलला वरती पाहून;
‘गंगामाई’ पाहुणी आली, गेली घरट्यात राहुन
माहेरवाशिणीसारखी चार भिंतीत नाचली
मोकळ्या हाती जाईल कशी बायको मात्र वाचली
भिंत खचली, चूल विझली, होते नव्हते नेले,
प्रसाद म्हणून पापण्यांवरती पाणी थोडे ठेवले
खिशाकडे हात जाताच हसत हसत उठला
पैसे नकोत सर, जरा एकटेपणा वाटला
कारभारणीला घेउन संगे सर, आता लढतो आहे
पडकी भिंत बांधतो आहे, चिखल गाळ काढतो आहे
मोडून पडला संसार तरी मोडला नाही कणा
पाठीवरती हात ठेवून, तुम्ही फक्त लढ म्हणा !

कवी - वि. वा. शिरवाडकर
(कुसुमाग्रज)

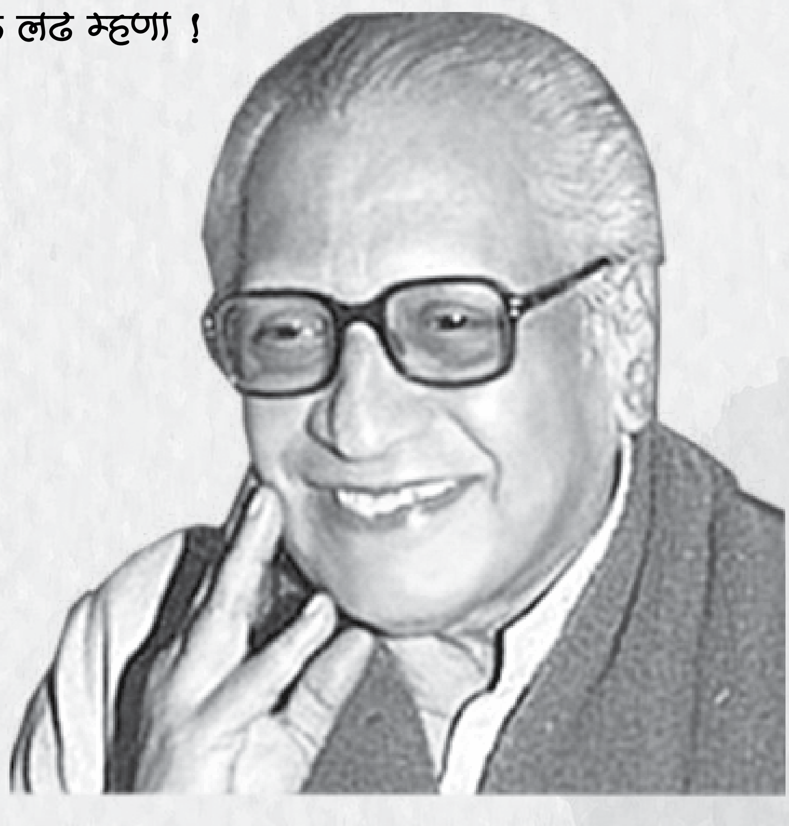

आज क्षणभर

का कुणास ठाऊक?
आज क्षणभर थांबावस वाटतं.

हरवलं मन
पुन्हा शोधावसं वाटतं

अशांत हे मन
शांत करावस ं वाटतं

होऊन अपेक्षाशून्य
चिंतामुक्त व्हावस वाटतं.

थांबवून धडपड सारी,
आज स्तब्ध व्हावस वाटतं,

भरल्यापोटी
शांत निजावसं वाटतं,

आज जन्म आणि मृत्यू
अंतर विसरावसं वाटतं,

का कुणास ठाऊक ?
थोडसं प्रेम,
आज स्वतःवर करावसं वाटतं!

नाव : रोहन हरिचंद्र दिवे
एफ. वाय. बी. कॉम.

पुस्तक

पुस्तके आपले मित्र आहेत
सर्वांच्या ज्ञानाची भांडार आहेत
पुस्तक जग चालवते
ज्ञानाची कळी उमलवते
पुस्तक आपल्याला नवयुगाच्या गोष्टी सांगते
न पाहिलेले माणूस दाखवते
न पाहिलेले जग दाखवते
पुस्तक आपल्याला प्रेमाच्या जगात घेऊन जाते
समानतेचा मार्ग दाखवते
पुस्तक आपल्याला इतिहास सांगते
ठिक-ठिकाणांची माहिती दाखवते
पुस्तकातून आपल्याला ज्ञान प्राप्त होते
ज्ञानाचे भांडार भरले जाते
नवीन - नवीन ज्ञानाची माहिती करून देते
पुस्तक आपल्याला मार्ग दाखवते
चांगल्या रस्त्याला घेऊन जाते
ही पुस्तके
आपल्याला चांगला माणूस बनवतात..

तुळशीराम दिघा
एफ. वाय. बी. ए.

अवकाळी पाऊस

ऐन उन्हाळात मेघ गडगड करी
धो धो पावसासह पडू लागल्या गारा
मात्र यात होरपळून गेला शेतकरी
अवकाळी पावसाचा फटका बसला सारा

अवकाळी पावसाचे बळीराजाचे
डोळे ओलेचिंब झाले
असे कसे केव्हाही निसर्गाचे
ऋतू बदलू लागले

भिजून गेला शेतकऱ्याचा शेत सारा
शेतामधील उभ पीक भुईसपाट झाला
निसर्गावरतीच अवलंबून राहणारा
त्याचाच घात कसा झाला

काढणीस आलेल्या पिकास
तोंडचं दूर घेऊन गेला
कष्टाचे खाणारा दोन घास
शेतकरी उपाशीच राहिला

शेतीच्या नुकसानीचा कोणी केला नाही पंचनामा
शेतकऱ्याला लागतो गळ्याभोवती दोर लावावा
तेव्हा कुठे होतो कर्जमाफीचा जाहीरनामा
मायबाप सरकार शेतकऱ्याच्या आत्महत्या थांबवा

वारघडे मनोज भागीरथ
एम. ए. (II)

पुस्तक आणि ती

जेवढे प्रेम पुस्तकांवर केले
तेवढेच प्रेम तिच्यावरही केले
तिच्या प्रेमापायी पुस्तकाला सोडले
अन् तिही मला सोडून गेली

तिच्याकडे जेवढे मन लागायचे ना
तेवढेच पुस्तकात लागणं गरजेचं होतं
मन सांगे पुस्तक अन् तिलाही सोबतीला धर
पण काय करावं ते समजत नव्हतं

ती मिळेल की नाही माहीत नाही
पण माझ्या स्वप्नांवर माझा विश्वास होता
पुस्तके वाचली असती तर बर होतं
तिला वाचण्यात वेळ माझा व्यर्थ होता

पुस्तक लिहिणारा जसा लेखक असतो
पण समजण्यासाठी पूर्ण वाचणारा वाचक लागतो
दोघांवरचं प्रेम समजण्यासाठी आधी कराव लागं
हे तिला समजून सांगावं लागतं

बुद्धीलाही गंज आला होता
पुस्तकेही धुळीस मिळाली होती
हरवलेलं स्वप्न पुन्हा आठवलं
पुस्तकांनी मला वाचायला लावलं

प्रेम करावं कसं हे ती शिकवून गेली
अन् जीवन जगाव कसं हे पुस्तकानं शिकवलं
वाचता वाचता पुस्तकही प्रेयसी झाली
नशिबात आता पुस्तकेच उपयोगी आली

वाघरडे मनोज भागीरथ
(एम. ए. II)

आम्ही आदिवासी पोरं

आम्ही आदिवासी पोरं
आम्हाला शिक्षणाचं जोरं
अंगात नाही कापडं
तरी हिंडतो रानवनं

कुणाकड हात नाही पसरत
मेहनत करूनी खातो कष्टाची भाकरी
नाही बंगला आमचा, राहतो झोपडीत
सोडत नाही एकमेकांची सात?

नाही चांगला मान
तरी- जगतो छान!
आम्ही आदिवासी आहेत
हाच आमचा अभिमान!

किती येऊनी गेले नेते आपण करूनी
नाही सोय पाण्याची, रस्त्याची अन् विजेची
जंगलात राहतो हे दिसत का नाही
आमच्यापर्यंत विकासाचं पाऊस पडत का नाही.

आता तरी येणा?
आमची हालत पाहणा,
येई सोसाट्यांचा वारा
उठवून नेई गवताची घरा.

आमचं घर शेत रानं
जेवतो झाडाच्या पानावर
खातो कांदाभाकर अनं मिरची
एकत्र बसुनी हसतमुखानं.

जीवन

जगा इतके की,
आयुष्य कमी पडेल..
आणि हसा इतके की,
आनंद कमी पडेल..
आणि काही मिळेल
किंवा
नाही मिळेल..
तो नशिबाचा खेळ आहे..
पण,
प्रयत्न इतके करा की,
परमेश्वराला ही देणे भागच
पडेल...

– प्रल्हाद खुताडे
(एस. वाय. बी. ए.)

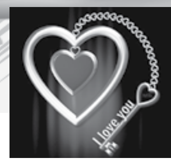

प्रेमाची मंदी...

प्रेमाची मी तिच्याकडे मागणी केली
पुरवठा मात्र तिन्हे केलाच नाही
कदाचित प्रेमाचा साठा तिच्याकडे नव्हता
या प्रेमाच्या मागणीचा वक्र ऋणात्मक ठरला
पहिलीच गुंतवणूक केली होती प्रेमाची
नफ्याचा हेतू ठेवलाच नव्हता
म्हणूनच तर प्रेमात तोटाच झाला
दुःखाचा कर्ज माझ्यावर कायमच राहिला
प्रेमात मी संयोजक होतो
तिच्यासाठी कौशल्ये माझे कमीच पडले
प्रेमाचा अनुभव कधी घेतलाच नव्हता
म्हणून मोबदला मला मिळालाच नाही
दुःखाचा कर्ज होता माझ्यावर
सुखाचा व्याज तिला द्यायचा होता
तिचं विलीनीकरण दुसऱ्यासोबत झालं होते
तरीही विश्वासार्हता तिच्यावरची कायमच होती
तिच्याकडे तिच्या प्राप्तीची मी संकल्पना मांडली
पहा तिला माझ्यात पैशाची कमतरता वाटली
एकमेकांच्या विचारांची देवाण-घेवाण झालीच नाही
या प्रेमाच्या बाजारात किंमत माझी शून्य ठरली
उपभोगासाठी तिच्यावर प्रेम केलंच नव्हतं
तिला सेवा उपयोगिता दयायची होती
प्रेमात कधी तिचा उपयोग केलाच नव्हता
कदाचित प्रेम हाही एक उपयोगितेचा घटक ठरला
तिच्यासाठी श्रम माझे कमी पडले
प्रेमाची संकल्पना तुटीची ठरली
प्रेमात माझ्या मंदी आली
तिचा परिणाम जगण्यावर झाला

वारघडे मनोज भागीरथ
(एम. ए. II)

आई

तुझ्या लेकरांसाठी स्वतःच्या इच्छा
तुला कधी पूर्ण करताच
आल्या नाहीत ।।१।।
तुझ्या मनात असलेली भीती तू
कधीही जगासमोर
दाखवली नाहीस।।२।।
तुझ्या डोळ्यांत आलेलं पाणी
आम्हाला कधी समजून
घेतली नाही।।३।।
आमचं तुझ्यावर असलेलं प्रेम
आम्हाला कधी व्यक्त करताच
आलं नाही।।४।।

- विलास भोंबे

शेर

इतनी आसानी से ना
हारूंगा ये जिन्दगी
अभी तो खेलना शुरु किया है!
अभी असली खेल बाकी है...!!

प्रल्हाद खुताडे, (एस वाय बी ए)

अहवाल विभाग

अंतरंग

१. मराठी विभाग
२. अर्थशास्त्र विभाग
३. इतिहास विभाग
४. ग्रंथालय विभाग
५. मानसशास्त्र विभाग
६. वनस्पतीशास्त्र
७. प्राणीशास्त्र विभाग
८. इंग्रजी विभाग
९. वाणिज्य विभाग
१०. गणित विभाग
११. भौतिकशास्त्र विभाग
१२. रसायनशास्त्र विभाग
१३. आयक्यूएसी
१४. अँटी रॅगिंग कमिटी
१५. परीक्षा विभाग
१६. सेवक निवास समिती
१७. ग्रिव्हन्स रेड्रेसल कमिटी
१८. प्लेसमेंट सेल
१९. माजी विद्यार्थी मंडळ
२०. शॉर्ट टर्म कोर्स कमिटी
२१. गांधी विचार संस्कार परीक्षा
२२. एस.सी./ एस.टी. सेल
२३. कमवा व शिका योजना
२४. आविष्कार कमिटी
२५. बायो–फ्लॉक प्रकल्प
२६. स्पर्धा परीक्षा मार्गदर्शन केंद्र
२७. अंतर्गत तक्रार निवारण समिती
२८. कर्मवीर विद्या प्रबोधिनी
२९. रिसर्च कमिटी
३०. सायटेक सोयामेट प्रकल्प
३१. वॉलपेपर कमिटी
३२. स्टाफ अॅकॅडमी
३३. प्रसिद्धी विभाग
३४. जिमखाना विभाग
३५. राष्ट्रीय सेवा योजना
३६. विद्यार्थी परिषद समिती
३७. खरेदी व बांधकाम समिती
३८. बोटॅनिकल गार्डन
३९. सांस्कृतिक विभाग
४०. परिसर विकास आणि सुशोभिकरण समिती
४१. सायन्स असोसिएशन

मराठी विभाग

शैक्षणिक वर्ष २०२२-२३ मध्ये मराठी विषयासाठी १८ विद्यार्थ्यांनी टी. वाय. बी.ए. वर्गात प्रवेश घेतला आहे. टी. वाय. बी. ए. या मराठी विषयाचा वर्ष २०२१-२२ चा निकाल १०० टक्के लागला आहे.कु. पाटेकर ज्योती अनंता ही विद्यार्थिनी मराठी विषयातून विभागात प्रथम आली. मराठी विभागाकडून विद्यार्थ्यांमध्ये मराठी विषयाची आवड निर्माण करण्यासाठी, त्यांच्या साहित्यविषयक अभिरुची विकसित करण्यासाठी मराठी वाङ्मय मंडळाद्वारे विविध उपक्रम राबविले जातात. या वर्षी वाचन प्रेरणा दिन , आदिवासी संस्कृतीतील लोप पावत चाललेल्या लोकगीतांची ओळख , श्रावणी कवी संमेलन , मराठी भाषा संवर्धन पंधरवडा , मराठी भाषा गौरव दिन, 'मराठी भाषेचे स्वरूप व कार्य' या विषयावर एक दिवसीय राज्यस्तरीय कार्यशाळा आदि उपक्रम राबविले. त्याच बरोबर मराठी विषयाच्या विद्यार्थ्यांना अभ्यासक्रमाच्या अनुषंगाने लघुचित्रपट, जाहिराती दाखवणे आदि उपक्रम वर्षभर राबवले जातात.

श्री आर. डी. घाटाळ
मराठी विभाग प्रमुख

अर्थशास्त्र विभाग

शैक्षणिक वर्ष २०२२-२३ मध्ये अर्थशास्त्र विषयासाठी २३ विद्यार्थ्यांनी टी.वाय.बी.ए. वर्गात प्रवेश घेतला आहे. टी.वाय.बी.ए. अर्थशास्त्र विषयाचा शैक्षणिक वर्ष २०२१-२२ चा निकाल १००% टक्के लागला आहे. अर्थशास्त्र विभागांतर्गत टी.वाय.बी.ए. वर्गासाठी कृषी विपणन व एफ.वाय.बी.ए. वर्गासाठी बँकिंग आणि फायनान्स हे दोन Short term courses चालविले जातात. अर्थशास्त्र विभागातील विद्यार्थी गुणवत्तेबरोबर महाविद्यालयातर्फे घेण्यात येणाऱ्या विविध सामाजिक उपक्रमात सहभागी होतात. अर्थशास्त्र विभागामार्फत Extension activity अंतर्गत दैनंदिन जीवनातील वित्तीय व्यवस्थापनाचे महत्व या विषयावर पवारपाडा या गावातील लोकाना प्रत्यक्ष भेट देऊन मार्गदर्शन केले जाते. अर्थशास्त्र विभागामार्फत विदयार्थी तसेच प्राध्यापक यांच्यात सहकार्य वाढीसाठी तसेच संशोधनाला प्रेरणा मिळण्यासाठी सुधागड एज्युकेशन सोसायटीचे, दादासाहेब लिमये महाविद्यालय, कळंबोली येथील अर्थशास्त्र विभागासोबत MoU करण्यात आला आहे. या MoU अंतर्गत दोन विभागात Faculty Extension चा कार्यक्रम राबविण्यात आला आहे. दरवर्षीप्रमाणे या वर्षीही अर्थशास्त्र विभागांतर्गत "Live Budget Programe-2023 या कार्यक्रमाचे थेट प्रक्षेपण करण्यात आले होते. दिनांक २० मार्च, २०२३ रोजी अर्थशास्त्र विभागांतर्गत राष्ट्रीयस्तरीय कार्यशाळेचे आयोजन महाविद्यालयातील प्राध्यापक व शिक्षकेतर कर्मचारी यांच्यासाठी "New Education Policy- 2020' राष्ट्रीयस्तरीय कार्यशाळेचे आयोजन करण्यात आले होते. या कार्यशाळेसाठी गोखले एज्युकेशन सोसायटी, एच.पी.टी. कॉलेज नाशिक, अर्थशास्त्र विभागप्रमुख डॉ. विजयकुमार वावळे व डॉ. एच. एस. गौर केंद्रीय विद्यापीठ, सागर, मध्य प्रदेश, अर्थशास्त्र विभाग प्रमुख डॉ. वीरेंद्रसिंग मात्सानिया प्रमुख मार्गदर्शक म्हणून उपस्थित होते. अर्थशास्त्र विभागातील प्राध्यापक डॉ. वाय.एच. उलवेकर यांचे शैक्षणिक वर्ष २०२२-२३ मध्ये आंतरराष्ट्रीय जर्नलमध्ये ०३ शोधनिबंध व १ मायनर रिसर्च प्रोजेक्ट आणि प्रा. एम. आर. खंबाईत यांचा ०१ शोधनिबंध व १ मायनर रिसर्च प्रोजेक्ट प्रकाशित झाले आहेत.

डॉ. वाय.एच.उलवेकर
अर्थशास्त्र विभाग प्रमुख

इतिहास विभाग

इतिहास विभागात पदवी व पदव्युत्तर अभ्यासक्रमाची सोय उपलब्ध आहे. शैक्षणिक वर्ष २०२२- २३ मध्ये इतिहास विषयासाठी टी.वाय.बी.ए. च्या वर्गात २५ विद्यार्थ्यांनी प्रवेश घेतला तसेच एम.ए. भाग एक या वर्गात ३३ विद्यार्थ्यांनी प्रवेश घेतला होता. शैक्षणिक वर्ष २०२१-२२ चा टी.वाय.बी.ए.चा निकाल १०० टक्के आहे, तर एम. ए. चा निकाल सुद्धा १०० टक्के लागला आहे. इतिहास विभागाने पर्यटन व्यवस्थापन या शॉर्टटर्म कोर्सचे आयोजन केले होते. त्या कोर्ससाठी २५ विद्यार्थ्यांनी प्रवेश घेतला होता.

शैक्षणिक वर्ष २०२२-२३ मध्ये इतिहास विभागामार्फत वेगवेगळे कार्यक्रम, उपक्रम, गट चर्चा चर्चासत्र, अभ्यास सहल, क्षेत्र भेट, एक्स्टेन्शन ॲक्टिव्हिटीचे आयोजन करण्यात आले होते. २६ जून २०२२ रोजी राजर्षी शाहू महाराज जयंतीनिमित्त ऑनलाईन प्रश्नमंजुषा घेतली.९ ऑगस्ट २०२२ रोजी क्रांतीदिनानिमित्त विद्यार्थी चर्चासत्रांचे आयोजन केले होते. 'आदिवासी दिनाचे' औचित्य साधून आदिवासी समाजातील लोप पावत चाललेल्या आदिवासी वस्तू व साधन प्रतिकृतींचे प्रदर्शन भरविण्यात आले. इतिहास विभागातील विद्यार्थ्यांच्या ज्ञानात भर पडावी म्हणून अभ्यास सहल व क्षेत्र भेट आयोजित केली होती. नाशिक येथील पांडवलेणी (त्रिरश्मी लेणी) येथे अभ्यास सहल गेली होती. अंजनेरी येथील नाणक संग्रहालयास क्षेत्र भेट दिली. तसेच बेस्ट प्रॅक्टिसअंतर्गत हुतात्मा स्मारक मोखाडा व वाशाळा लेणी येथे विद्यार्थ्यांना नेऊन मार्गदर्शन केले. इतिहास विभागामार्फत आयसीटी लेक्चर, पीपीटी लेक्चर, युट्यूब लेक्चरच्या माध्यमातून विद्यार्थ्यांना माहिती दिली.एक्सटेन्शन ॲक्टिव्हिटी अंतर्गत जिल्हा परिषद प्राथमिक शाळा मोखाडा येथील विद्यार्थ्यांना इतिहास विभागातील विद्यार्थ्यांनी मार्गदर्शन केले. इतिहास विभागाची विद्यार्थिनी दुर्गा महालेची महाराष्ट्र पोलीससाठी निवड झाली. दिपक नडगे हा विद्यार्थी गांधी विचार संस्कार परीक्षेत पालघर जिल्ह्यात प्रथम आला. 'वस्तूसंग्रहालय शास्त्र रोजगार निर्मिती' या विषयावर राज्यस्तरीय एकदिवस कार्यशाळेचे आयोजन केले होते. इतिहास

विभागामार्फत 'न्यू एज्युकेशन पॉलिसी' या विषयावर राष्ट्रीय ऑनलाईन चर्चासत्राचे आयोजन केले होते.

मुंबई विद्यापीठातर्फे घेण्यात येणाऱ्या अविष्कार स्पर्धेत इतिहास विभागाचे विद्यार्थी सहभागी झाले होते. मुंबई विद्यापीठाच्या क्रीडा स्पर्धेत मनोज हिलिम, रवींद्र राऊत, दुर्गा महाले, किशोर मौळे या विद्यार्थ्यांनी झोनल स्पर्धेत यश संपादन केले. इतिहास विभागातील प्रा. डॉ. जाधव एस.एच. यांनी दोन शोधनिबंध प्रकाशित केले. डॉ. डोंगरदिवे व्ही. एम. यांनी दोन ग्रंथ प्रकाशित व एका ग्रंथाचे संपादन केले आहे.प्रा.भोये डी.आर. यांचा एक शोधनिबंध प्रकाशित झाला. या शैक्षणिक वर्षात महाविद्यालयाचे नॅक पुनर्मूल्यांकन झाले. इतिहास विभागाच्या तयारीसाठी सर्व प्राध्यापक, विद्यार्थी व कार्यालय यांचे सहकार्य मिळाले. इतिहास विभागाला महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ. एल. डी.भोर यांचे सतत मार्गदर्शन लाभते.

डॉ. जाधव एस. एच.
इतिहास विभागप्रमुख

ग्रंथालय अहवाल

शैक्षणिक वर्ष २०२२-२३ महाविद्यालयाने ग्रंथालयामध्ये Vriddhi Software उपलब्ध करून दिले असून डाटा ट्रान्स्फर करण्याचे काम पूर्ण केले आहे. ग्रंथालया मधील पुस्तकांना नवीन बारकोड देण्यात येणार आहे. या वर्षी १४१९२९/- रुपयाची एकूण ७८३ पुस्तके खरेदी केले आहे. या मध्ये बी.सी. बुक बँक अंतर्गत ५१८ पुस्तके खरेदी केले असून त्यामध्ये अभ्यासक्रमाची पुस्तके, संदर्भ पुस्तके, बारकोड प्रिंटर खरेदी केले आहे. ग्रंथालयात २० मासिके व ७ वृत्तपत्रे उपलब्ध करून दिली आहेत. तसेच ग्रंथालाने वाचन कट्टा व पुस्तक प्रदर्शन आयोजित करण्यात आले होते. ग्रंथालयामध्ये Network Resource Centre चालू केले असून विद्यार्थ्यांसाठी ४ कॉम्पुटर उपलब्ध करून दिली आहेत.

प्रा. पी. एम. धावणे
ग्रंथपाल

मानसशास्त्र विभाग

आपल्या महाविद्यालयात मानसशास्त्र हा विषय प्रथम, द्वितीय व वाणिज्य विभाग तृतीय वर्षासाठी अभ्यासला जातो. आधुनिक युगात मानसशास्त्रचे उपयोजन दिवसेंनदिवस वाढत आहे.२०२२-२३ या शैक्षणिक वर्षात मानसशास्त्र विभागाच्या वतीने विद्यार्थ्यांमध्ये दैनंदिन जीवनातील आव्हानांना तोंड देण्यासाठी दि.०१एप्रिल २०२३ रोजी ताण व्यवस्थापण (Stress Management) या विषयावर कार्य शाळेचे आयोजन करण्यात आले. तसेच मानसशास्त्र विभागाच्या वतीने अंधश्रद्धा निर्मुलनासाठी मोखाडा तालुक्यातील विविध गावांमध्ये जाऊन पथनाट्याचे सादरीकरण करण्यात आले. त्याचप्रमाणे विद्यार्थ्यांच्या व्यक्तीमत्वात वाढ होण्याच्या दृष्टीने Personality Development हा शॉर्ट टर्म कोर्स राबवण्यात आला. या कोर्ससाठी एस.वाय.बी.ए या वर्गातील विद्यार्थी घेण्यात आले. मानसशास्त्र विभागाच्या वर्षभराच्या उपक्रमांसाठी प्राचार्य एल.डी भोर व उपप्राचार्य एस.ई सैंदनशिव यांचे मार्गदर्शन लाभले.

प्रा. पी. एल. नाडेकर
मानसशास्त्र विभाग प्रमुख

DEPARTMENT OF BOTANY

- Department has organized One Day Workshop on Exhibition of Millets of Mokhada surrounding area on 10 th March, 2023. Prof. Dr. S.G. Auti, Head, Department of Botany, Gokhale Education Society, HPT Arts and RYK Science College Nashik, Maharashtra was the resource person for this workshop.
- Department has organized Tree Adoption scheme in collaboration with Department of Zoology for that 500 Keshar ambe sapling were distributed to our college students. All the faculties of our college contributed fund was raised and utilized for buying the sapling.
- Department has organized one-day field tour for T.Y.B.Sc. Botany students on 23/02/2023 at Mokhada lake and surrounding area.
- Department has signed three MoU for Faculty Exchange Programme, Skill Development, Student Exchange Programme, Research Development Services and Related Services with MVP Samaj's Arts, Commerce Science College, Trambakeshwar. SGSP Mandal's Swami Muktanand College of Science, Yeola and Gokhale Education Society's H.P.T. Arts R. Y. K. Science College, Nashik.
- Department has organized Tree Plantation Programme in the period of 25th June 2022 to 5th August 2022 and on the occasion of Hon. Sharadrao Pawar saheb Krutandyata saptah (5th December 2022). About 150 plants were planted under this program.

Prof. S. E. Saindanshiv
Head, Department of Botany

DEPARTMENT OF ZOOLOGY

In the academic year 2022-2023 following activities were carried out by the department of Zoology.

- **Activities under Slow and advanced learner scheme**
- Student Seminars
- Home assignments
- **Activities under MoU**

1. MoU with Aroehan Foundation, Mokhada, Dist. Palghar.
   - Organization of health checkup camp for tribal adolescent girls
2. MoU with Nagarpanchayat, Mokhada
   - Expertise provided to the Nagarapanchyat, Mokhada for construction of vermibeds to carry out solid waste management of the town
3. MoU with The Energy Research Institute (TERI)
   - To inculcate entrepreneurship skills in tribals Bio Floc Project is constructed
4. MoU with Department of Zoology, A.C.S. College, Onde, Vikramgadh, Dist. Palghar
   - Student Exchange- Students of A.C.S. College, Onde, Vikramgadh attended the International Conference organized by Department of Zoology, A.S.C. College, Mokhada

- **Extension activities**
- Organization of health checkup camp for the tribal adolescent girls of Maharshi Vitthal Ramji Shinde Aashramshala, Mokhada at the A.S.C. College, Mokhada.
- Organization of awareness program on Biodiversity and its conservation, through poster exhibition at Z.P. School, Nashera, Tal. Mokhada, Dist. Palghar
- A guest lecture by Dr. A. L. Shaikh for Students of N.S.S. of the college on occasion of AIDS day.
- **Extracurricular activities**
- Celebration of World Wild Life Week
- Organization of photographic exhibition entitled Biodiversity of Mokhada through Camera of Students
- Exhibition of departmental wallpaper entitled Zoo-News on occasion of Republic Day 2023.
- **Short term courses**
- A short-term course under NSQF Vermicomposting. Vermicomposting Unit as a part of short-term course students of T.Y.B.Sc. Maintain the vermicompost unit. Total 600 kg vermicompost was produced through which amount of Rs. 6720 was generated. Further produced vermicompost is used in the botanical garden of the college.
- A short-term course on basic Sericulture
- **International Conference**

Organization of an International Conference on advancements in Biological Research Methods and DNA Sequencing, Total 59 papers presented, Speakers for the conference Dr. Alagappan Kumarappan, Senior Application Scientist, Neoscience, Life Science and Genomics Division, Dubai, UAE and Dr. Rahul Jamdade Senior Research Specialist, Biotechnology Laboratory, Environment and Protected areas authority, Sharjah, UAE

- **Training Program**
- Organization of training program on Glass aquarium Construction
- **Appreciations from the Government body.**
- Range Forest Office, Mokhada, Government of Maharashtra has recognized the department of zoology and extended words of appreciation for organization of photographic exhibition of biodiversity of Mokhada through camera of students.
- Range Forest Office, Mokhada, Government of Maharashtra has donated 100 Cashew Seedlings to the department of Zoology.
- **Best Practice**
- Organization of training programs for students and tribal people on fish rearing techniques through biofloc project
- Preparation and provision of feeder and water pots for the birds in the college campus.

Dr. S.K. Pawar
Head, Department of Zoology

DEPARTMENT OF ENGLISH

Department of English carried out various activities in the academic year 2022-2023. The department is conducted short term course on Communication skills in English. There are 60 students from FYBA I class is participated for the course. Department of English has a digital English language lab. There are 10 computers in the English language lab. The students enhance their knowledge of English through language lab.

1. Department of English organized 5 days Soft Skill training program on the occasion 82th birthday of Hon. Sharad Ravaji Pawar Saheb on 10th December 2022.
2. Department of English had organized one day Workshop on Language lab: Importance and opportunities. For this workshop invited a resource person Dr. Balasaheb Bawake sir (C. D. Jain college of Commerce, Shrirampur Dist Ahmednagar) on 13th February 2023.
3. FYBA students Tushar Maskar and Avinash korda participated in Avishkar Convention which was organized by Univesity of Mumbai at Sonopant Dandekar College Palghar
4. Department conducted seminar, regular lecture, assignment and exam etc. throughout the year. The students presented their topic on communication skills.

Mr. T. M. Paradke
Head, Department of English

DEPARTMENT OF COMMERCE

Department of commerce provides commerce education in students of tribal area. Department of Commerce has organized the various activities in the academic year 2022-23.

The Department Commerce organized Inauguration Function of Commerce Association on 21st November, 2022 under commerce association. Prof. Mr. B. G. Shid (NMMG College, Khodala) was chief guest of inaugural function of Commerce Association. Prof. B.G. Shid delivered the lecture on the topic of E-commerce & rural marketing . Prin. Dr. L.D. Bhor, Prof. S.G. Mengal, Prof. Damse S. K. college staff and students were participated in this programme.

The Department Commerce organized guest lecture on Consumer Protection on 5th December, 2022 under commerce association. Prof. Mr. B. G. Shid (NMMG College, Khodala) was chief guest of this guest lecture. Prof. B.G. Shid guided consumer protection & rights.

The Department Commerce organized one day state level workshop on entrepreneurship Development on 25th February 2023 under commerce association. Principal Dr. Rupendra Gaikwad (Loknete Ramsheth Thakur College Commerce & Science Kharghar) was chief guest of inaugural function of workshop. Prin. Dr. Rupendra Gaikwad guided to students, about the entrepreneurship and development. Principal Dr. L. D. Bhor was the chair person of workshop also guided to students. Prof. Mrs. Maheshwari Zirpe, Mrs. Reet Thule, Mr. Nitin Vaskar & Anant Sawant (Kharghar College College) was resource person of the workshop they guided to students on rural entrepreneurship. 118 beneficiaries were participated in this workshop.

The Department of Commerce organized the wall paper presentation on 26th January 2022. The students presented the wallpaper on the subject of E-commerce, Career after B. Com., 4 Ps of Marketing, Road Safety and Benefits of E-Commerce business for retailers and customers for 2020.

The Department of Commerce organized trade Fare on 9th February 2022. Chief guest Mr. K. N. Jagdale, has guided to students. Principal Dr. L. D. Bhor has also guided to participants. Total 09 Stall were arranged by students. Students have sold the various items on stalls such as Panipuri, Poha, Nagali bhakrai, Cutlery & Cosmetic, Puranpoli,grain, Chines, Bhel, Sweets, fruit etc. All students and staff were participated in trade fare.

Mr. S. G. Mengal
Head, Dept. of Commerce

DEPARTMENT OF MATHEMATICS

The Department of Mathematics was established in the academic year 2013 in Arts, Science and Commerce College, Mokhada Dist. Palghar. The department runs three years Undergraduate programme. The Department of Mathematics take initiative in making students more enthusiastic about subject. Faculty member guides students tell them the importance and opportunities in Mathematics continuously through lectures. also various activities are organized by the department to inculcate Mathematical view culture in students.

Under the Mou, Faculty exchange program (Expert lecture) was organized by the department for all first, second & third year Mathematics students on the topic Matrix of Linear Transformation which was delivered by Mr. Vaibhav Jagzap of MPASC College, Panvel on 25/02/2023.

Workshops/ Seminars: One Day regional workshop/webinar was arranged by the department for all students faculty members on the topic Personality Development Communication Skills on 15/07/2022. The Resource person for this programme was Mr. P. Y. Kambale from MPASC College, Panvel.

Workshops/ Seminars: One Day regional workshop (expert lecture)was arranged by the department for all students faculty members on the occasion of Birth anniversary of great Indian Mathematician "Srinivasa Ramanujan' on 22/12/2022. The Resource person for this programme was Mr. V. A. Dhande from ASC College, Jawhar.

Math-Quiz competition was organized for students on the occasion of Birth anniversary of great Indian Mathematician "Srinivasa Ramanujan' on 22/12/2022

T.Y.B.Sc. Students had participated in District level "Avishkar Research Convention' held by University of Mumbai with the topic of proposal "application of Dijkstra's algorithm'.

Activities under Slow and advanced Learner Scheme: Home Assignment, surprize test.

To improve student's knowledge, get motivation inspire to do well in the field of Maths and onstage performance daring, the department organized Student's Seminar on the topic "Mathematicians & their contribution in the field of Mathematics' which is Best Practice of the department.

Short term course : Short term course under NSQF, Certificate course in Solar Photovoltaic System.

Short term course: Short term course, Certificate course in applied Mathematics & Statistical techniques.

Bridge Courses was run by department for each semester as per the guidelines of Joint Director of Higher Education,Kokan region Panvel, Govt. of Maharashtra.

Participation of F.Y. T.Y.B.Sc. (Math) students in Wallpaper Exhibition organized by the college on the occasion of Republic Day, 26th January 2023. Students actively take part in Student's Seminar. Department organizes Video Lectures, ICT lectures for Students.

Mr. P. K. Patil

Head, Dept. of Mathematics

DEPARTMENT OF PHYSICS

Department of Physics offers B. Sc. Degree course in Physics as major subject. The academic year 2022-2023 witnessed various activities.

- Students Admission for Physics during academic year 2022-2023
- **F. Y. B.Sc. 52**
- **S. Y. B.Sc. 09**
- **T.Y. B. Sc. 09**
- T.Y.B.Sc. 17 students participated in UGC NSQF sanctioned certificate course Electrical appliances Maintenance and Repair conducted by department.
- We organized one Short term course of C Programming for S.Y.B.Sc. Students.
- We organized one day workshop on applications of Nuclear Physics and career opportunities on

10thMarch 2023 Prof. S. A. Funde worked as convenor.

- 28 students of department of physics participated in wallpaper exhibition issue Physics Walla on the occasion of 26th January 2023.
- Department organized field visit to Rural Hospital, Mokhada on 27th March 2023.
- Student- Parent- Teacher meeting was organized for T.Y.B.Sc. Students. Attendance and performance of every student was discussed in the meeting.
- The Seminar was organized for B.Sc. students. All students presented their selected topics using power point presentation.
- Department has conducted remedial coaching for reserved and open category students throughout academic year.
- One students of T. Y. B. Sc. Was participated to District level AVISHKAR.
- The department organized educational video show on 9th September 2023
- Question bank of all papers were circulated to the student to improve their performance.
- The department organized educational video show Great Indian Scientist and their Inventions on 28th February 2023 on the occasion of National Science Day.
- The department organized one day state level Workshop on Energy Conservation and Solar thermal energy on 17th May 2023 on the occasion of G 20 EWTG meet.

Mr. S. A. Funde
Head Dept. Physics

DEPARTMENT OF CHEMISTRY

Department of Chemistry offers B.Sc. Degree course in Chemistry as major subject. Following activities were conducted during academic year 2022-2023.

- Students Admission for T.Y.B.Sc. Chemistry during academic year 2022-2023, T.Y. B. Sc. 09
- 09 students of T.Y.B.Sc. Chemistry participated in short term course entitled **"Instrumental Methods in Chemical Analysis"**
- The result of TYBSC Chemistry 2021-22 is **100%**
- Department of Chemistry organized short term courses named **"Preparation of Household Products" and "Introduction of the Periodic Table"** for F.Y.B.Sc. students.
- Department of Chemistry and Library in association with IQAC organized guest lecture under the scheme of BC Book bank, University of Mumbai, Mumbai on **"Gas Chromatography and its Applications"** for the students of UG on 21st December 2022, Prof. M. K. Jopale from ACS College Trambakeshwar was the resource person.
- Department of Chemistry organized wallpaper exhibition named **"Chemy Season"** on the occasion of 26th January 2023 in which nine students of the department have participated.
- Ritesh Bhaskar Warghade and Vrushabh Nivrutti Wagh from S. Y. B. Sc. participated in "Avishkar Research Competition with proposal entitled **"Efficient Synthesis of**

Sr. No.	Name of Faculty	Title of Project	Amount Sanctioned
1.	Dr. Gade V. B.	NiO Nanoparticles: An Efficient Catalyst for the Multicomponent One Pot Synthesis of Benzopyran Derivatives.	12,000/-
2.	Mr. Kawale R. A.	Synthesis and Biological Evaluation of Novel Aurone containing 1,2,3-Triazoles.	12,000/-
3.	Mr. Vhande S. R.	Synthesis of Imines and Their Heterocycles derived from Substituted 2-Aminopyridine.	12,000/-
4.	Mr. Gavande A. J.	Mixed Metal Oxides as a Green Catalyst for the Synthesis of *N*-Heterocycles.	12,000/-

Tetrahydrobenzo [b] Pyran Derivatives Catalyzed by Cobalt Oxide Nanoparticles”

- Dr. V. B. Gade published three research articles in international journals.
- Department of Chemistry organized webinar on **“Effect of Addiction and Remedies to Overcome it”** on the occasion of 82th birthday of Hon’ble Sharadchandraji Pawar Saheb on 9th December 2022 in which 43 students and teachers have participated.

Institutional minor research projects were sanctioned and completed for the following faculties.

Dr. D. R. Nagargoje
Head, Department of Chemistry

IQAC

- College has completed NAAC 2nd Cycle accreditation on 26th and 27th April 2023 and received A+ Grade with CGPA 3.43.
- IQAC of college, organized One Day Workshop on NAAC: IIQA SSR Suggestions on 22nd September, 2022. Dr. Nilesh V. Pawar, IQAC coordinator, The new College Kolhapur, Maharashtra was the resource person for this workshop. Dr. Pawar delivered talk on NAAC awareness in morning session and afternoon session he had discussed on new guidelines of IIQA and SSR. Total 25 teacher participants were attended this workshop.
- IQAC of college, organized One Day Workshop on NAAC : DVV Suggestions on 13th February, 2023. Dr. Balasaheb B. Bawake, NAAC coordinator, C. D. Jain College of Commerce, Shrirampur, Dist. Ahmednagar, Maharashtra was the resource person for this workshop. Dr. Bawake delivered talk on DVV and suggestion on SSS. Total 24 teacher participants were attended this workshop.
- College has organized international conference, seminars, workshops and webinars in collaboration with IQAC during academic year.
- College has total 37 functional MoU with other institutions/ colleges/ NGO's during academic year.
- Participated in NIRFA 202-23 during academic year.
- Academic and administrative audit: AAA of last three academic years has been completed as per the guidelines of parent institute on 13th August 2022.
- Successfully uploaded the data of All India Survey on Higher Education (AISHE 2021-2022).

Dr. A. N. Chandore
IQAC Co-ordinator

Anti-ragging committee

The college has a well-established anti-ragging committee which runs under Chairmanship of Principal of the college. The committee made fully aware of the rights of students to them for curbing the menace of ragging. The posters regarding the same have been installed in office, library and outside of auditorium. The committee met twice in the academic year to complete the proceeding of the committee. During the last academic year, no complain regarding harassment or ragging have come to fore. All the members actively participate in the activities and working of the committee.

Dr. D. R. Nagargoje
Chairman

परीक्षा विभाग

महाविद्यालयातील परीक्षा विभागाच्या वार्षिक अहवाल सादर करताना या विभागाचा चेअरमन म्हणून मला विशेष आनंद होत आहे.कारण महाविद्यालयाचा निकाल विद्यापीठाच्या निकालापेक्षा नेहमीच उत्कृष्ट लागत असतो. यावर्षीही महाविद्यालयाचा निकाल

उत्कृष्ट लागला आहे. विद्यापीठाच्या मार्गदर्शक सूचनानुसार महाविद्यालयातील सर्व वर्गांच्या प्रथम वर्ष ते तृतीय वर्ष कला, विज्ञान व वाणिज्य वर्गासाठी व पदव्युत्तर वर्ग एम. ए. इतिहास यांच्या सत्र पद्धतीने रेगुलर व एटीकेटी परीक्षा घेण्यात आल्या. तसेच गृहपाठ, प्रकल्प अहवाल, प्रात्यक्षिक परीक्षा, तोंडी परीक्षा घेण्यात आल्या. परीक्षेची संबंधित इतरही उपक्रम घेण्यात आले. सत्राच्या शेवटी सत्र समाप्ती परीक्षा घेण्यात आल्या. शैक्षणिक वर्ष २०२१- २२ चा टी. वाय.बी. ए. ८६%, टी.वाय.बी.कॉम. ९२%, टी.वाय.बी. एस.सी. ९८ टक्के निकाल लागला. तर एम. ए. इतिहास विषयाचा निकाल १०० टक्के लागला.

भारताचे पंतप्रधान आदरणीय नरेंद्र मोदी साहेबांचे 'परीक्षा पे चर्चा' कार्यक्रम विद्यार्थ्यांना ऑनलाइन दाखविण्यात आला. सन २०२२ - २३ या वर्षात परीक्षेचे काम यशस्वीपणे पूर्ण करण्यासाठी मा. प्राचार्य डॉ. एल.डी. भोर, उपप्राचार्य प्रा.एस. इ.सैंदनशिव डॉ. डी.आर. नागरगोजे यांचे मोलाचे मार्गदर्शन लाभले. परीक्षा समितीचे सदस्य प्रा.आर. ए.कवळे, प्रा.पि.के. पाटील, प्रा.एस. ए.फुंदे तसेच कार्यालयीन सेवक श्री. दीपक आहेर, मनीषा निंबारा आणि महाविद्यालयातील सर्व प्राध्यापक व शिक्षकेतर सेवकांचे सहकार्य लाभले. त्याबद्दल सर्वांना धन्यवाद!

डॉ. एस. एच.जाधव
चेअरमन

सेवक निवास समिती

महाविद्यालयाच्या परिसरात सेवक निवास व प्राचार्य निवासाची सोय उपलब्ध आहे. त्यामध्ये ८ सेवक निवास व एक प्राचार्यांचा बंगला आहे. त्या निवासाची परिसर स्वच्छता व पाण्याची व्यवस्था करण्यासाठी प्राचार्यांचे मार्गदर्शन व समितीतील सदस्यांचे सहकार्य लाभले. यावर्षी सेवक निवासाला रंग देण्यात आला. तसेच जुनी लाईटफिटिंग नादुरुस्त झाले होते.ती बदलून नव्याने वायरिंग करण्यात आले. सेवक निवासाला जाळीचे कंपाऊंड करून प्रवेशाच्या ठिकाणी गेट बसविण्यात आले.सेवक निवासातील सर्व स्लॅबच्यावर नव्याने घोटाई करण्यात आली. या सर्व व्यवस्थेसाठी महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ. एल.डी. भोर साहेब सतत मार्गदर्शन करत असतात.

डॉ. एस. एच. जाधव
चेअरमन

grievance redressal committee

The committee aims at addressing the issues of students while learning. All kinds of students have been addressed by the committee and strive to find a probable solution over it. Committee conducts several periodic meetings for the same. The grievances if any, were sort out at institutional level itself under the guidance of Principal.

Dr. D. R. Nagargoje
Chairman

Placement Cell

In the academic year 2021-2022 total 159 students has been graduated from the college. Out of these 159 students 51students have been progressed to higher education while 97students have secured their jobs in various sectors. From which 3 Students are placed in Tata Consultancy Service (TCS) and Many of the students are placed in Datamatics IT company in Nashik.

Mr. S. A. Funde
Chairman

माजी विद्यार्थी मंडळ

सन २०२२-२३ या शैक्षणिक वर्षात माजी विद्यार्थी मेळाव्याचे आयोजन करण्यात आले होते. या वर्षी माजी विद्यार्थी मंडळ निधीतून महाविद्यालयामध्ये विविध प्रकारचे कामे करण्यात आली असून त्यामध्ये बोअरवेल पाईप खरेदी, जमीन सपाटीकरण, सिमेंट खरेदी, ट्री गार्ड खरेदी, झाडांची रोपे खरेदी, झाडांना कट्टे व पार बांधणे, मिस्तरीची मजुरी, बोअरवेल मोटर व इतर साहित्य असे विविध प्रकारची कामे करण्यात आली आहे.

प्रा. पी. एम. धावणे
चेअरमन

SHORT-TERM/ COC/ SKILL BASED/ CERTIFICATE COURSE COMMITTEE

The college take initiative in enhancing student's knowledge by introducing short term/ COC/ Skill based/ Certificate course which are run by all departments in association with Karmveer Vidya Prabodhini. The following are departments with respective courses and number of beneficiaries:

Sr. No.	Department	Course Name	No. of students admitted tocourse
1	Physics	Electrical appliances, Maintenance and repair(NSQF)	17
3	Chemistry	Instrumental Method in Chemical Analysis	23
4	Chemistry	Introduction of Periodic Table	26
5	Chemistry	Preparation of Household Products	24
6	Botany	Fruit and vegetable processing	17
7	Botany	Biodiversity & Conservation	24
8	Zoology	Basics of Sericulture	21
9	Zoology	Vemicomposting (NSQF)	17
10	Mathematics	Solar Photovoltaic System (NSQF)	17
11	Mathematics	Applied athematics Statistical Techniques	18
12	Commerce	Insurance	33
13	Commerce	Business accounting	80
14	Commerce	E-Banking	37
15	Marathi	Mudrit Shodhan	18
16	Economics	Agricultural Marketing	25
17	Economics	Financial management	60
18	History	Tourism Management	23
19	History	Tribal Handicrafts	27
20	English	Communication skills in English	60
21	Psychology	Personality Development	26
22	History (MA-I)	Vruttapatratil Aitihasik Nondincha Vikas	29
24	History (M-II)	Granthalay Vyavasthapan	23
Total			**645**

During this academic year, one new certificate course is introduced by department of Mathematics. Students were assessed to check the knowledge they obtained during the course. Most of students have shown good gesture while attending their courses and have successfully completed this course.

Mr. P. K. Patil
Chairman

गांधी विचार संस्कार परीक्षा

गांधी रिसर्च फौंडेशन जळगाव व रयत शिक्षण संस्था सातारा यांच्या वतीने सन २०२२-२३ या शैक्षणिक वर्षामध्ये आपल्या महाविद्यालया मध्ये गांधी विचार संस्कार परीक्षेचे आयोजन करण्यात आले होते. या परीक्षेमध्ये एकूण ८० विद्यार्थ्यानी परीक्षेस सहभाग नोंदविला यामध्ये ३३ मुले व ४७ मुली आहेत.

प्रा. पी.एम. धावणे
चेअरमन

एस. सी./ एस. टी. सेल

महाविद्यालयात एससी/एसटी प्रवर्गातील मुलांसाठी एससी एसटी सेल कार्यरत आहे. त्या माध्यमातून एससी/ एसटी प्रवर्गातील मार्गदर्शन केले.त्यांना येणाऱ्या समस्या सोडवण्यासाठी महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ .एल. डी. भोर साहेब यांच्या मार्गदर्शनाखाली एससी. एसटी, सेल या समितीतील सदस्यांनी मदत केली. प्राचार्य साहेबांच्या मार्गदर्शनाखाली बैठक झाली. त्यानुसार विद्यार्थ्यांचा प्रवेश, शिष्यवृत्ती, जातवैधता प्रमाणपत्र व उत्पन्नाचा दाखला यासारख्या आवश्यक बाबींवर विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन करण्यात आले. विद्यार्थ्यांमधून चंद्रकांत कोरडा, नरेश भुसारा, चंद्रकांत गावीत, विश्वनाथ गावीत या विद्यार्थ्यांची निवड केली. विद्यार्थ्यांना करिअरविषयी मार्गदर्शन केले. शिष्यवृत्तीसंबंधी येणाऱ्या अडचणी सोडवून विद्यार्थ्यांना मदत केली. या समितीतील सदस्य प्रा.एम. आर. खंबाईत, प्रा. एस. के. डामसे यांचे सहकार्य मिळाले. तसेच कार्यालयीन सेवकांनीही त्यासाठी सहकार्य केले त्याबद्दल सर्वांना धन्यवाद.

डॉ. एस. एच जाधव

चेअरमन

कमवा व शिका अहवाल

सन २०२२-२३ या शैक्षणिक वर्षामध्ये आपल्या महाविद्यालयातून कमवा व शिका योजने अंतर्गत एकूण ३० विद्यार्थ्यांचे अर्ज आलेले होते, या सर्व विद्यार्थ्यांनां मुलाखतीसाठी बोलावले होते. त्यापैकी १९ विद्यार्थी प्रत्यक्ष मुलाखतीसाठी हजर राहीले, या विद्यार्थ्यांमधून एकूण १४ विद्यार्थांची निवड करण्यात आली. यामध्ये विद्यार्थ्यांनी महाविद्यालयातील विविध प्रकारचे कामात सहभाग घेतला.

प्रा. पी.एम. धावणे

चेअरमन

AVISHKAR RESEARCH COMMITTEE

- For the year 2022-2023 the college has participated in the 17th Avishkar Research Convention of University of Mumbai, Mumbai. For this convention 9 research projects from various categories are submitted for the competition. Out of these 9 projects, one project entitled "Mokhada talukyatil mahila shetmajuranchya Samasyancha abhyas" was selected for presentation in final round.

Dr. S.K. Pawar

Chairman

BIO FLOC PROJECT

- College has started an ambitious project entitled “Biofloc Technology in Palghar to Provide Livelihood Opportunities for the Tribal Community” in collaboration with The Energy Research Institute (TERI), Belapur, Mumbai.
- The project was inaugurated by the auspicious hands of Hon. Ramsheth Thakur Saheb and Hon. Bhagirath kaka Shinde Saheb. To develop entrepreneurship skills among tribal people the training programs on fish rearing techniques were organized on regular basis. For the first training program expert in this field, Mr. Sagar Raut, Director, Maharashtra Biofloc Farming, Nashik was invited. Total 5 training program were organized to provide hands on training to the tribal people and students of the college. Total 108 trainee, including students and tribal people from Mokhada got benefitted through these training programs.

Dr. A. L. Shaikh

Co-ordinator

COMPETITIVE EXAMINATION CENTRE

- In the Academic year 2022-23 Competitive Examination & IBPS Guidance Centre in association with career guidance and placement cell organized following guest lectures and workshops for degree students to develop their skills in achieving their career goals during the academic year. Total 79 students were registered for competitive Examination and IBPS centre in academic year 2022-23.
- Under the MoU between Shivaji College

satara and Dhananjay Gadgil Commerce College Satara, daily online lecture series organized for 120 days and total 79 students were registered for this lecture series.

- On 19/10/2022 Inauguration of competitive Examination and session on Introduction and general aptitude and reasoning was delivered by Mrs Kiran Subhash Dhakane (Business Consultant) Nashik.
- On 06/12/2022 competitive exams centre organised a guest lecture on Competitive Examination and Youth challenges by DY.SP. Sanjay Kumar Bhrame and CEO Mr. Abhijit kadam total 92 students were participated.
- On 22/12/2022 Competitive exam centre in collaboration with Asamant Seva Sanstha, Palghar district organized one day workshop on Competitive Examination and opportunities by Mrs Nisha Sarva, Mr. Rajendra Ingale, Prashant Kambale and total 106 students were participated in this workshop.
- Above all activities were conducted satisfactorily by competitive exams centre under the guidance of college principal in academic year 2022-23.

Mr. S. R. Vhande

Co- Ordinator

INTERNAL COMPLAINT COMMITTEE

- Internal complaint committee works under the guidance of Hon. Principal of the college, Dr. L.D. Bhor. In the academic year 2022-2023, a Workshop on Laws on Women's Self Defense was organized for the girl students of the college. Speaker for this lecture was Mr. Vikas Dargude, Police Sub Inspector, Mokhada Police Station, Mokhada.

Dr. S. K. Pawar

Chairman

KARMVEER VIDYA PRABODHINI

- In the academic year 2022-23 karmveer Vidya Prabodhini in association with career guidance and placement cell organized following guest lectures and workshops for degree students to develop their skills in achieving their career goals during the academic year. Total 26 students were registered for karmveer Vidya Prabodhini in academic year 2022-23.
- Under the MoU between Shivaji College satara and Dhananjay Gadgil Commerce College Satara, daily online lecture series organized for 120 days and total 26 students were registered for this lecture series.
- In 19/10/2022 guest lecture was organized by Karmveer Vidya Prabodhini department on Introduction and general aptitude and reasoning was delivered by Mrs Kiran Subhash Dhakane (Business Consultant) Nashik.
- On 06/12/2022 karmveer Vidya Prabodhini organised a guest lecture on Competitive Examination and Youth challenges by Mr. Sanjay kumar Bhrame Police Sub-inspector Mokhada Police station and Mr. Abhijit Kadam CEO Nagar Panchayat office Mokhada Dist. Palghar. Total 92 students were participated.
- On 22/12/2022 Karmveer Vidya Prabodhini department in collaboration with Asamant Seva Sanstha, Palghar district organized one day workshop on Competitive Examination and opportunities by Mrs Nisha Sarva, Mr. Rajendra Ingale, Prashant Kambale and total 106 students were participated in this workshop.
- All above activities were conducted satisfactorily by Karmveer Vidya Prabodhini department under the guidance of college principal in academic year 2022-23.

Mr. S.R. Vhande

Co- Ordinator

RESEARCH COMMITTEE

Following activities were carried out by research committee during academic year 2022-2023.

- College has established Research and Development Cell comprising various committees as per guidelines of UGC.
- Institutional Minor Research Projects were given to 18 faculty members worth INR 1,93000/- and are successfully completed.
- Total eleven Pre-Research Proposals from science faculty were sent to Department of Student Development, University of Mumbai under the scheme Assistance for S & T applications through University system out of that one proposal of Dr. A. N. Chandore from Department of Botany entitled "Ex situ conservation of Syzygiumstocksii (Duthie) Gamble an Endangered Tree Species of Konkan" worth INR 5,00,000/- was sanctioned by the university.
- Research Committee in association with IQAC Conducted a workshop on National Education Policy (NEP-2020) Guidelines for teachers on 22nd September 2022. Dr. Nilesh Pawar from The New College, Kolhapur was the resource person.
- Our college faculty Dr. A. L. Shaikh published one design patent, Dr. V. B. Gade published two process patents out of which one patent is granted and Mr. R. A. Kawale also published one process patent.
- Dr. V. M. Dongardive from department of History have written and published two books.
- Conducted 23rd International Interdisciplinary Conference on 17th Dec. 2022 on "The Contribution and achievements of Men in Various Spheres at National and International Levels" in association with BRICS World of Traditions, Moscow, Russia. Total 31 teachers have contributed articles for the conference.
- Five research papers have been published in UGC care journals in current academic year.

Dr. V. B. Gade

Chairman

SCITECH SOYMATE PROJECT

Palghar district has witnessed serious malnutrition problem in children since many years. Mokhada is one of the tribal and remote places, tribal communities have very low earning source. So, they cannot afford essential food and ultimately due to lack of meal it affects on the innutrition especially in their children which leads to low immunity and often to death. To overcome this difficult situation, college has under taken malnutrition. The objectives of the project are to eradicate the malnutrition, to build immunity among tribal children and to improve the mental ability of tribal children.

There are 10 Z. P. Schools under this project in which soya milk is regularly distributed. Height, weight and general health of the students is also regularly observed by two assistant professors along with 10 students. after one year there are remarkable changes in the height and weight of the student. The immunity power of the students has also improved. Up to now 568 students have drunk the milk and out of which 392 students have proper growth in height and 265 students have proper growth in weight.

Mr. A. J. Gavande

Chairman

WALLPAPER COMMITTEE

- To inculcate writing culture among students

and to give exposure to the creativity of the students and further to give impetus to students for reading each year exhibition of wallpaper is organized by wallpaper committee of the college. All the departments of the college have respective departmental wallpapers. Students were notified to submit the articles, drawings, photographs etc. All the material submitted is segregated on the basis of subjects and displayed in respective sections allotted to the departments.

- Exhibition of these wallpapers were inaugurated by Hon. Prin. Dr. L. D. Bhor on 26th January, 2023.

Dr. S.K. Pawar

Chairman

STAFF ACADEMY

- To share the knowledge of expert teachers of corresponding subject among all staff members Staff academy of the college organized following lectures in the current academic year 2022-23.

Sr. No.	Name of the Teacher	Topic	Participant	Date
●	Mr. A. B. Devalekar	Investment and Insurance Planning	22	13/07/2022
●	Dr. A. N. Chandore	API-PBAS	21	05/08/2022
●	Dr. V. B. Gade	Basic Firefighting Concepts and Laboratory Safety	19	16/09/2022
●	Prof. S. G. Mengal	Insurance Policy	24	30/09/2022
●	Dr. Dongardive V. M.	DadabhaiNavroji's economic contribution in the preindependence era	18	25/11/2022
●	Prof. R. A. Kawale	Chemicals used in daily life	25	02/12/2022
●	Mr. SnehaKadam	Designing of the college website	26	09/12/2022
●	Prof. S. A. Funde	Use of ICT tools in teaching and learning	25	16/12/2022

Mr. R. A. Kawale, Chairman

प्रसिद्धी विभाग

महाविद्यालयात घडणाऱ्या महत्त्वपूर्ण कार्यक्रमाचे वार्तांकन वृत्तपत्रांपर्यंत देण्यासाठी महाविद्यालयात प्रसिद्धी विभाग कार्यरत आहे. या विभागामार्फत वर्षभरातील महत्त्वाच्या घटनांची वार्तांकने दै. पुढारी, दै. लोकमत, दै. पुण्यनगरी, दै. रयतेचा कैवारी, दै. मुंबई वार्ताहर, दै. रिपब्लिक, दै. प्रभात समाचार यांच्यापर्यंत देण्यात आली. व ती त्या वृत्तपत्राचे स्थानिक पत्रकार यांनी प्रकाशित केली. त्यामध्ये इतिहास मंडळ, वाणिज्य मंडळ, विज्ञान मंडळ, मराठी वाङ्मय मंडळ, शिक्षक दिन, विविध जयंत्या, योग शिबीर, वार्षिक परोतोषिक वितरण समारंभ, सांस्कृतिक विभागाच्या विविध स्पर्धा ,जिमखाना विभागाच्या विविध स्पर्धा, विद्यापीठीय पातळीवरील उल्लेखनीय यश, कोविड –१९ लसीकरण अभियान, उद्योजकता विकास कार्यशाळा , संविधान दिन, डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर महापरिनिर्वाण दिन, वारली पेंटिंग प्रशिक्षण कार्यशाळा, मत्स्यपालन व्यवसाय प्रशिक्षण, वाचन प्रेरणा दिन, मराठी पंधरवडा, नवीन इमारतीचे उद्घाटन आणि नामकरण सोहळा, सोयादुध प्रकल्पाची पाहणी, नॅक भेट आदि घटनांच्या बातम्या विविध वृत्तपत्रातून प्रकाशित झाल्या. वर्षभर या कमिटीचे काम नेटकेपणाने पार पडण्यासाठी दै. पुढारीचे पत्रकार श्री. हनीफ शेख, दै. लोकमतचे पत्रकार श्री. रवींद्र साळवे, दै. पुण्यनगरीचे व प्रहारचे पत्रकार

श्री. वामन दिघा, दै. रयतेचा कैवारीचे पत्रकार श्री. मनोज कामडी, दै. मुंबई वार्ताहर श्री. मनोज कामडी, दै. रिपब्लिचे श्रीमती. माधुरी आहेर, दै. प्रभात समाचार पत्रकार श्री. जितेंद्र मोरघा दै. सकाळ पत्रकार श्री. भगवान खैरनार, खोडाळा दै. लोकमत पत्रकार श्री. तुकाराम रोकडे यांचे मोलाचे सहकार्य लाभले.

प्रा. आर. डी घाटळ, चेअरमन

- जिमखाना विभाग -

१) आॅगष्ट क्रांति दिनानिमित्त तहसील कार्यालय मोखाडा, जि. पालघर येथे आयोजित मॅरेथॉन स्पर्धा आणि वृक्षरोपण मोहिमेमध्ये दिनांक– १३/८/२०२२ रोजी जिमखाना विभागामार्फत सहभाग.

२) रयत शिक्षण संस्थेचे अध्यक्ष आदरणीय खासदार श्री. शरदचंद्रजी पवार साहेब यांच्या १२ डिसेंबर वाढदिवसा निमित्त दिनांक ६,७,, ८ आणि ९ डिसेंबर २०२२ रोजी जिमखाना विभांगामार्फत क्रीडा स्पर्धांचे आयोजन करण्यात आले.

३) दिनांक ०६ डिसेंबर २०२२ रोजी बुद्धिबळ आणि कॉरम या वैयक्तिक खेळ क्रीडा स्पर्धांचे आयोजन करण्यात आले व विद्यार्थ्यांचा उत्स्फूर्त प्रतिसाद मिळाला.

४) दिनांक ०७ डिसेंबर २०२२ रोजी धावण्याच्या स्पर्धा (अथेलेटीक्स्) अनुक्रमे, १०० मीटर, २०० मीटर, ४०० मीटर आणि १००० मीटर अशा स्वतंत्र स्पर्धा चे मुले आणि मुलींकरिता आयोजन करण्यात आले. त्यामध्ये विद्यार्थ्यांचा उत्स्फूर्त सहभाग नोंदविण्यात आला.

५) दिनांक ८ डिसेंबर २०२२ रोजी कबड्डी या पुरूष व महिला गटाच्या सांघिक खेळांचे आयोजिन करण्यात आले.

६) दिनांक १० डिसेंबर २०२२ रोजी खो–खो, आणि व्हॉलीबॉल या सांघिक खेळांचे आयोजन करण्यात आले. विद्यार्थ्यांचा उत्तम प्रतिसाद मिळाला.

७) मुंबई विद्यापीठ मुंबई अंतर्गत, दिनांक १३, १४ आणि १५, नोव्हेंबर २०२२ रोजी मरीन लाइन स्पोर्ट पव्हेलीयन, चर्चगेट, एस. एन. डी. टि. मार्ग चर्चगेट येथील मॅरेथॉन स्पर्धांमध्ये जिमखाना विभागाच्या वतीने विद्यार्थ्यांनी उत्स्फूर्त सहभाग नोंदविला.

८) त्यामध्ये अनुक्रमे, १०० मीटर मुलांच्या धावण्याच्या स्पर्धा मध्ये किशोर मौळे यांचा क्र.४, २०० मीटर पुरुष धावण्याच्या गट मध्ये श्री. धीरज मासी– क्र. ५, १०,००० मीटर अंतर्गत पुरुष गट– श्री. मनोज हिलीम यांचा क्र.–४, आणि ४०० मीटर पुरुष गत धावण्याच्या स्पर्धा मध्ये– रवींद्र राऊत यांचा क्र.–३,आणि १०० मीटर महिला गट अंतर्गत कु. दुर्गा रघुनाथ महाले यांचा अनुक्रमे ४ था क्रमांक प्राप्त झाला.

९) रयत शिक्षण संस्थेचे, दादा पाटिल महाविद्यालय कर्जत, जि. अहमदनगर येथील जिमखाना विभाग यांच्याशी सामंजस्य करार (MOU) दिनांक– ०९/११/२०२२ रोजी करण्यात आला.

१०) वीर वाजेकर कला, विज्ञान व वाणिज्य महाविद्यालय फुदे येथील राज्य स्तरीय हाफ मॅरेथॉन २१ किलोमीटर धावण्याच्या स्पर्धेमध्ये चौथा क्रमांक प्राप्त करणारे कु. मनोज लक्ष्मण हिलीम यांचा सत्कार करण्यात आला.

११) एक दिवसीय राज्य स्तरीय कार्यशाळेचे आयोजन दिनांक २५ फेब्रुवारी २०२३ रोजी करण्यात आले, त्यासाठी मुख्य मार्गदर्शक श्रीरामपूर येथील सी. डी. जैन माहाविद्यालय येथील जिमखाना विभागाचे चेअरमन डॉ. सुभाष यशवंत देशमुख सर यांची उपस्थिती लाभली.

१२) एप्रिल २०२३ मध्ये नॅक समितीच्या धर्तीवर संस्थेअंतर्गत तज्ञ मान्यवरांची जिमखाना विभागास मार्गदर्शक भेट.

१३) एप्रिल २०२३ मध्ये नॅक समितीच्या धर्तीवर महाविद्यालय तज्ञ समितीच्या मान्यवरांची भेट.

१४) जिमखाना विभागातील गुणवंत विद्यार्थिनी तसेच मुंबई विद्यापीठ मुंबईच्या मॅरेथॉन स्पर्धेमधील यशस्वी विद्यार्थिनी कु. दुर्गा रघुनाथ महाले यांची महाराष्ट्र महिला पोलिस पदावर माहे एप्रिल– २०२३ मध्ये नियुक्ती करण्यात आली.

डॉ आर एस डुबल, चेअरमन

NATIONAL SERVICE SCHEME

- **Yoga Camp Inauguration:** International Yoga Day was celebrated in college on 21st June 2022. 46 students and staff participated in Yoga activity and Inauguration function of NSS. Chief Guest of the Programme Dr. A. N. Chandore was given the guidance and showed demo of yoga to participant.
- **Tree Plantation:** Tree plantation programme was organized by College NSS

during 7th July 2021. Tree saplings were planted in the college campus with the help of volunteers. 184 NSS volunteers was participated in tree plantation programme.

- **Cleanliness Campaign:** College NSS units organized a cleanliness campaign in college premises and adopted villages. All NSS volunteers were participated respectively in cleanliness campaign. NSS volunteers presents street plays and rally in Mokhada city and adopted village during Cleanliness week. Various awareness lectures are organized for cleanliness campaign.

- **Har Ghar Tiranga :** College NSS unit participated Har Ghar Tiranga Programme celebrated in college. All NSS students participated in Har Ghar Tiranga movement. NSS Volunteers create awarene about Har ghar tiranga every families are celebrated.

- **Teachers Day Celebration** : Teacher Day celebrated by NSS volunteer in college on 24/09/2022. 175 volunteers participated in college Campus cleaning and special lecture of Dr. Ulvekar Y. H. was organized.

- **NSS Day Celebration with campus cleaning programme:** NSS Day celebrated by NSS volunteer in college on 24/09/2022. 184 volunteers participated in college Campus cleaning and special lecture of Mr. Mengal S.G. was organized.

- **Voter Registration awareness Programme-** Voter awareness online lecture jointly organized voter registration awareness programme. Mr. S. E. Saindanshiv delivered the lecture on voter awareness on 25th January, 2023. New Voters registered by NSS Department. Total 157 NSS volunteers were participated in voter awareness programme.

- **Blood Donation Camp -** Patangshah Kutir Hospital, Jawhar College NSS Unit organized blood Donation camp on the occasion Birthday celebration week of president of Rayat Shikshan Sanstha Hon. Sharadchandraji Pawar Saheb 8th December, 2022. Total 23 bags were collected from this camp.

- **Disaster Management Training-** Disaster Management training programme organized for NSS volunteers. Mr. S.G. Mengal delivered lecture practical demo of use of fire extinguisher in disaster condition.

- **Aids awareness Day-** HIV and AIDS awareness programme arranged by NSS Unit on 01 December, 2022. Special Lecture delivered by Dr. A. L. Shaikh Mrs. Suvarna Patil to NSS volunteer. 182 volunteers were participated in aids awareness programme on aids Day.

- **Distribution of stationary Necessities-** College NSS Unit distributed stationary necessities poor tribal student in Z. P. School Nashera Ta. Mokhada on 15th October 2022. Sarpanch Ravi Dhongade , Principal Dr. L. D. Bhor, Dr. R. S. Dubal, College staff members and school teachers were participated in this prgramme.

- **E-Peek Pahani Training Programme-** Tahsildar Office College NSS Unit organized E- Peek pahani training programme for NSS volunteers. NSS Volunteer awareness to villagers about E-Peek Pahani Programme and submitted online report of E-Peek pahani of farmers. All NSS volunteers were participated in the training awareness programme.

- **National Youth Day-** National Youth Day celebrate on 12th January, 2023 by NSS unit. Mr. Shrikant Choudhari delivered the lecture on Swami Vivekananda . NSS volunteers were participated in this pgragramme.
- **Special Camp-** Special camping activity of college had been conducted from 1st to 7th February, 2023 at Gandhipul, Saturly Tal. Mokhada Dist. Palghar. Total 100 volunteers, 02 programme officers and 01 non-teaching staffs were participated in this camp.
- Hon. Mr. Santosh Mate, Mr. Ravindra Bhagwat, Mr. Pramod Kothekar, Mrs. Pramila Vangad (Sarpanch), Mr. Laxman Shingade was Chief Guest of Inauguration function motivated to volunteers about campaign activities. Other dignitaries like Mr. A.L. Shelke Prin. Dr. L.D. Bhor, Mr. Gangaram Vangad, Mr. Darshan Kharpade, vice Prin. S.E. Saidanshiv, Dr A. N. Chandore Mr. Niti Aher (School Head Master) were participated in inauguration function.
- Volunteer cleaned the area of Primary school, bus stop, Public Water supply place, Navivadi, Bhedicha Pada, Gandhipul and Wadpada in Saturly village. During the camping the camping activity NSS volunteers renewed the school rooms with colouring. During camping activity volunteers had made 02 playground for schools. Free Health check-up camp and free medicine distribution programme jointly organized with Deepak foundation for students and villagers during the camp. Total 137 beneficiaries had benefited for health check-up camp. Volunteers also created awareness through rally, drama on cleanliness, women empowerment, voter awareness, environment conservation. Every day yoga activity was conducted by volunteers. Special guidance lecture of Mr. Lalit More on "Student Future Career' Mr. Gulab Nalawade delivered a lecture on Environment Conservaton', Mr. Vilas Patil delivered a lecture on personality Development, Mr. Devidas Patil delivered a Lecture on "Rural development Swacchata abhiyan', Mr. Nitin Aher delivered a lecture on "Role of youth in Nation Building' in the camping activity. Our NSS volunteers created awareness on social issues through the cultural activities during the camp.
- Hon. Batre, Mrs. Prameela Vangad, Mr. Laxman Shingade, Mr. A.L. Shelke were the chief guest of valedictory function of the special camp. Prin. Dr. L.D. Bhor, Mr. Gangaram Vangad, Mr. Darshan Kharpade, vice Prin. S.E. Saidanshiv, Dr A. N. Chandore Mr. Niti Aher, Mr. Pratik Hawale, Programme officers Mr. S.G. Mengal, Mr. S. R. Vhande were participated and given valuable guidance to NSS volunteers.

MR. S. G. MENGAL

Chairman

विद्यार्थी परिषद समिती

महाविद्यालयातील शिक्षण प्रक्रिया अधिक सुव्यवस्थित व सुलभ व्हावी यासाठी महाविद्यालयाचे प्राचार्य यांच्या सहकार्यातून या समितीचे कामकाज चालत असते. सामान्यता विद्यार्थ्यांच्या सोयीनुसार रोजच्या उपस्थितीचे प्रयत्न करण्यात येतात. ज्यामध्ये -

- **वसतीगृहांतील विद्यार्थ्यांच्या अडचणी सोडविणे.**
- **महाविद्यालयांचा ड्रेस कोड निश्चित करणे.**
- **पालकांच्या अडचणीवर लक्ष पुरविणे.**
- **विविध उपक्रमांमध्ये विद्यार्थ्यांचा सहभाग वाढविणे.**

- **विद्यार्थ्यांमध्ये शिस्तीचे पालन घडवून आणणे.**

यासारख्या महत्वपूर्ण उपक्रमांना प्राधान्य देऊन विद्यार्थ्यांचे कल्याणकारी धोरण राबविण्यास प्राधान्य देण्यात येते. जिमखाना प्रमुख या नात्याने या समितीचा चेअरमन प्रमुख कामकाज पाहतात. प्रत्येक वर्गातील गुणानुक्रमे प्रथम येणाऱ्या विद्यार्थ्यांना ह्या समितीचे सदस्यत्व देण्यात येते.

डॉ. एस. आर. डुबल

चेअरमन

खरेदी व बांधकाम समिती

महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांसाठी शैक्षणिक व भौतिक सुविधा उपलब्ध करून देण्यासाठी खरेदी व बांधकाम समिती नेहमीच कार्यरत असते. मा. प्राचार्य डॉ. एल. डी. भोर हे नेहमीच विद्यार्थ्यांना शैक्षणिक व भौतिक सुविधा पुरवण्यासाठी मार्गदर्शन व प्रोत्साहान देत असतात. या समितीमार्फत महाविद्यालयात विविध प्रकारची साहित्य खरेदी व बांधकामासंबंधी कामे करण्यात आली.

- नवीन शताब्दी इमारतीचे बांधकाम.
- नवीन शताब्दी इमारतीमध्ये विज्ञान शाखेच्या प्रयोगशाळा उभारण्यात आल्या.
- विज्ञान विभागाच्या प्रयोगशाळेमध्ये केबिन तयार करण्यात आल्या.
- नवीन शताब्दी इमारतीमध्ये भव्य व अद्यावत कॉन्फरन्स हॉल करण्यात आला.
- नवीन शताब्दी इमारतीमध्ये स्मार्ट क्लासरूम तयार करण्यात आला.
- जुन्या इमारतीचे पत्रे बदलवण्यात आले.
- जुन्या इमारतीला व ऑफिसला बाहेरून रंगकाम करण्यात आले.
- नवीन संगणक, प्रिंटर, आणि UPS खरेदी करण्यात आले.
- बोअरवेलसाठी रेनवाटर हार्वेस्टिंगची सुविधा करण्यात आली.
- RO वाटरप्युरीफायर सुविधा स्टाफ व विद्यार्थ्यांसाठी करण्यात आली.
- इनव्हरटरसाठी बॅटरी खरेदी करण्यात आली.
- नवीन प्रशासकीय इमारतीचे काम पूर्ण करण्यात आले.
- कारंजाचे काम पूर्ण करण्यात आले.
- कॅफेटारीयाचे काम पूर्ण करण्यात आले.
- बॉटनिकल गार्डनसाठी दगडी पायऱ्या करण्यात आल्या.
- पेवर ब्लॉक बसविण्यात आले.
- चैन लिंकचे कम्पाउंड करण्यात आले.
- मेन गेटचे काम करण्यातआले.
- महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांना बसण्यासाठी झाडांभोवती व इतर ठिकाणी कट्टे तयार करण्यात आले.

प्रा. एस. इ. सैंदनशिव

चेअरमन

बोटॅनीकल गार्डन

महाविद्यालयातील विज्ञान शाखेच्या विद्यार्थ्यांसाठी प्रॅक्टीकलकरिता आवश्यक असणारे प्लान्ट मटेरीअल महाविद्यालयातच उपलब्ध व्हावे व प्रत्यक्षरीत्या वनस्पतीचे निरीक्षण करता यावे यासाठी महाविद्यालयातील बोटॅनीकल गार्डन नेहमीच कार्यरत असते. महाविद्यालयातील बोटॅनीकल गार्डनमध्ये विविध प्रकारच्या वनस्पतींची लागवड व जतन करण्यात आलेले आहे, त्यात औषधी वनस्पती, शोभेची झाडे, वेलवर्गीय वनस्पती, फळझाडे, जंगली वनस्पतींचा समावेश आहे. बोटॅनीकल गार्डनमधील वनस्पतींना ठिंबक सिंचन पद्धतीने पाणीपुरवठा केला जातो. बोटॅनीकल गार्डन विकासासाठी प्राचार्य डॉ. एल. डी. भोर यांचे मोलाचे सहकार्य लाभले आहे.

प्रा. एस. इ. सैंदनशिव

चेअरमन

सांस्कृतिक विभाग

शैक्षणिक वर्ष २०२२-२३ या वर्षात महाविद्यालयाच्या सांस्कृतिक विभागाने विद्यार्थ्यांच्या कला-गुणांना वाव मिळण्यासाठी विविध स्पर्धांचे आयोजन केले. यात रयत शिक्षण संस्थेचे संस्थापक पद्मभूषण कर्मवीर भाऊराव पाटील यांच्या जयंतीनिमित्त तसेच रयत शिक्षण संस्थेचे अध्यक्ष मा. शरदरावजी पवार यांच्या वाढदिवसानिमित्त वकृत्व स्पर्धा, निबंध स्पर्धा, रांगोळी स्पर्धा, इ. स्पर्धांचे आयोजन करण्यात आले. या स्पर्धांमध्ये महाविद्यालयाच्या विद्यार्थ्यांनी मोठ्या संखेने सहभाग नोंदविला. शांताराम भाऊ घोलप आर्ट्स, सायन्स आणि कॉमर्स कॉलेज शिवळे ता. मुरबाड जि. ठाणे येथे झालेल्या मुंबई विद्यापीठाच्या विद्यार्थी विकास विभाग आयोजित ५५ व्या युवक महोत्सवाच्या झोनल स्पर्धा पार पडल्या. या स्पर्धांमध्ये महाविद्यालयातील एकूण ३५ विद्यार्थ्यांनी सहभाग घेतला होता. यात वैभव गवारी कोलाज प्रकारामध्ये प्रथम क्रमांक, तारपा या लोकनृत्य प्रकारामध्ये द्वितीय क्रमांक, स्टोरी

टेलिंगमध्ये मितल वारघडे द्वितीय क्रमांक,सुनयना जाधव मेहंदीमध्ये तृतीय क्रमांक, पोस्टर मेकिंगमध्ये देवराज बारात उत्तेजनार्थ आणि स्टोरी रायटिंग मध्ये कुणाल गोडे या सर्वांची मुंबई विद्यापीठात पुढील फेरीसाठी निवड झाली होती. आणि अण्णा लिला कॉलेज ऑफ कॉमर्स अँड इकॉनॉमिक्स कुर्ला, मुंबई येथे झालेल्या मुंबई विद्यापीठाच्या विद्यार्थी विकास विभाग आयोजित ५५ व्या युवा महोत्सवाची नृत्य स्पर्धा पार पडली. या स्पर्धांमध्ये महाविद्यालयातील दहा विद्यार्थ्यांनी सहभाग घेतला होता. यात युवा तारपा या भारतीय लोकनृत्य प्रकारामध्ये महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांनी तृतीय क्रमांक मिळविला होता. तसेच सांस्कृतिक विभागामार्फत वर्षभर विविध समाजसुधारक, स्वातंत्र्य सैनिक, महापुरुष यांच्या जयंतीचे आयोजन करण्यात आले. दि. १५/०१/२०२३ रोजी 'संस्कृती दर्शन' वार्षिक स्नेहसंमेलनाचा कार्यक्रम संपन्न झाला. आणि दि. २०/०१/२०२३ रोजी महाविद्यालयात 'टाय आणि साडी डे' मोठ्या उत्सहात साजरा झाला. दि. २१/०३/२०२३ रोजी सांस्कृतिक विभागामार्फत व जिमखाना विभागामार्फत वर्षभरामध्ये विविध स्पर्धांमध्ये यशस्वी झालेल्या विद्यार्थ्यांसाठी वार्षिक पारितोषिक वितरण समारंभ संपन्न झाला.

डॉ. वाय.एच. उलवेकर

चेअरमन

परिसर विकास आणि सुशोभिकरण समिती

महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांसाठी शैक्षणिक व भौतिक सुविधा उपलब्ध करून देण्याबरोबर महाविद्यालयीन परिसर सुशोभिकरण करण्यासाठी परिसर विकास आणि सुशोभिकरण समिती नेहमीच कार्यरत असते. मा. प्राचार्य डॉ. एल. डी. भोर हे नेहमीच महाविद्यालय परिसर कशा प्रकारे सुंदर व रमणीय यासाठी मार्गदर्शन व प्रोत्साहान देत असतात. या समितीमार्फत महाविद्यालयात विविध प्रकारची कामे करण्यात आली. ती खालीलप्रमाणे:

- महाविद्यालय परिसरात विविध प्रकारच्या शोभेची झाडे लावण्यात आली.
- झाडांची कटींग करुन विशिष्ट आकर्षक आकार देण्यात आला.
- लॉन तयार करण्यात आले.
- जमिनीची लेवल करण्यात आली.
- इमारतींना आकर्षक रंग देण्यात आला.

प्रा. एस. इ. सैंदनशिव

चेअरमन

SCIENCE ASSOCIATION

- To create interest in science and explore the creative talent of the students, Science association organized following activities.
- Inauguration of Science Association event was organized on 28th February 2023. For that event Dr. Sharad Kambale was the resource person. 73 students and teachers were present for that event
- Poster presentation was organized on February 28th 2023.
- Science Exhibition is one day event which was organized on 28th February 2023. altogether 81 participants and teachers of Science Association made this event a great success.

Mr. R. A. Kawale

Chairman

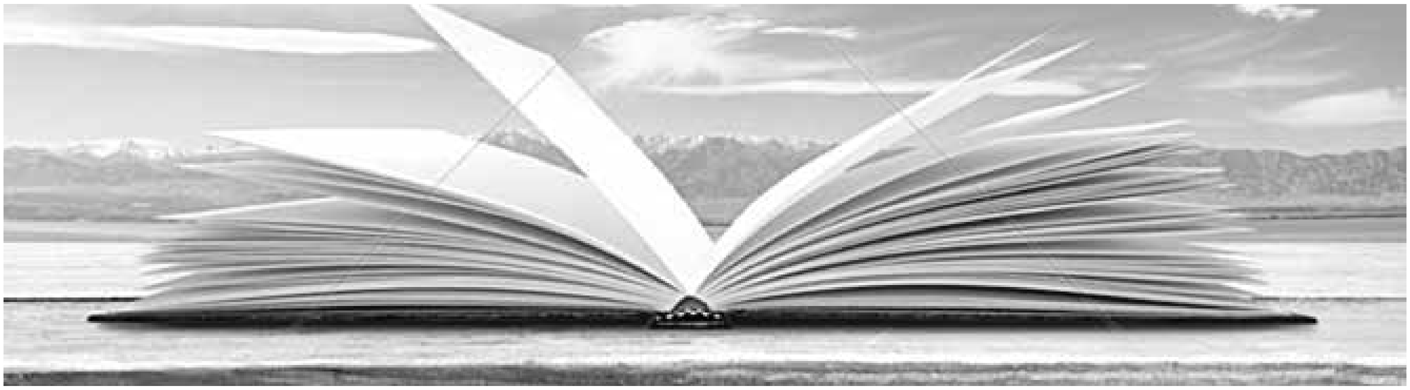

वैयक्तिक अहवाल विभाग

Dr. A. N. Chandore (Botany Dept.)

- He has successfully completed one minor research project entitled "Study of Endemic Flowering Plants of Western Ghats – A special reference to Palghar District of Maharashtra" of Institute level.
- He has one major research project is ongoing from DST-SERB, New Delhi, Government of India and another project is ongoing on Taxonomic study of Mangroves.

1) Major Research Project:

Name of Principal Investigator	Project Title	File No.	Funding Agency	Duration of Project	Total Sanctioned Cost of Project:
Dr. A.N. Chandore	"Floristic studies on ephemeral and herbaceous plants of lateritic plateaus of Ratnagiri District (Maharashtra)".	CRG/ 2019/003087	SERB - DST, Govt. of India, New Delhi	3 Years (2020-2023)	Rs. 29,68,483/-

2) Minor Research Project:

Name of Principal Investigator	Project Title	File No.	Funding Agency	Duration of Project	Total Sanctioned Cost of Project:
Dr. A.N. Chandore	Taxonomic study of Mangroves and their associates flowering plants from south Konkan region of Maharashtra	8/2022-23	ASC College Mokhada	1 Year (2022-2023)	Rs. 12,000/-

General articles Published:

1) "Gostha Eka Talyachi" published in Bhavatal: Diwali Special Issue in November 2022.
2) "Katalanvaril Aparichit Vanaspatinchya Shodhasathi Zatanara Awaliya" Punynagari-Diwali Special Issue in November 2022.

- **Dr. A. N. Chandore has invited as a resource person and delivered lead lectures in**
  1) National level seminar on "Advancement in field of Horticulture & Flower Show" which organized by S. N. Government college, Khandwa, M.P. on 6th& 7th January 2023.
  2) National level workshop on "Fundamental tools in plant systematics" which organized by Gokhale Education Society's, HPT Arts and RYK Science college, Nashik.on 2nd& 3rd March 2023.
- **Dr. Chandore work as an organizing secretory in following workshops:**
  1) One Day Workshop on "NAAC: IIQA & SSR Suggestions" (22nd September 2022).
  2) One Day Workshop on "Exhibition of Millets of Mokhada and Surrounding area" (10th March 2023).
- Research papers presented in National /International Conferences during year: 07
- Dr. A. N. Chandore has published three research publication in international and UGC CARE list during academic year.

Table: List of research publication in UGC CARE list during academic year.

S. No.	Author (s)	Title	Name of Journal	Volume	Page	Year	ISSN	IF/ Scopus
●	**A. N. Chandore**, K. V. C. Gosavi & S. S. Kambale	Rediscovery and lectotypification of *Scurrula stocksii* (Loranthaceae): a rare and endemic species of Maharashtra, India	*Phytotaxa*	589 (2)	198-202	2023	1179-3155	1.171 Scopus cited
●	D. B. Borude, A. S. Tamboli, P. P. Bhalekar, R. N. Mane, Y. S. Choo, J. H. Pak & **A. N. Chandore**	*Curculigo konkanensis (Hypoxidaceae), a new species from the lateritic plateaus of Konkan region of Western Ghats based on morphological and molecular evidence*	*Phytotaxa*	587 (1)	01-11	2023	1179-3155	1.171 Scopus cited
●	**A. N. Chandore**, D. B. Borude, P. P. Bhalekar, N. A. Madhav & K. V. C. Gosavi.	*Eriocaulon shrirangii* (Eriocaulaceae), a new species from the lateritic plateaus of Konkan region of Maharashtra, India	*Phytotaxa*	574 (2)	165-172	2022	1179-3155	1.171 Scopus cited

Prof. S. E. Saindanshiv

- Participated in organizing One Day Workshop on Exhibition of Millets of Mokhada surrounding area on 10 th March, 2023.
- Organized a tree plantation programme at college in the period of 25th June 2022 to 5th August 2022 and on the occasion of Hon. Sharadrao Pawar saheb Krutandyata saptah (5th December 2022).
- Organized one-day Field visit on Jagdamba Lake on 23/02/2023.

Dr. V. B. Gade

(DEPARTMENT OF CHEMISTRY)

Following activities were conducted during academic year 2022-23.

- Conducted a short term course Preparation of Household Products for the students of F.Y.B.Sc.
- Organized and conducted a workshop with IQAC on National Education Policy (NEP-2020) Guidelines for teachers on 22nd September 2022. Dr. Nilesh Pawar from The New College, Kolhapur was the resource person.
- Organized wallpaper exhibition named Chemy Season on the occasion of 26th January 2023 in which 06 students of the department wereparticipated.
- Worked as a Mentor of Warghade RiteshBhaskar and WaghVrushabhNivrutti of S. Y. B.Sc. for participation in Avishkar Research Competition with proposalentitled Efficient Synthesis of TetrahydrobenzobPyran Derivatives Catalyzed by Cobalt Oxide Nanoparticles.
- **Written two Book Chapters:**

  1. Dr. Raghunath Mashelkar : - Life Journey of Eminent Scientist (ISBN: 978-93-91033- 59-0)

  2. Water Pollution : Origin, Effects and Possible Ways of Resolving (ISBN: 978-93-94766-05-1)
- A research article named Metal-free, an effective and One-pot protocol for the reductive amination

of aldehydes using glycerol as a green solvent has been accepted for publication in Journal of Chemical Sciences with Impact Factor 2.150

- A research article named EMImBH3CN Ionic Liquid as an Efficient Catalyst for the Microwave- assisted One-Pot Synthesis of Triaryl Imidazole Derivatives has been accepted for publication in Letters in Organic Chemistry with Impact Factor 0.797
- Two Process patents have been published out of which one patent is granted.
- Successfully completed online two week refresher course in Chemistry From 29 Nov. to 13 Dec. 2022 organized by Teaching Learning Centre Ramanujan College, New Delhi.
- Provided guidance lecture to the students of 12th Science at MVRS ashram School and Junior College, Mokhada.
- Presented a paper in two day international conference on advanced Materials for Physical, Chemical and Biological applications organized by Department of Chemistry, KBP College Vashi, Navi Mumbai. (3rd 4th March 2023).
- Attended one day national online Workshop on New Education Policy-2020 organized by IQAC and Department of History and Economics, ASC College, Mokhada (20th March 2023).

डॉ. एस. एच.जाधव

इतिहास विभागप्रमुख

१) आजादी का अमृत महोत्सव सप्ताह निमित्त "partition horror remembers day' या दिवशी हिंदुस्थानची फाळणी या विषयावर व्याख्यान १४/ ८ /२०२२.

२) अखिल महाराष्ट्र इतिहास परिषद,३० वे अधिवेशन राजर्षी शाहू महाविद्यालय (स्वायत्त) लातूर, येथून 'बॅरिस्टर पी जी पाटील यांचे रयत शिक्षण संस्थेतील कार्य हा शोध निबंध प्रकाशित,दिनांक ९ व १० डिसेंबर २०२२.

३) रयत शिक्षण संस्थेचे, डी. पी. भोसले कॉलेज, कोरेगाव आयोजित आंतरविद्याशाखीय एकदिवसीय राष्ट्रीय रिसेंट ट्रेंड्स इन जिओग्राफी हिस्टरी अँड लायब्ररीया विषयावरील चर्चासत्रात सहभाग २२/ ११/२०२२.

४) वस्तू संग्रहालयातून रोजगार निर्मिती या विषयावर एक दिवसीय राज्यस्तरीय कार्यशाळेचे आयोजन, २२/१२/२०२२.

५) मुंबई विद्यापीठ, मुंबई परीक्षा विभागामार्फत क्लस्टर कॉलेज परीक्षेसंबंधी ए.सी.एस. कॉलेज,ओंदेता. विक्रमगडयेथील बैठकीतसहभाग,१४/२ /२०२३

६) Participated in University of Mumbai and veermatajijabai technological institute Mumbai organised Academic Leadership alignment program (ALAP)-nandShala, 7,8 January 2023

७) BRICS ते विसावी आंतरविद्याशाखीय परिषद, पुणे देश आणि विदेशातील विविध क्षेत्रातील पुरुष कर्तृत्वाचे योगदान या पुस्तिकेत बॅरिस्टर पी.जी. पाटील यांचे शैक्षणिक आणि सामाजिक क्षेत्रातील योगदानया विषयावर शोधनिबंध प्रकाशित

८) New education policy या विषयावर एक दिवसीय राष्ट्रीय कार्यशाळेचे आयोजन,१९/०३/२०२३.

९) श्री रावसाहेब रामराव पाटील महाविद्यालय सावळज येथे आयोजित Rethinking and rewriting history of women freedom fighters in special reference to Western Maharashtra दोन दिवसीय चर्चासत्रातील जर्नल मध्ये वाशाळा (ता. मोखाडा, जिल्हा पालघर) येथील लेणी एक ऐतिहासिक स्थळशोध निबंध प्रकाशित

१०) डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांच्या जयंतीनिमित्त डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर : एका दृष्टिक्षेपात या विषयावर व्याख्यान १४ /४ /२०२३.

Dr. A. L. Shaikh

Department of Zoology

- Publication of Design Patent entitled Organic Waste Collecting System with Vermicomposting Chamber
- Selected as member of Board of Studies in Zoology of Y.C. Institute of Science, Satara
- Delivered a guest lecture for students of N.S.S. on Occasion of AIDS Day.
- Worked as organizing secretary in International Conference on advancements in Biological Research Methods and DNA Sequencing.

DR. Y. H. Ulvekar

Dept. of Economics

In academic year 2022-23 I had published 01 research paper in international reputed journals. The research paper entitled Mokhada Talukyatil Mahila Shetmajuranchya Samasyancha abhyas, in International Journal of Multidisciplinary Research and Technology, ISSN NO: 2582-5429, Impact Factor: 6.328 in the month of April-2023. In academic year 2021-22, I had written 01 book. Title of Books:

Economics of Growth and Development, Seth Publication, ISBN No. 978-93-5576-658-8. Ialso publish 01 book chapter entitled The contribution of Amartya Sen in Welfare Economics in The Contribution and achievement of Men in Various Spheres at National and International Levels book. In academic year 2022-23, I have selected as a Member of CDC and Member BoS in following colleges;

- Member College Development Committee (CDC) SMDL College, Kalamboli
- Member Board of Study (BoS) Changu Kana Thakur College (Autonomous) , New Panvel
- Member Board of Study (BoS) Chhatrapati Shivaji College, Satara (Autonomous),Satara.
  In academic year 2022-23, our college has sanctioned minor research project.

प्रा. डॉ. वासुदेव डोंगरदिवे

(इतिहास विभाग)

- लोकनायक बापुजी अणे महाविद्यालय यवतमाळ, येथे १२ जानेवारी २०२२ रोजी 'राजमाता जिजाऊ आणि स्वामी विवेकानंद यांच्या जयंती निमित्त, 'भारतीय ज्ञान परंपरा' या विषयावर एक दिवसीय राष्ट्रीय परिषदेमध्ये 'राष्ट्रीय शैक्षणिक भूमिकेचे जनक-लोकमान्य बाळ गंगाधर टिळक' या विषयावर शोध निबंध सादर.
- संत गाडगे बाबा अमरावती विद्यापीठ, अमरावती अंतर्गत, डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर अध्यासण केंद्र द्वारा आयोजित एक दिवसीय राष्ट्रीय परिषदेच्या आयोजनामध्ये दिनांक फेब्रुवारी -२०२३ रोजी, 'डॉ. बी. आर. आंबेडकर यांची धर्म निरपेक्षता व राजनैतिक मूल्ये' या विषयावर शोध निबंध सादर.
- औरंगाबाद, (संभाजी नगर) येथून संपादकीय ग्रंथाच्या राष्ट्रीय मान्यता प्राप्त ग्रंथांकरिता, 'नैतिक व भौतिक मूल्यांचे अग्रणी- गोपाळकृष्ण गोखले'या विषयावर दिनांक- १३/१/२०२३ रोजी शोध निबंध सादर.
- भारतीय स्वातंत्र्याच्या अमृत महोत्सव निमिती आयोजित संपादकिय ग्रंथ, 'भारतीय स्त्रियांचे सक्षमीकरण' या राष्ट्रीय ग्रंथांमध्ये सहभाग, विषय शीर्षक- 'भारतीय स्त्रियांचे राजनैतिक अधिष्ठान' या विषयावर दिनांक- २२/३/२०२३ रोजी शोध निबंध सादर.
- भारतीय स्वातंत्र्याच्या अमृत महोत्सवी वर्षानिमित्त 'देश आणि विदेशातील विविध क्षेत्रातील पुरुष कर्तुत्वचे योगदान' या विषयावर BRICS, मास्को - रशिया द्वारा आयोजित २३ वे आंतरराष्ट्रीय, आंतर्विद्याशाखिय परिषदेचे आयोजन शनिवार, दिनांक- १७ डिसेंबर २०२२ रोजी करण्यात आले. स्थळ- एस. एम. जोशी महाविद्यालय, हडपसर- पुणे येथे, 'भारतीय साम्यवादाचे जनक- डॉ. एम. एन. रॉय' या विषयावर शोध निबंध सादर.
- आंतरराष्ट्रीय Multidisciplinary संशोधकिय अर्थवार्षिक , 'रॉयल' या औरंगाबाद येथून प्रकाशित होणाऱ्या जर्नल मध्ये जून- नोव्हेंबर २०२२ करिता प्रकाशित ग्रंथांमध्ये, 'राष्ट्र विकासातील स्त्रियांच्या भूमिकेला डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांचे योगदान' या विषयावर शोध निबंध सादर.
- आंबेडकराईट हिस्ट्री असोसियशन द्वारा, 'महात्मा ज्योतिराव फुले प्रख्यात राष्ट्रीय संशोधक पुरस्कार' २०२२-२३ करिता, जून-२०२२ मध्ये प्रदान करण्यात आला.
- दिनांक २५/२/२०२३ रोजी सकाळी १०:०० वाजता सामूहिक वन हक्क व्यवस्थापन पदविका अभ्यासक्रम, केंद्र-वाडा, जि. पालघर द्वारा, 'सामूहिक वन हक्क व्यवस्थापन : हेतु व स्वरूप' या विषयावर आयोजित चर्चासत्रामध्ये सहभाग.

प्रकाशित ग्रंथ सामुग्री-

- महाविद्यालय व्यवस्थापन समिति अंतर्गत, शैक्षणिक वर्ष २०२१-२२ मध्ये मंजूर झालेला लघु शोध प्रबंध, 'जव्हार संस्थानचे पर्यटन' माहे- सप्टेंबर२०२२ मध्ये सादर करण्यात आला.
- 'आधुनिक भारताचा आर्थिक इतिहास' (ई. स. १६०० ते ई. स. १९७१) हा संदर्भ ग्रंथ माहे- नोव्हेंबर २०२२ मध्ये प्रकाशित.
- 'ब्रिटिश साम्राज्य आणि भारतीय विचारवंत' हा संदर्भ ग्रंथ माहे फेब्रुवारी- २०२३ मध्ये प्रकाशित.
- भारतीय स्वातंत्र्याच्या अमृत महोत्सवानिमित्त, 'भारतीय स्त्रियांचे सक्षमीकरण' हा संपादकीय ग्रंथ माहे फेब्रुवारी- २०२३ मध्ये प्रकाशित.
- महाविद्यालय व्यवस्थापन समिती अंतर्गत, शैक्षणिक वर्ष २०२१-२२ मध्ये मंजूर झालेला लघु शोध प्रबंध, 'जव्हार संस्थानचा सामाजिक, धार्मिक व राजकीय अभ्यास' माहे-ऑक्टोबर२०२२ मध्ये मान्य करण्यात आला.

Mr. S. G. Mengal

Department of Commerce

- Completed the Minor research project on analytical study of "A Study of Marketing Problems of Ragi Producer in Mokhada Taluka' amounted sanctioned by Arts Science Commerce College, Mokhada.
- Published research paper entitled Contribution of Ratan Tata in Indian Development in The contribution achievement of Men in Various Spheres at National International Levels' ISBN : 978-93-91033-59-0 published by Snehvardhan Publication in December, 2022.

- Participation in 23rd International Interdisciplinary Conference on the theme of "The Contribution achievement of Men in Various Spheres at National International Levels' organized by BRICS World of Traditions Moscow, Russia, Snehvardhan Research Institute, Pune and ASC, College, Mokhada on 17th December, 2022 at Pune.

Dr. S. K. Pawar

Department of Zoology

- Worked as Coordinator in International Conference on advancements in Biological Research Methods and DNA Sequencing
- Worked as coordinator in training program on glass aquarium construction.
- Workshop on Laws on Women's Self Defense was organized for the girl students of the college.
- Organization of Women Conclave on occasion of Birthday of Hon. Sharadchandaji Pawar saheb.

Mr. S. R. Vhande

Department of Chemistry

- Participated in One day National Webinar on Role of Ionic liquid in green Chemistry -2022 Organized by Department of Chemistry Rajashri Shahu Mahavidyalaya Latur (autonomous)
- Participated in Implementation of National Education Policy 2020: Industry Institute Linkage organized by Anantrao Pawar College of Engineering and Research,Pune on 10th and 11th February 2023
- Worked as an External Examiner for TY BSc University Practical Examination at ACS College Jawhar Dist Palghar
- Completed Online-Two Week Refresher course in Chemistry from 29 November to 13 December 2022 organized by Teaching Learning centre Ramanujan College University of Delhi, Delhi.
- Completed an Institutional Minor Research project on Synthesis of Imines and their Heterocycle derivatives from substituted 2-Amino Pyridine.
- Participated in one day workshop on an insight into Career advancement Schemes (CAS) and its recent amendment in accordance with 7th pay commission.

Mr. R. A. Kawale

Department of Chemistry

Following activities were conducted by me during academic year 2022-2023.

- Organized and conducted short term course named “Introduction of the Periodic Table” for F. Y. B. Sc. Students.
- Organized one day workshop in association with IQAC on “Effects of Addiction & Remedies to Overcome it” for the students and staff on 9th December 2022, Prof. Shelar M. S. was the chief guest and worked as resource person. Total 81 participant were attended the workshop.
- Worked as a chairman of the feedback, Science Association, Staff Academy and Staff welfare committee.
- Sanctioned with institutional minor research project “SYNTHESIS AND BIOLOGICAL EVALUATION OF NOVEL AURONE CONTAINING 1, 2, 3-TRIAZOLES” for the year 2022-23 with amount 12000/-
- Written a book chapter named “Journey of the K. B. Sharpless Towards Nobel Prize”.
- Participated in two-days state level workshop on “National Education Policy-2020 with reference to establishment of research and development cell held on 24-25th February 2023 at Radhabai Kale Mahila Mahavidyalaya, Ahmednagar.
- Completed online two- week refresher course in “Chemistry” from 29 November-13 December, 2022 and obtained Grade A+.
- Participated in the workshop on “Open Access Resources & Publication Ethics” organized by Internal Quality Assurance Cell and Department of Library, R.B. Narayanrao Borawake College, Shrirampur held on 23rd March 2023.

Mr. P. K. Patil

Dept. of Mathematics

Following activities were conducted by me during academic year 2022-2023.

- Conducted certificateshort term course under UGC-NSQF named Solar Photovoltaic System for T.Y.B.Sc. students.
- Organized one day workshop/webinar in association with IQAC on Personality Development Communication Skills for the students of UG on 15th July 2022, Mr. P. Y. Kambale has worked as the Resource person. Total 32 students and 14 staff members attended the workshop.
- Organized workshop (expert lecture)on the occasion of Birth anniversary of great Indian Mathematician "Srinivasa Ramanujan' for the staff and students of UG on 22nd December 2022, Mr. V. A. Dhande from ASC College, Jawhar was the resource person for the workshop. Total 28 students and 16 staff were present for the workshop.
- Organized wallpaper exhibition named Math-Matters on the occasion of 26th January 2023 in which 06 students of the department were participated.
- Worked as a Mentor of Manoj Burange Yogesh Padavi of T. Y. B. Sc for participation in "Avishkar Research Convention" with proposal entitled Application of Dijkstra's Algorithm
- Published a Research article entitled "Extraordinary work done by Srinivasa Ramanujan in the field of Mathematics' in the international interdisciplinary conference on 17th Saturday 2022 at Pune.

Signed MoUs with following institution:

- Department of Mathematics, Mahatma Phule Arts, Science and Commerce College, Panvel, Dist. Raigad.
- Delivered a lecture on Differentiation of Function under the MoU signed with Department of Mathematics, MPA SC College, Panvel, Dist. Raigad.
- Completed 15 days Faculty Development Programme on "Basics of Research'by Dr. D. N. Sansanwal from 27th August to 10th September 2022 organized by the Indian Teacher Education Community, Indore (M.P.).
- Completed 10 days Faculty Development Programme on "Emerging Scenario of Teacher Education in India'from 26th August to 5th September 2022 organized by the Indian Teacher Education Community, Indore (M.P.).

Mr. T. M. Paradke

Dept. of English

- Published a Research article entitled "The contribution of Rabindranath Tagore in the field of English literature' in the international interdisciplinary conference at Pune.
- Participated in the 17th Avishkar competition organized by university of Mumbai.
- Organized wallpaper exhibition on literary club on the occasion of 26th January 2023. There were 5 students participated.
- Conducted short term course on Communication skills in English for the students of FYBA.
- Worked as Chairman of Sanskruti Magazine.

प्रा. डी. आर. भोये

इतिहास विभाग

१. आदिवासी संस्कृतीतील लोप पावत चाललेल्या साधनांचे प्रदर्शन व लोकगीतांची ओळख या कार्यक्रमाचे आयोजन (२० ऑगस्ट, २०२२)

२. आदरणीय शरदचंद्रजी पवार साहेब यांच्या ८२ व्या वाढदिवस सप्ताहानिमित्त महाविद्यालयात मोखाडा परिसरातील आदिवासी नृत्यांचा कार्यक्रम आयोजित केला.(१६ डिसेंबर, २०२२)

३. २३ वी आंतराष्ट्रीय आंतरविद्याशाखीय परिषदेत 'आदिवासी स्वातंत्र्य सैनिक रेवजी भाऊ चौधरी' या विषयावर शोधनिबंध प्रकाशित (१७

डिसेंबर, २०२२)

४. रयत शिक्षण संस्थेचे, कला, विज्ञान व वाणिज्य महाविद्यालय मोखाडा व एस. जी, व्ही. कला, वाणिज्य व विज्ञान महाविद्यालय ओंदे, ता. विक्रमगड यांच्या संयुक्त विद्यमाने इतिहास विभाग आयोजित 'वास्तुसंग्रहालयशास्त्रातून रोजगार निर्मिती' या विषयावरील एकदिवशीय ऑनलाईन कार्यशाळेचे आयोजन व सहभाग.

५. द एनर्जी अँड रेसोर्सिंग इन्स्टिट्यूट (टेरी) या संस्थेमार्फत महाविद्यालयात राबविण्यात आलेल्या मत्स्यपालन प्रकल्पांतर्गत प्रतिनिधी म्हणून काम पाहिले.

६. सांस्कृतिक विभागामध्ये प्रतिनिधी म्हणून काम केले.

प्रा. आर. डी. घाटाळ

मराठी विभाग प्रमुख

१) 'जव्हार तालुक्यातील क-ठाकूर भाषेचा समीक्षात्म अभ्यास' या विषयावर लघुशोध निबंध.

२) International Interdisciplinary Conference मध्ये मराठी साहित्यातील वि. वा. शिरवाडकर (कुसुमाग्रज) यांचे योगदान या विषयावर सादरीकरण.

३) 'मराठी भाषेचे स्वरूप व कार्य' या विषयावर एक दिवसीय राज्यस्तरीय कार्यशाळेचे आयोजन.

४) महाविद्यालात होणाऱ्या विविध कार्यक्रमाच्या बातम्या तयार करणे.

Mr. J. D. Gangode

Department of Mathematics

- Presented a paper titled 'Anant Kumar: Lighthouse to Millions' in 23rd International Interdisciplinary Conference held at Pune on December 17, 2022.
- Successfully organized a guest lecture cum workshop on 'Biography of Ramanujan and his contribution in Mathematics' on National Mathematics Day (Dec. 2022).
- On the same day organized and conducted Maths Quiz competition.
- Organized and conducted students seminars every fortnight under the topic 'Renowned mathematicians and their contribution in Mathematics ' which not only encourages but also helps in building stage daring in students.
- Conducted a faculty exchange program with Panvel college (MoU) which opened up a different approach of learning some important basic concepts of Algebra.

Mr. K. K. Pardhi

Department of Zoology

- Hosted and worked as a member of organizing committee for international conference on "Advancements in Biological Research Methods and DNA Sequencing" organized by Department of Zoology held on 25/03/2023.
- Successfully Completed a Minor Research Project entitled as "A Study on Butterfly Diversity in Ghodegaon Region of Maharashtra, India."
- Organized and arbitrated the "Chess Competition" in college held on 06/12/2022.
- Successfully organized "Health Check-up Camp" by Department of Zoology.
- Successfully organized "Wallpaper Exhibition" by Department of Zoology held on 26/01/2023.
- Successfully implemented and run the "Vermicomposting Unit" by Department of Zoology in the college campus and Nagarpanchayat, Mokhada.
- Successfully implemented and run the "Biofloc Project" by Department of Zoology.

Mr. A. V. Mulani

Department of Mathematics

- Presented a paper titled 'Alan Turing: The Silent Genius' in 23rd International Interdisciplinary Conference held at Pune on December 17, 2022.
- Successfully organized a guest lecture cum workshop on 'Biography of Ramanujan and his contribution in Mathematics' on National Mathematics Day (Dec. 2022).
- On the same day organized and conducted Math's Quiz competition.
- Conducted a faculty exchange program with Panvel college (MoU) which helps students in understanding some important basic concepts of Algebra.
- Every fortnight organized seminar for FY, SY, TY class students on 'Indian mathematicians and their contribution in Mathematics ' which helps in building stage daring in students.

Mr. M. R. Khambait
Department of Economics

- I had awarded as "excellence award in economics for one day webinar on "agriculture allied science education, trends needs' organized by "society for ecological sustainability, Odisha' India on the "occasion of teacher day' 05th sept. 2022.
- Completed Miner Research Project Entitled an analytical Study Of Change In Production Of Major Crop Nagli (Nachani) Of Tribals Nashik District Sanctioned by Arts, Science Commerce College Mokhada Tal. Mokhada Dist, Palghar in the academic year 2022-23.
- Conducted Short Term Course of "Banking Finance' in the academic year 2022-23.
- I had attended participated in workshop, seminar and conference.
- I had published 01 article in international journals in the academic year 2022-23.
- I had presented article on भारतीय अर्थव्यवस्थेसंबंधी डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांच्या विचारांचे विश्लेषण ISBN 978-93-91033-59-0 in "Harshvardhan publication Pune' published in the academic year 2022-23.

Mr. A. J. Gavande
Department of Chemistry

- Completed the Minor Research Project which is "Mixed Metal Oxides as Green Catalyst in the Synthesis of N Heterocycles'
- Published one book chapter
- Worked as a mentor for FYBCom Students
- Worked as Co-ordinatior of Scitech Soymate Project.

Mr. P.R. Havale
Department of Zoology

- Hosted and worked as a member of organizing committee for international conference on advancements in Biological Research Methods and DNA Sequencing organized by Department of Zoology held on 25/03/2023.
- Successfully Completed a Minor Research Project entitled Study on Moth Diversity found in Mokhada, Tehsil of Palghar District, Maharashtra.
- Organized and arbitrated the Chess Competition in college "held on 06/12/2022.
- Successfully organized Health Check-up Camp by Department of Zoology.
- Successfully organized Wallpaper Exhibition by Department of Zoology held on 26/01/2023.
- Successfully implemented and run the Vermicomposting Unit by Department of Zoology in the college campus and Nagarpanchayat, Mokhada.
- Successfully implemented and run the Biofloc Project by Department of Zoology.

प्रा. पी. एल. नाडेकर
मानसशास्त्र विभाग

BRICS आणि रयत शिक्षण संस्था आयोजित आंतरराष्ट्रीय आंतर्विद्याशाखिय सम्मेलनात जे. बी. वॉटसन यांचे मानसशास्त्रातील योगदान या विषयावर लेखाचे सादरीकरण केले. कला, विज्ञान व वाणिज्य महाविद्यालय, मोखाडा येथे आयोजित राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरणाचे महत्व या विषयावर झालेल्या वेबिनारमध्ये सहभाग नोंदविला.

आम्ही रयत सेवक

वरिष्ठ विभाग

वाणिज्य विभाग

१. **प्राचार्य, डॉ. एल. डी. भोर**
(एम.कॉम., बी. एड., एम.फील, पी.एचडी.)

२. **प्रा. एस. जी. मेंगाळ** (एम.कॉम., बी.एड., सेट, जी.डी.सी. व ए.)

३. **प्रा. एस. के. डामसे** (एम.कॉम.सेट)

अर्थशास्त्र विभाग

१. **प्रा. डॉ. वाय. एच. उलवेकर**
(एम.ए.सेट, एम.फील, पी.एचडी, जी.डी.सी. व ए.)

२. **प्रा. एम. आर. खंबाईत** (एम.ए.एम.फील, सेट. बी.एड.)

इतिहास विभाग

१. **प्रा. डॉ. एस. एच. जाधव** (एम.ए., एम.फील, पी.एचडी., नेट, सेट, जे. आर. एफ., एल.एल.बी.)

२. **प्रा. डॉ. व्ही. एम. डोंगरदिवे**
(एम.ए., बी.पी.एड., नेट पी.एचडी.)

३. **प्रा. डी. आर. भोये** (एम.ए.सेट)

मराठी विभाग

१. **प्रा. आर. डी. घाटाळ** (एम. ए., सेट, बी.एड.)

इंग्रजी विभाग

१. **प्रा. टी. एम. पराडके** (एम.ए., सेट., बी.एड.)

मानसशास्त्र विभाग

१. **प्रा. पी. एल. नाडेकर** (एम.ए., सेट, बी.एड.)

प्राणीशास्त्र विभाग

१. **प्रा. डॉ. आर. एस. डुबल** (एम.एस्सी., एम.फील., पीएच. डी.)

२. **प्रा. डॉ. एस. के. पवार** (एम. एस्सी., पी.एचडी.)

३. **प्रा.डॉ. ए. एल. शेख** (एम.एस्सी., सेट, पी.एचडी.)

४. **प्रा. पी. एच. हवाले** (एम.एस्सी, सेट, गेट)

५. **प्रा. के. के. पारधी** (एम.एस्सी., सेट, गेट)

वनस्पतीशास्त्र विभाग

१. **प्रा. एस. ई. सैंदनशिव** (एम. एस्सी.)

२. **प्रा. डॉ. ए. एन. चांदोरे** (एम. एस्सी. पी.एचडी., एफ.आय.ए.ए.टी.)

३. **प्रा. एस. वाय. तायडे** (एम.एस्सी., सेट)

४. **डॉ. बी. आर. उघडे** (एम.एस्सी., पीएच. डी.)

रसायनशास्त्र विभाग

१. **प्रा. डॉ. डी. आर. नागरगोजे** (एम. एस्सी. सेट., नेट., पीएच.डी.)

२. **डॉ. व्ही. बी. गाडे**
(एम. एस्सी. सेट, नेट, जे. आर. एफ., पी.एचडी.)

३. **प्रा. एस. आर. व्हंडे** (एम.एस्सी., नेट)

४. **प्रा. आर. ए. कवळे** (एम.एस्सी., नेट)

५. **प्रा. ए. जे. गावंडे** (एम.एस्सी., सेट, गेट, बी.एड.)

भौतिकशास्त्र विभाग

१. **प्रा. एस. ए. फुंदे** (एम.एस्सी., सेट)

गणितशास्त्र विभाग

१. **प्रा. पी. के. पाटील** (एम. एस्सी., बी.एड., सेट)
२. **प्रा. ए. व्ही. मुलानी** (एम. एस्सी., सेट, बी.एड.)
३. **प्रा. जे. डी. गांगुर्डे** (एम. एस्सी., सेट)

ग्रंथालय विभाग

१. **प्रा. पी. एम. धावणे (ग्रंथपाल)**
(एम. लिब. ॲन्ड इन्फॉरमेशन सायन्स., एम.फिल)

२. **श्री. आर. के. डोळस** (ग्रंथालय परिचर)

उच्च माध्यमिक व्यवसाय अभ्यासक्रम विभाग

१. **श्री. एच. एम. महाले** (बी. कॉम. बी.एड्)

२. **श्री. जे. ए. कुंभार** (डिप्लोमा इन इलेक्ट्रिकल इंजि.)

३. **श्री. पी. एस. खोसे** (डिप्लोमा इन इलेक्ट्रिकल इंजि.)

४. **श्री. प्रा. व्ही. जी. चोथे** (एम.कॉम., डी.टी.एड.)

५. **श्री. एस. एस. गायकवाड** (भांडार लिपिक)

६. **श्री. जी. आर. जाधव** (शिपाई)

शिक्षकेत्तर कर्मचारी

१. **श्री. डी. के. आहेर** (मुख्य लिपिक व कार्यालय प्रमुख)

२. **श्रीमती एम.एस. निंबारा** (वरिष्ठ लिपिक)

३. **श्री. आर. ए. साळुंके** (प्रयोगशाळा परिचर)

४. **श्री. ए. एच. भवारी** (शिपाई)

५. **श्री. जी. बी. दिघा** (शिपाई)

६. **श्रीमती जे. एच. कडू** (शिपाई)

७. **श्रीमती एल. एम. पाटील** (शिपाई)